

IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže

2014

Správa o mládeži

Situačná analýza kvality
života mladých ľudí
v Slovenskej republike

OBSAH

I. ÚVOD.....	2
II. DETI A MLÁDEŽ NA SLOVENSKU – CELKOVÁ SITUÁCIA	3
III. TVORBA SPRÁVY O MLÁDEŽI.....	6
IV. VZDELÁVANIE	7
V. ZAMESTNANOSŤ	17
VI. TVORIVOSŤ A PODNIKAVOSŤ	24
VII. PARTICIPÁCIA	38
VIII. MLÁDEŽ A SVET.....	47
IX. ZDRAVIE A ZDRAVÝ ŽIVOTNÝ ŠTÝL	58
X. SOCIÁLNE ZAČLENENIE.....	68
XI. DOBROVOĽNÍCTVO	80
XII. PRÁCA S MLÁDEŽOU	87

I. ÚVOD

Správa o mládeži 2014 (ďalej len „Správa“) je v poradí druhým komplexným materiálom, ktorý prezentuje súčasný život mladých ľudí na Slovensku na základe výskumov a zistení mnohých odborníkov. Nadväzuje na Správu o mládeži 2010 a umožňuje tak porovnať vývoj situácie a podmienok života mladých ľudí v rôznych oblastiach. Proces prípravy Správy o mládeži 2014 vychádza z dokumentu Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013. Jej hlavným cieľom, podobne ako pri predchádzajúcej správe, je zmapovať aktuálne podmienky života mladých ľudí a na tomto základe zabezpečiť kontinuitu v oblasti stanovovania cieľov štátnej politiky pre oblasť detí a mládeže. Ide o komplexný dokument, monitorujúci rôzne stránky života mladých ľudí v Slovenskej republike, informujúci o reálnej situácii a aktuálnych výzvach v špecifických oblastiach politiky vo vzťahu k mládeži.

Garantom Správy je odbor mládeže Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Koordináciu tvorby textu zabezpečovala priamo riadená príspevková organizácia ministerstva, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže. V prvej fáze prípravy (február – marec 2013) sa uskutočnili odborné diskusie k jednotlivým kapitolám Správy. Diskusí sa zúčastnili členovia medzirezortnej pracovnej skupiny¹, členovia pracovných skupín pre jednotlivé oblasti správy, odborníci a zástupcovia štátnych inštitúcií, občianskych združení aj verejnosti. Diskusie podhalili rozličné uhly pohľadu na podmienky, problémy aj výzvy v jednotlivých oblastiach života mladých ľudí. V ďalšej fáze bola pripravená prvá verzia Správy, ktorá bola pripomienkovaná členmi pracovných skupín a recenzentmi. Jednotlivé texty Správy nemusia preto odrážať názory a postoje všetkých zapojených účastníkov do jej tvorby a pripomienkovania.

Slovensko nie je jediný štát, kde sa tvorí takýto dokument. Z iniciatívy Riaditeľstva pre mládež a šport Rady Európy sa rovnaký proces uskutočňuje vo viacerých európskych krajinách už od roku 1997². Správa má ambíciu dať odpoveď na otázku, do akej miery je súčasná spoločnosť priateľská voči deťom a mládeži. Správa neponúka hotové riešenia, ale poukazuje na základné výzvy a prekážky rozvoja v jednotlivých oblastiach a slúži ako materiál k príprave budúcich opatrení v rámci medzirezortnej a medzi sektorovej spolupráce, ktorá sa stáva stále viac nevyhnutnejšou.

---

¹ Medzirezortná pracovná skupina bola zriadená na základe dokumentu vlády „Kľúčové oblasti a akčné plány vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013“.

² V roku 1995 na neformálnom stretnutí ministrov zodpovedných za mládež Rady Európy vystúpil minister kultúry Fínska p. Claes Anderson s iniciatívou projektu zameraného na vypracovanie správy o postavení a perspektívach mladých ľudí v jednotlivých členských krajinách Rady Európy. Vychádzal pritom zo skúseností z podobného projektu OECD v oblasti vyššieho vzdelávania a projektu Rady Európy zameraného na situáciu v oblasti kultúrnej politiky. Iniciatíva bola akceptovaná a zaradená medzi medzivládne programy Rady Európy pod názvom „National Youth Policy Review“. Slovenská republika prezentovala túto správu v roku 2005.

II. DETI A MLÁDEŽ NA SLOVENSKU – CELKOVÁ SITUÁCIA

Údaje zistené pri poslednom sčítaní obyvateľov, domov a bytov podrobne popisujú štruktúru mladých ľudí na Slovensku podľa veku aj bydliska (tabuľka č. 1).

Novšie údaje ukazujú, že Slovenská republika mala k 30. júnu 2013 5 410 836 obyvateľov: 51,3% tvorili ženy a 48,7% muži. Z celkového počtu obyvateľov tvorila 36,3% mládež do 30 rokov t. j. 1 963 986 ľudí (51,2% mužov a 48,8% žien). Tieto novšie údaje však nie sú k dispozícii analyzované podľa krajov.

V roku 2012 sa v SR narodilo 55 828 detí. Priemerný vek matky bol 29,1 rokov a priemerný vek matky pri prvom dieťati bol 26,59 rokov.

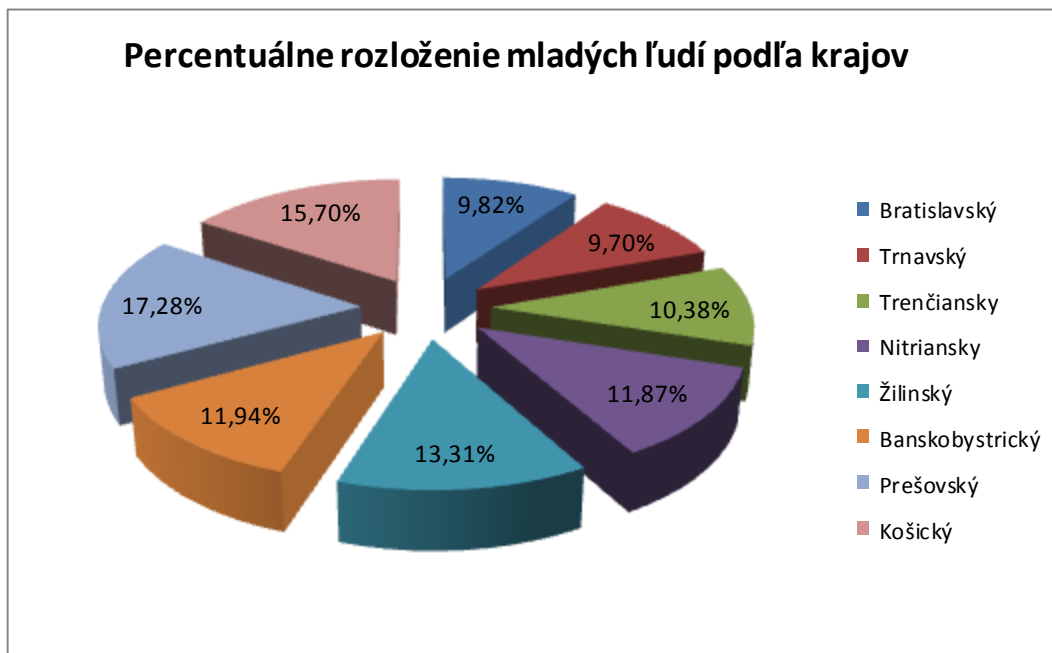
K 31. 12. 2012 bolo na Slovensku uzavretých 26 006 manželstiev a 10 948 manželstiev bolo rozvedených. Na 100 sobášov pripadlo 42,13 rozvodov. Priemerný vek ženicha bol 32,64 rokov a priemerný vek nevesty 29,57 rokov. Oproti údajom z predchádzajúcej Správy možno konštatovať zvýšenie veku uzatvorenia manželstva.

Tabuľka č. 1: Percentuálne rozdelenie mladých ľudí podľa krajov.³

Kraj	Počet obyvateľov			Počet mladých ľudí 0 – 29 rokov		
	celkom	muži	ženy	celkom	% z regiónu	% zo všetkých mladých (0 – 29)
Bratislavský	602 436	285 360	317 076	197 291	32,75%	9,82%
Trnavský	554 741	270 980	283 761	194 787	35,11%	9,70%
Trenčiansky	594 328	291 362	302 966	208 466	35,08%	10,38%
Nitriansky	689 867	334 503	355 364	238 403	34,56%	11,87%
Žilinský	688 851	338 019	350 832	267 368	38,81%	13,31%
Banskobystrický	660 563	319 667	340 896	239 909	36,32%	11,94%
Prešovský	814 527	401 686	412 841	347 211	42,64%	17,28%
Košický	791 723	386 195	405 528	315 456	42,99%	15,70%
Slovensko	5 397 036	2 627 772	2 769 264	2 008 891	37,23%	100,00%

³ Zdroj: Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Štatistický úrad SR

Graf č. 1: Percentuálne rozloženie mladých ľudí podľa krajov

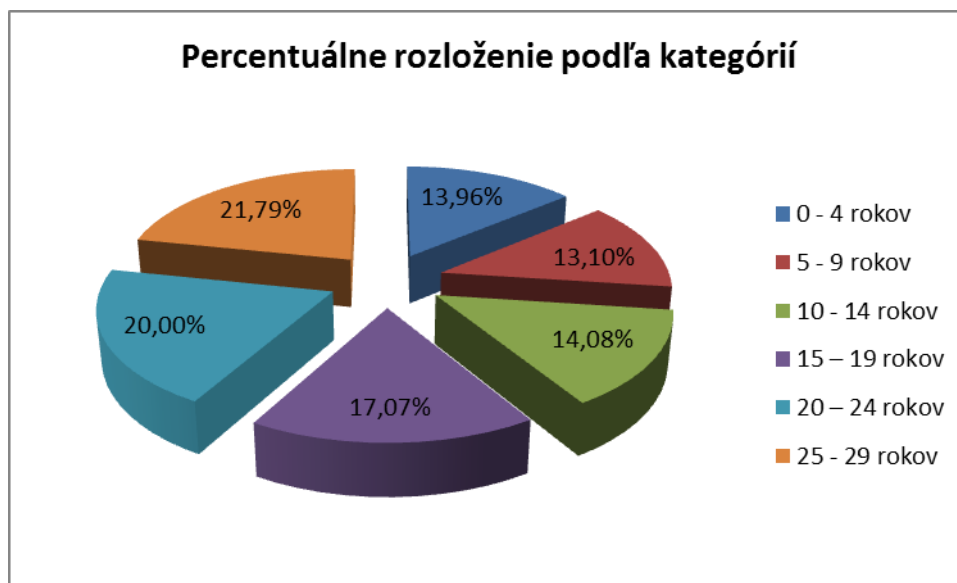

Tabuľka č. 2: Rozdelenie mladých ľudí podľa vekových kategórií⁴

Veková kategória			
	celkom	% zo všetkých ľudí SR	% zo všetkých mladých (0 – 30)
0 – 4 rokov	280 331	5,20%	13,96%
5 – 9 rokov	263 211	4,88%	13,10%
10 – 14 rokov	282 974	5,24%	14,08%
15 – 19 rokov	343 022	6,36%	17,07%
20 – 24 rokov	401 709	7,44%	20,00%
25 - 29 rokov	437 644	8,11%	21,79%
Spolu	2 008 891	37,23%	100,00%

⁴ Zdroj: Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Štatistický úrad SR

Graf č. 2: Percentuálne rozloženie podľa vekových kategórií

Slovensko je z hľadiska demografického vývoja rôznorodé na viacerých úrovniach. Hlavnými diferenciačnými osami je línia južný a severný a východný a západný región, ďalej je to mesto a priemyselné oblasti s koncentráciou obyvateľstva verzus vidiek, a napokon prímestské oblasti oproti izolovaným oblastiam. V rámci uvedených línií sa vytvorili oblasti s odlišným demografickým správaním. Značná heterogenita demografickej situácie na Slovensku je výsledkom odlišnej skladby obyvateľstva, ale aj odlišných životných podmienok a tradícií. Jednotlivé demografické procesy závisia od viacerých činiteľov. Dôležitú úlohu zohrávajú kultúrne faktory, sociálna a ekonomická situácia obyvateľov, pohlavná a veková skladba v jednotlivých regiónoch, štruktúra obyvateľov podľa rodinného stavu a vzdelania, ale i etnická príslušnosť a náboženská orientácia. Najmä posledné tri v podmienkach Slovenska silne intervenujú do rodinného života a reprodukčného správania. Do konečného výsledku určitým spôsobom zasahuje aj priebeh industrializácie a urbanizácie v minulosti, ktorý na jednej strane spôsobil veľkú koncentráciu obyvateľstva a na druhej strane vyľudňovanie určitých regiónov a ich starnutie. Po roku 1989 k týmto tradičným alebo industriálne vytvoreným rozdielom pribudli i rozdiely v životných podmienkach. V SR sa vytvorili oblasti s vysokou úrovňou nezamestnanosti a bez pracovných príležitostí, vznikli celé regióny, z ktorých sa dlhodobo a masovo odchádza za prácou, často aj do zahraničia.

Vo všeobecnosti možno o dnešných mladých ľuďoch povedať, že je to najcitlivejšia sociálna skupina, ktorú ostro zasiahli sociálne zmeny v spoločnosti. Spôsob života a prístup mladých ľudí k životu má dnes iné dimenzie, niekedy ťažko akceptovateľné staršími generáciami vyrastajúcimi v tradičnej kultúre zaťaženej totalitnými praktikami. Dnešná mládež sa kultúrne osamostatňuje, vytvára osobitný

štýl života, módu, osobitné hodnotové orientácie, ale aj nové formy partnerských vzťahov – manželstvá sa uzatvárajú neskôr, narastá počet mladých ľudí, ktorí žijú samostatne, tradičné manželstvo sa mení na partnerstvo⁵.

III. TVORBA SPRÁVY O MLÁDEŽI

Správa vznikla na základe informácií o postavení mládeže v SR, získaných z výskumov a prieskumov⁶, ako aj vyžiadaných expertných podkladov. Návrh obsahu správy tvorili členovia deviatich pracovných skupín (v súlade s kapitolami tejto správy), ktorými boli zástupcovia orgánov štátnej a verejnej správy, zamestnávateľov a mimovládnych organizácií, aktívnych v príslušnej oblasti, ako aj experti, výskumníci a mladí ľudia. Pracovné skupiny boli vedené odborníkmi v danej téme. Jednotlivé kapitoly nakoniec prešli recenziou vybranými expertmi, ktorí neboli zapojení do fázy prípravy textu.

Správa o mládeži má byť dokumentom, ktorý umožní nielen poznať situáciu a kvalitu života mladých ľudí na Slovensku, ale aj ich čiastočne porovnať so situáciou v ostatných členských krajinách Európskej únie. Preto je správa členená do kapitol, ktoré zodpovedajú jednotlivým častiam Stratégie EÚ pre mládež – Investovanie a posilnenie postavenia mládeže prijatou Radou EÚ 27. 4. 2009⁷. Zároveň je členenie správy totožné aj s novou Stratégiou Slovenskej republiky pre mládež na roky 2014 – 2020, aby došlo k maximálnemu prepojeniu identifikovaných výziev a možností ich riešenia.

Nasledujúce kapitoly správy sú koncipované tak, aby umožnili prehľad o danej téme v súvislosti s postavením mladých ľudí, definujú súčasný stav, existujúce opatrenia a výzvy na najbližšie obdobie.

---

⁵ SOBIHARDOVÁ, L. a kol. *Správa o štátnej politike voči mládeži pre Radu Európy*. Bratislava: MŠ SR, 2005

⁶ www.vyskummladeze.sk

⁷ *Oznámenie komisie Rade, Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: Stratégia EÚ pre mládež – investovanie a posilnenie postavenia mládeže. Obnovená otvorená metóda koordinácie s cieľom riešiť výzvy a príležitosti týkajúce sa mládeže*. Európska komisia, 2009, ďalej len „Stratégia EÚ pre mládež: Investovanie a posilnenie postavenia mládeže“ Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0200:FIN:SK:PDF>

IV. VZDELÁVANIE

Vzdelávanie je komplexná téma, na ktorú sa dá nazerať z rôznych uhlov. Základným kritériom výberu čiastkových tém z oblasti vzdelávania bolo prepojenie vzdelávania a úspešného uplatnenia sa mladého človeka na trhu práce. Je zrejmé, že vzdelávanie nemôže mať za cieľ pripravovať dokonalých zamestnancov pre jednotlivých zamestnávateľov, ale skôr takých zamestnancov, ktorí sa budú vedieť adaptovať na rýchle meniacu sa realitu pracovného trhu. Z tohto dôvodu sa v texte nachádzajú témy súvisiace s formálnym vzdelávaním (špeciálne rezonuje téma odborného školstva a vysokého školstva), ako aj neformálnym vzdelávaním.

Súčasný stav

Stredné odborné školy

Na väčšinu zamestnaní sa súčasní mladí ľudia pripravujú prevažne na stredných odborných školách. Na Slovensku bolo k 15. septembru 2013 evidovaných 464 stredných odborných škôl, kde študovalo 157 956 žiakov⁸. Najviac žiakov navštevovalo dennú formu štúdia na stredných školách so zameraním na ekonomiku, obchod a služby (63 210), druhé v poradí boli školy so zameraním na strojárstvo a kovospracúvaciú výrobu (15 572), elektrotechniku (17 697) a stavebníctvo, geodéziu a kartografiu (11 159)⁹. Pri tomto štatistickom údaji je potrebné brať do úvahy fakt, že aj na školách s technickým zameraním sa často študujú odbory so zameraním na služby, obchod či výpočtovú techniku, nesúvisiace nevyhnutne so špecializáciou školy. Prevala žiakov na istých typoch stredných škôl (napr. služby) nezodpovedá aktuálnym potrebám pracovného trhu (pozri tabuľka č. 3) . Od 1. 1. 2013 počet tried prvých ročníkov stredných škôl, ktoré sú financované zo štátneho rozpočtu vo svojej územnej pôsobnosti určuje samosprávny kraj všeobecne záväzným nariadením v súlade s regionálnou stratégiou výchovy a vzdelávania v stredných školách. O návrhu počtu tried a počtu žiakov prvého ročníka osemročných gymnázií vo svojej územnej pôsobnosti a stredných škôl vo svojej zriaďovateľskej pôsobnosti rozhoduje okresný úrad v sídle kraja, čím sa umožní lepšie reagovať na potreby trhu práce na úrovni regiónu štruktúrou a počtom stredných škôl.

Uplatnenie na trhu práce

Dôležitým indikátorom súladu výstupov vzdelávania a potrieb trhu práce je nezamestnanosť absolventov. Ako je možné sledovať v tabuľke č. 3, najvyššia miera nezamestnanosti (45,10 %) bola

⁸ Zdroj: Ústav informácií a prognóz v školstve. Dostupné z: <http://www.uips.sk/regionalne-skolstvo/> Sústava škôl a školských zariadení

⁹ Zdroj: Ústav informácií a prognóz v školstve. Dostupné z: <http://www.uips.sk/prehlady-skol/prehľad-strednych-skol>

u absolventov študijných odborov v poľnohospodársko-lesníckych a veterinárnych odboroch. Najnižšia miera nezamestnanosti (10,4 %) bola u absolventov lekárskejších a farmaceutických odborov.

Tabuľka č. 3: Počty nezamestnaných a miera nezamestnanosti absolventov stredných škôl podľa typov vzdelávacích programov a skupín odborov – stav v máji 2012.¹⁰

	Študijné odbory		Študijné odbory s rozšíreným praktickým vyučovaním		Učebné odbory	
	Počet	Miera	Počet	Miera	Počet	Miera
Technické	2534	17%	2981	21,30%	2525	23,40%
Poľnohospodársko-lesnícke a veterinárne odbory	423	19,70%	203	26,00%	241	45,10%
Lekárske a farmaceutické odbory	326	10,40%	4			
Spoločenské odbory a služby	4745	19,00%	2950	25,80%	1943	22,20%
Kultúra a umenie	488	15,40%	63	28,90%	27	21,10%

Podrobnejší pohľad na uplatnenie absolventov stredných škôl v praxi ponúkajú štatistiky mapujúce absolventskú mieru nezamestnanosti k septembru 2013¹¹. Najväčší problém zamestnať sa mali absolventi odborov nábytkárskej výroby, manažéri výroby a kontroly v automobilovom priemysle, krajčíri a prevádzka obchodu – propagácia, kde bola miera nezamestnanosti dosahujúca až 100 %. Problém zamestnať sa mali aj krajčíri dámskych odevov, komerční pracovníci v doprave – dopravná logistika, absolventi odborov cestovný ruch, elektrotechnika a inštalatér vodovodných zariadení, kde sa miera nezamestnanosti pohybovala v rozmedzí od 80 do 97 %. Údaje pochádzajú z ÚPSVaR a sú zostavené na základe informácií z evidencie uchádzačov o zamestnanie. Údaje môžu byť skreslené s ohľadom na fakt, že niektorí absolventi môžu byť nezamestnaní a nebyť evidovaní a naopak – nie je výnimkou, ak mladý človek pracuje bez zmluvy či dohody doma alebo v zahraničí. V niektorých regiónoch štruktúra škôl nekopíruje možnosti priemyslu alebo služieb, čo spôsobuje aj problémy pre absolventov zamestnať sa v blízkosti svojho bydliska. Neochota mladých cestovať za zamestnaním alebo zmeniť bydlisko je často spojená s ďalšími výdavkami, ktoré získané zamestnanie nevyvážia, resp. prídu o nefinančnú pomoc zo strany rodičov, stratia kontakt s priateľmi a pod.

Vzdelávacie výsledky

Štúdia PISA¹² zisťuje výsledky vzdelávania z pohľadu požiadaviek trhu práce (t. j. funkčnú gramotnosť žiakov z hľadiska teórie celoživotného vzdelávania sa). Sledované oblasti sú čitateľská gramotnosť,

¹⁰ Zdroj: Správa o stave školstva na Slovensku a o systémových krokoch na podporu jeho ďalšieho rozvoja, 2013, s. 19.

¹¹ Zdroj: Ústav informácií a prognóz v školstve. Nezamestnanosť absolventov stredných škôl v študijných a učebných odboroch podľa stupňov vzdelania. Dostupné z:

<http://www.uips.sk/regionalne-skolstvo/nezamestnanost-absolventov-strednych-skol>

¹² <http://www.oecd.org/pisa/home>

matematická a prírodovedná gramotnosť. Výsledky Slovenska sú v oblasti matematickej gramotnosti v priemere krajín OECD, v oblasti čitateľskej a prírodovednej gramotnosti pod priemerom krajín OECD, čo tiež ilustruje kvalitu a výsledky formálneho vzdelávacieho systému. Čitateľská gramotnosť je definovaná ako "porozumenie a používanie písaných textov, uvažovanie o nich a zaangažovanosť čitateľa do čítania za účelom dosahovania osobných cieľov, rozvíjania vlastných vedomostí a schopností a podieľania sa na živote spoločnosti". Žiaci, ktorí nevedia využiť čítanie na svoje ďalšie vzdelávanie, sú v nevýhodnom postavení, keďže im chýba jedna zo základných kompetencií potrebná pre uskutočňovanie ďalšieho vzdelávania, ale i spokojného osobného života v súčasnosti aj v budúcnosti, čo môže byť zdrojom sociálneho vylúčenia (pozri kapitolu X. tejto Správy). Dosiadnutá úroveň našich žiakov je zároveň považovaná iba za základnú úroveň čitateľskej gramotnosti. Na najnižšej úrovni výkonu, ktorá je pokladaná za rizikóvu, sa umiestnilo až 53,5 % dievčat a 67,5 % chlapcov stredných odborných učilíšť bez maturity¹³.

Špecifické problémy odborného školstva

Podľa zamestnávateľov odborné vzdelávanie a príprava nedostatočne reagujú na aktuálne potreby trhu práce, ktorý je ovplyvnený poklesom počtu mladých ľudí, zánikom tradičných zamestnávateľov, zmenou zamerania výroby a služieb, vznikom malých zamestnávateľov – živnostníkov, príchodom nových zahraničných investorov atď. Navyše, štandardnou súčasťou odborného vzdelávania a prípravy je praktické vyučovanie, ktoré v súčasnosti absolvuje priamo u zamestnávateľov len 3,8 % žiakov stredných odborných škôl (pred 2 rokmi to bolo 5,75 %),¹⁴ čím sa znižuje pripravenosť žiakov na požiadavky zamestnávateľov.

Zákon o odbornom vzdelávaní a príprave¹⁵ zavádza niektoré podporné mechanizmy, ktoré posilňujú vstup zamestnávateľov do odborného vzdelávania. Celkovú situáciu by mali zlepšiť analýzy a prognózy trhu práce, aktívnejšia účasť zamestnávateľov pri tvorbe nového obsahu vzdelávania a pri inovácii existujúceho obsahu vzdelávania, ako aj spoluúčasť na realizácii odborného vzdelávania a prípravy (praktické vyučovanie u zamestnávateľov). Sú vytvorené dva motivačné predpoklady. Prvým je, že absolvent strednej odbornej školy je pripravený na výkon povolania v súlade s požiadavkami zamestnávateľa, s motiváciou zotrvať u zamestnávateľa v pracovnom pomere. Druhou sú daňové stimuly. Napriek tomu, zamestnávatelia stále nie sú dostatočne motivovaní pre vstup do tohto procesu. Dôvodov môže byť niekoľko: neinformovanosť, nedostatok kapacít venovať sa tejto téme, existenčné problémy zvlášť u malých a stredných podnikateľov a i.

¹³ Zdroj: Národný ústav certifikovaných meraní. Dostupné z:

http://www.nucem.sk/documents/27/medzinarodne_merania/pisa/publikacie_a_diseminacia/4_ine/PISA_2012.pdf

¹⁴ Zdroj: Správa o stave školstva na Slovensku a o systémových krokoch na podporu jeho ďalšieho rozvoja, 2013, Príloha 1:

Popis vývoja a analýza hlavných problémov regionálneho školstva, s. 113

¹⁵ Zákon č. 184/2009 Z. z. o odbornom vzdelávaní a príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov

Vysoké školstvo

V akademickom roku 2011/2012 poskytovalo vysokoškolské vzdelávanie 20 verejných vysokých škôl, 3 štátne vysoké školy, 12 súkromných vysokých škôl (celkovo 35 vysokých škôl). Na vysokých školách študovalo (na všetkých stupňoch vysokoškolského štúdia) 212 030 študentov v dennej aj externej forme. Najviac študentov študovalo na vysokých školách so zameraním na spoločenské vedy, náuky a služby (58,62 %), technické vedy a náuky (19,97 %) a zdravotníctvo (8,15 %). Na vysokých školách pracovalo v roku 2011 celkovo 21 538 zamestnancov. Z toho bolo 9 972 učiteľov (46,3 %), 1 551 výskumných pracovníkov (7,2 %) a 10 015 ostatných zamestnancov (46,5 %).¹⁶

Podľa informácií z MPSVaR SR¹⁷ bolo v roku 2011 spomedzi evidovaných nezamestnaných mladých ľudí (15 – 24 rokov) 5,2 % s vysokoškolským vzdelaním, v roku 2012 tento počet stúpol na 7,1 %. Podľa štatistík ÚPSVaR bolo k septembru 2011 evidovaných 5 193 uchádzačov o zamestnanie s vysokoškolským vzdelaním, pričom 3 248 uchádzačov vyštudovalo vysokú školu s orientáciou na spoločenské vedy, náuky a služby, na druhom mieste boli absolventi z odboru ekonomických vied (1 251). Najviac nezamestnaných absolventov za obdobie rokov 2010 – 2012 mala Stavebná fakulta Technickej univerzity v Košiciach (10,4 %), Fakulta architektúry Slovenskej technickej univerzity v Bratislave (8,68 %), Strojnícka fakulta Technickej univerzity v Košiciach (7,32 %) a Fakulta priemyselných technológií Trenčianskej univerzity A. Dubčeka (7,29 %).

Hodnotenie verejných vysokých škôl, uskutočňované agentúrou ARRA, ostáva naďalej jediným komplexným hodnotiacim pohľadom na slovenské verejné vysoké školy. Podľa tohto zdroja zaostávanie výskumnej produktivity je naďalej značné, ale na druhej strane sa objavuje aj čoraz vyšší počet nadpriemerných či špičkových výskumných tímov a jednotlivcov, ktorí systematicky pracujú na zlepšovaní slovenskej vedy a výskumu. Toto dobiehanie je ešte výraznejšie pri ekonomických a spoločenských vedách, ktoré boli dlhú dobu v medzinárodnom porovnaní prakticky neviditeľné. Za dvojročné obdobie ale vzrástol počet prác o viac ako polovicu a citovanosť si polepšila ešte oveľa výraznejšie (o 140 % pre ekonomické a o viac ako 180 % pre spoločenské vedy).¹⁸

Vysoké školy v súčasnosti minimálne využívajú potenciál, ktorý majú vo svojich absolventoch. Nie sú známe informácie o systematickom a aktívnom prístupe vysokých škôl k svojim absolventom, či už vo forme získavania spätnej väzby na absolvované vzdelanie, zabezpečenie ďalšieho vzdelávania v rámci

¹⁶ Zdroj: MŠVVaŠ SR. *Výročná správa o stave vysokého školstva za rok 2012*, Bratislava, 2013.

¹⁷ *Správa o stave a prijatí záruky pre mladých v Slovenskej republike, november 2013*

¹⁸ Zdroj: BÁRTA, J. a kol.: *Hodnotenie fakúlt vysokých škôl 2013. Príloha: Grafy k jednotlivým indikátorom v rámci skupín odborov (2010, 2011, 2012). Podiel nezamestnaných absolventov na všetkých absolventov (priemer 2010 – 2012)*. Dostupné z: http://www.arra.sk/sites/arra.sk/files/file/ARRA_Priloha_2013.pdf

kariérneho rastu a špecializácie absolventov na trhu práce, či vyhľadávanie spolupráce na projektoch.¹⁹

Špecifické problémy vysokého školstva

Na verejnosti sa diskutuje na tému prehustenosti siete vysokých škôl a o znižovaní latky už pri prijímaní vysokoškolských študentov, čo je jedným z vážnych dôsledkov napojenia vysokých škôl na štátny rozpočet.²⁰ Na druhej strane, je počet študentov pripadajúcich na jedného učiteľa vysokej školy porovnateľný s krajinami s podobným počtom obyvateľov a vysokých škôl²¹. Podľa ARRA pre rok 2013 bol pri takmer všetkých fakultách (mimo dlhodobu popredných fakúlt ako Fakulta chemickej a potravinárskej technológie STU, Jesseniova lekárska fakulta UK, Ekonomická fakulta TUKE či čiastočne aj Fakulta matematiky, fyziky a informatiky UK) zaznamenaný medziročný pokles záujmu o štúdium. Aj keď počet prihlásených od roku 2007 každý rok postupne klesá (z takmer 85 000 len na 60 000), v roku 2014 bola prvýkrát prekročená hranica, pri ktorej je počet prihlásených uchádzačov nižší ako plánovaný počet prijatých.²²

Problematickým pri vysokých školách ostáva definovanie úlohy a poslania súkromných vysokých škôl, keďže túto tému nerieši vysokoškolský zákon, ani iný dokument. Nie je tak jasné, či súkromné vysoké školy sú primárne podnikateľské subjekty, ktoré reagujú na dopyt o vzdelanie zo strany občanov, alebo sú súčasťou verejnej vzdelávacej politiky, a teda majú byť predmetom obdobnej regulácie ako verejné vysoké školy.

Neformálne vzdelávanie

Termín „neformálne vzdelávanie“ oficiálne na Slovensko zaviedol v roku 2007 dokument „Stratégia celoživotného vzdelávania a celoživotného poradenstva do roku 2015“²³. Zákon č. 568/2009 o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov hovorí o celoživotnom vzdelávaní, ktoré okrem školského vzdelávania tvorí aj ďalšie vzdelávanie nadväzujúce na stupeň vzdelania dosiahnutý v školskom vzdelávaní²⁴. Ďalšie vzdelávanie je charakterizované ako vzdelávanie vo vzdelávacích inštitúciách nadväzujúce na školské vzdelávanie, umožňujúce získať čiastočnú alebo úplnú kvalifikáciu alebo doplniť, obnoviť, rozšíriť alebo prehĺbiť si kvalifikáciu nadobudnutú v školskom vzdelávaní, alebo uspokojiť záujmy a získať spôsobilosť zapájať sa do života občianskej spoločnosti.

¹⁹ Zdroj: Správa o stave školstva 2013, Príloha 2: Analýza a vývoj vysokého školstva. s. 44, (183).

²⁰ Zdroj: Nové školstvo. Dostupné z: <http://www.noveskolstvo.sk/article.php?707>

²¹ Zdroj: Správa o stave školstva 2013, Príloha 2: Analýza a vývoj vysokého školstva, str. 1, (50)

²² BARTA, J. a kol. Hodnotenie fakúlt vysokých škôl 2013. Bratislava, ARRA, 2013, s.6 - 8

²³ Zdroj: Stratégia celoživotného vzdelávania a celoživotného poradenstva do roku 2015. 2007, s.4. Dostupné z: <http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-49436?prefixFile=m>

²⁴ Termín „neformálne vzdelávanie“ sa nachádza aj v Zákone o podpore práce s mládežou 282/2008 Zb. §2, písmeno g)

Zákon zavádza rôzne typy ďalšieho vzdelávania: ďalšie odborné vzdelávanie, rekvalifikačné vzdelávanie, kontinuálne vzdelávanie, záujmové vzdelávanie, občianske vzdelávanie, vzdelávanie seniorov a i.²⁵ Je dôležité poznamenať, že ide o rozšírenie alebo zmenu najmä manuálnej kvalifikácie a že získanie vysoko odbornej kvalifikácie bude naďalej závisieť od prípravy na vysokých školách.

Od roku 2010 bolo pripravených viacero opatrení, predovšetkým projekty Národného ústavu celoživotného vzdelávania (NUCŽV) a Štátneho inštitútu pre odborné vzdelávanie (ŠIOV) podporené z Európskeho sociálneho fondu, ktoré majú zabezpečiť zmenu organizácie celoživotného vzdelávania a najmä uznávanie kvalifikácií získaných mimo formálneho vzdelávacieho systému. Navyše majú mať do roku 2018 všetky členské krajiny Európskej únie vytvorené národné systémy pre uznávanie kvalifikácií získaných aj v iných prostrediach ako vo formálnom školstve²⁶.

MPSVaR SR zabezpečilo prípravu a vznik Národnej sústavy povolání (www.sustavapovolani.sk), MŠVVaŠ SR pripravuje Národnú sústavu kvalifikácií, ktorá má pripraviť pôdu pre uznávanie kvalifikácií získaných neformálnym vzdelávaním a informálnym učením sa. Zároveň týmto projektom bude Slovenská republika naplňovať úlohy stanovené Európskou úniou – vytvorenie Národného kvalifikačného rámca ako nástroja pre porovnávanie kvalifikácií prostredníctvom ich odkazovania na Európsky kvalifikačný rámec a nástroja podporujúceho ich prenos a uznávanie v európskom priestore. Národná sústava kvalifikácií má ponúknuť občanom komplexný pohľad na kvalifikačný systém, ich triedenie, cesty vedúce k ich získaniu alebo uznaniu, legislatívu upravujúcu kvalifikácie v špecifických prípadoch a i. (www.tvorbansk.sk). NUCŽV rieši v rámci svojho projektu systém ďalšieho vzdelávania pre dospelých (napr. obsah a rozsah vzdelávacieho programu, materiálno-technické zabezpečenie vzdelávacieho programu a i.), systém poradenstva pre dospelých (napr. metodika na poskytovanie poradenstva, vzdelávací program pre tútorov, zriadenie poradenských centier a i.), ako aj tvorbu podporných nástrojov (napr. monitorovanie a prognózovanie vzdelávacích potrieb, finančný mechanizmus na zabezpečenie ďalšieho vzdelávania a i.).

Z pohľadu zamestnávateľov²⁷ sú dôležité najmä kompetencie ako komunikatívnosť, podnikavosť a iniciatíva, schopnosť plánovať a organizovať, schopnosť pracovať v tíme, autonómnosť a bežné matematické zručnosti. Väčšina týchto kompetencií nie je automaticky výsledkom formálneho

---

²⁵ *Správa o stave školstva, Príloha 2: Analýza a vývoj vysokého školstva, str. 15 (49)*

²⁶ Zdroj: ODPORÚČNIE RADY Európskej únie z 20. decembra 2012 o potvrdzovaní neformálneho vzdelávania a informálneho učenia sa (2012/C 398/01. Dostupné z:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:398:0001:0005:SK:PDF>

²⁷ Štúdiá o vplyve neformálneho vzdelávania na zamestnateľnosť mladých ľudí, Európske Fórum mládeže, 2012. Dostupné z: http://issuu.com/yomag/docs/reportnfe_print/1?mode=a_p

vzdelávania a vzniká priestor pre neformálne vzdelávanie a informálne učenie sa, čo sa prejavilo vo viacerých oblastiach a opatreniach na rôznych úrovniach.

IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže realizuje národné projekty KomPrax²⁸ a Praktik²⁹, ktoré využívajú neformálne vzdelávanie v práci s mládežou ako ďalšiu vzdelávaciu príležitosť na získanie kompetencií potrebných pre úspešný pracovný aj spoločenský život. Vzdelávacie moduly umožňujú mladým ľuďom, ako aj pracovníkom s mládežou posilnenie práve takých kompetencií, aké spolu s odbornými zručnosťami a vedomosťami zamestnávateľa vyžadujú. V rámci projektu KomPrax sa uskutočnili regionálne okrúhle stoly so zamestnávateľmi a zástupcami formálneho vzdelávania, ktorí diskutovali o možnostiach ich uznávania vo svojej praxi.

V roku 2013 boli prijaté Deklarácia o uznávaní prínosu neformálneho vzdelávania v práci s mládežou³⁰, ktorú podpísalo viac ako 40 zamestnávateľov a predstaviteľov vzdelávacích inštitúcií (vrátane ministra školstva) a Memorandum o spolupráci pri rozvoji ďalšieho vzdelávania³¹.

Zručnosti a kompetencie – výsledky výskumu

Výskum, ktorý môže ilustrovať výsledky vzdelávacieho systému, je výskum PIAAC 2013³², čo je medzinárodný výskum OECD, ktorý mapuje zručnosti a kompetencie jednotlivcov potrebné pre ich uplatnenie sa v spoločnosti a pre ekonomické prosperovanie štátov. Výskum zisťuje predovšetkým to, ako sú občania jednotlivých krajín pripravení reagovať na nové výzvy vedomostnej spoločnosti. V Slovenskej republike je úroveň čitateľskej gramotnosti mladšej populácie (16 – 24 rokov) výrazne pod priemerom krajín OECD zapojených do výskumu. Na dôležitú skutočnosť upozorňuje porovnanie priemernej matematickej gramotnosti piatich vekových skupín obyvateľov SR. Matematická gramotnosť 35 – 44-ročných je vyššia ako matematická gramotnosť 25 – 34-ročných a tá je opäť vyššia ako matematická gramotnosť 16 – 24-ročných. Jedným z dôvodov môže byť aj znižovanie hodín matematiky na rôznych typoch škôl.

Špecifické problémy neformálneho vzdelávania

Problematický je nízky záujem dospelých celoživotne sa vzdelávať s cieľom zvyšovania kompetencií. Väčšina jednotlivcov je ochotná sa zapojiť do ďalšieho vzdelávania z dôvodu kariérneho postupu

²⁸ Zdroj: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže. Dostupné z: www.komprax.sk

²⁹ Zdroj: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže. Dostupné z: <https://www.iuventa.sk/sk/sub/projektpraktik/novinky-1.alej>

³⁰ Zdroj: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže. Celý text Deklarácie o uznávaní prínosu neformálneho vzdelávania v práci s mládežou dostupné na: http://ilf.sk/wp-content/uploads/2013/06/Deklaracia_SK.pdf

³¹ Zdroj: MŠVVaŠ SR. Memorandum o spolupráci pri rozvoji ďalšieho vzdelávania. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/minister-skolstva-dusan-caplovic-podpisal-memorandum-o-spolupraci-pri-rozvoji-dalsieho-vzdelavania/>

³² Zdroj: NÚCŽV. Programme for the International Assessment of Adult Competencies. Dostupné z: http://www.nuczv.sk/files/Narodna_sprava_PIAAC_SK_2013.pdf

a zvyšovania platu, mizivé percento sa vzdeláva s cieľom získať nové pracovné miesto. Vážnou prekážkou účasti na ďalšom vzdelávaní je vytvorenie vhodných podmienok. Tie súvisia, okrem časového hľadiska, aj s dostupnosťou do miesta vzdelávania, či formou poskytovaného vzdelávania. V tomto smere je výrazným spôsobom ovplyvnená populácia dospelých so základným a stredným vzdelaním. Ďalšími prekážkami sú cena vzdelávania a čas, v ktorom sa toto vzdelávanie organizuje a tiež jeho nízka akceptácia zamestnávateľmi, keď výstup z ďalšieho vzdelávania negarantuje ani vyšší plat a ani lepšiu zamestnateľnosť. Nie je považovaný za rovnocenný s diplomom či výučným listom, čo spôsobuje, že tejto forme vzdelávania nie je prikladaný náležitý význam a dôležitosť. Uplatnenie absolventov v zamestnaní závisí od hodnotenia dokladu zamestnávateľom, pretože ďalšie vzdelávanie nie je ukončené vydaním oficiálnych dokladov o získaní kvalifikácie. Otázkou je tiež ako systém formálneho vzdelávania (podmienky učenia sa a vyučovania v školách) motivuje/nemotivuje a povzbudzuje k celoživotnému učeniu sa.

Dôvera, informovanosť, záruka kvality sú tri atribúty, ktorých je nedostatok a ktoré treba vo vyššej miere zabezpečiť na zlepšenie situácie v oblasti uznávania výsledkov neformálneho vzdelávania a informálneho učenia sa. Za príčiny problémov s uznávaním výsledkov neformálneho vzdelávania a informálneho učenia sa sú považované najmä nedôvera zamestnávateľov v kvalitu kurzu, overovanie kvality kurzu a nedostatok informácií o kvalitatívnych výstupoch jednotlivých vzdelávacích programov.³³

Výzvy

Z vyššie uvedených informácií je možné prísť k viacerým záverom. Jedným z nich je, že formálne vzdelávanie a systém formálneho školstva nemôže z praktických a logistických dôvodov reagovať na potreby spoločnosti a trhu takou rýchlosťou, akým by si to priali rodičia, zamestnávatelia, politici atď. Tradičné postupy, akými sa zriaďujú školy, schvaľujú vzdelávacie programy, pripravujú vzdelávateľia, (ne)riadia procesy zmeny v školách, pripravujú, tlačia (a obstarávajú) oficiálne učebnice, sú príliš zdĺhavé najmä z pohľadu trhu práce. Systém formálneho vzdelávania vo veľmi malej miere zohľadňuje potreby študentov pri učení sa v 21. storočí a výsledky výskumov biológie učenia sa. Pedagógom chýbajú kompetencie pre vytváranie prostredia podporujúceho učenie sa, podporu vnútornej motivácie k učeniu ako základ pre celoživotné vzdelávanie. V školách neustále dominujú vonkajšie nástroje motivácie. Školám chýba podpora pri vedení štruktúrovaného procesu riadenia

---

³³ Zdroj: KELEŠOVÁ, D. *Národné fórum ako nástroj zlepšenia Stratégie celoživotného vzdelávania. Projekt ECETA: NAFORFILL číslo 190631-LLP-2010-1-SKKA1ECETA, Bratislava. 2011. S. 51 – 53 (online). Dostupné z: http://web.saaic.sk/naforfil/modules/dokumenty/Prieskum_NAFORFIL_sprava_final.pdf*

zmeny a uskutočňovaní vnútro školského vzdelávania sa pedagógov, ktoré reaguje na aktuálne vzdelávacie potreby zúčastnených. Chýbajú možnosti slobodného výberu obsahu, rozsahu a dodávateľov vzdelávania, konzultácií a koučingu. Neustále sa meniace legislatívne prostredie nevytvára stabilný rámec pre štruktúrovaný systematický proces riadenia zmeny na školách.

Výstupom formálneho vzdelávania najmä na stredných školách sú žiaci a študenti, ktorí nie sú vedení k sebahodnoteniu, k poznaniu svojich možností a schopností pre svoj ďalší kariérny rast, pre výber svojho budúceho povolania, čo vedie k deformovanej distribúcii mladých ľudí hlavne na stredné a vysoké školy (chýbajúce stredno-technické profesie, chýbajúci absolventi prírodovedných a technických odborov a i.). Neustále prevláda na školách memorovanie poznatkov, bez hlbšieho pochopenia súvislostí, podpora samostatného uvažovania a iniciatívneho konania. Dlhodobu absentuje podpora pedagogických inovácií, tiež z toho vyplýva potreba systému, ktorý prepája formálne a neformálne vzdelávanie, ktorý by ponúkal absolventovi flexibilnejšie a komplexnejšie vzdelávanie pre jeho kariérny rast a uplatnenie sa na trhu práce.

Do budúca je tiež dôležité vytvoriť nový legislatívny rámec a vytvoriť funkčný systém celoživotného vzdelávania. Obe vyžadujú aktuálnu analýzu legislatívnych podmienok umožňujúcich priechodnosť a efektívnosť formálneho a neformálneho vzdelávania mládeže v SR.

Výzvou ostáva aj uznávanie výsledkov pedagogických a andragogických kompetencií pre kvalifikácie na výchovu a vzdelávanie detí a mládeže špeciálne v iných vzdelávacích prostrediach mimo formálneho školstva.

Zdroje

- BARTA, J. a kol. *Hodnotenie fakúlt vysokých škôl 2013*. Bratislava: Akademická rankingová a ratingová agentúra (ARRA), 2013. 35s. ISBN: 978-80-89472-16-1
- BRESTENSKÁ, Beáta. *Formálne vzdelávanie na Slovensku. Expertný podklad k príprave Stratégie SR pre mládež na roky 2014 – 2020*. Bratislava: IUVENTA. 2013. 11s.
- BUNČÁK J. a kol.. *Národná správa PIAAC Slovensko 2013. Výskum kompetencií dospelých*. Bratislava: Národný ústav celoživotného vzdelávania. 2013. 64s. ISBN 978-80-97153-0-3. Dostupné z: http://www.nuczv.sk/files/Narodna_sprava_PIAAC_SK_2013.pdf
- KLEŠTINCOVÁ, Lucia. *Spájame vysoké školy s trhom práce [online]*. 2011. Dostupné z: <http://www.ihp.sk/analyzy/IHP-Analyza%20-%20Spajame%20VS%20s%20TP.pdf>
- KORŠŇÁKOVÁ, a kol. *Národná správa OECD PISA Sk 2009*. Bratislava: NÚCEM Národný Ústav certifikovaných meraní vzdelávania. 2010. 60s. ISBN 978 -80-970261-4-1. Dostupné z: http://www.nucem.sk/documents//27/medzinarodne_merania/pisa/publikacie_a_diseminacia/1_narodne_spravy/N%C3%A1rodn%C3%A1_spr%C3%A1va_PISA_2009.pdf
- OECD. *Skilled for life? Key findings from the Survey of Adult Skills*, OECD Publishing, s.18 Dostupné z: http://www.oecd.org/site/piaac/SkillsOutlook_2013_ebook.pdf.

- *ODPORÚČANIE RADY Európskej únie z 20. decembra 2012 o potvrdzovaní neformálneho vzdelávania a informálneho učenia sa (2012/C 398/01) Dostupné z:
Zdroj: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:398:0001:0005:SK:PDF>*
- *Správa o stave školstva na Slovensku a o systémových krokoch na podporu jeho ďalšieho rozvoja. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. 2013. 85s. Dostupné z:
<https://www.minedu.sk/sprava-o-stave-skolstva-na-slovensku/>*
- *Súbor nástrojov na podporu pedagogických inovácií. Výstup projektu „Rozvoj životných zručností vytvorený Medzisektorovú pracovnou skupinou. Bratislava: MŠVVaŠ SR, 2007.*
- *Štúdia o vplyve neformálneho vzdelávania na zamestnateľnosť mladých ľudí, Štrasburg: Európske Fórum mládeže, 2012. Dostupné z: http://issuu.com/yomag/docs/reportnfe_print/1?mode=a_p*
- *ZVALOVÁ, M. a kol. Uplatnenie absolventov vysokých škôl v praxi: I. etapa – Zamestnateľnosť a zamestnanosť absolventov vysokých škôl. Bratislava: ÚIPŠ. 2007 Dostupné z:
http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/MK/Studie/Uplatnenie_pre_tlac.pdf*

V. ZAMESTNANOSŤ

Mladí ľudia na svojej ceste k dospelosti čelia rôznym výzvam, ale niet v súčasnosti väčšej, ako nájsť si uspokojivé zamestnanie. Zamestnanie nielen ako cesta k zaisteniu si materiálneho zabezpečenia, ale najmä ako nástroj, ktorý dáva pocit seberealizácie a spoločenskej užitočnosti.

Súčasný stav

Jedným z dopadov ekonomickej krízy je nezamestnanosť takmer 75 miliónov mladých ľudí do 30 rokov vo svete (12,6 % všetkých mladých ľudí)³⁴. Aj nezamestnanosť mladých ľudí v členských krajinách Európskej únie je historicky najvyššia (v niektorých krajinách do 40 %) a v priebehu nasledujúcich piatich rokov bude naďalej rásť. Dopady krízy eura sa budú prenášať z vyspelých do rozvíjajúcich sa ekonomík a to bude približovať nezamestnanosť mladých ľudí do roku 2017 na takmer 13 % v Európskej únii.

Priemer evidovaných nezamestnaných mladých ľudí do 29 rokov na Slovensku tiež dlhodobo rastie. V roku 2010 to bolo 117 282, ku koncu roka 2012 počet evidovaných nezamestnaných mladých ľudí vzrástol na 140 137³⁵. Tieto čísla nezarátavajú mladých, ktorí sú mimo evidencie a ani tých, ktorí odišli za prácou do zahraničia. Slovensko sa nachádza na šiestom mieste krajín Európskej únie s najvyššou mierou nezamestnanosti mladých ľudí (33,6 %). Slovenská republika ročne vynakladá na zníženie nezamestnanosti približne 1 % HDP, v ostatných krajinách EÚ je to vyššie percento.

Z hľadiska vzdelania sa na nezamestnanosti mladých ľudí podieľali hlavne osoby s úplným stredným odborným vzdelaním, s učňovským vzdelaním bez maturity a so základným vzdelaním, ktoré tvorili približne 78 – 81 % z celkového počtu nezamestnaných mladých vo veku 15 – 24 rokov.

Dôležitým indikátorom vážnosti situácie nie je len percento nezamestnaných – mladí ľudia môžu byť dočasne bez práce, no nesedia pritom doma, udržujú si pracovné návyky, alebo zvyšujú svoju budúcu cenu na trhu práce. Skutočne varovným je preto podiel mladých ľudí, ktorí už dlhšie nepracujú, neštudujú, ani sa inak nevzdelávajú. Označujú sa ako tzv. NEET (*not in education, employment or training*). Slovensko má jeden z najvyšších percentuálnych podielov NEET – 18,7 %, v porovnaní

---

³⁴ Medzinárodná organizácia práce, 2012, Dostupné z:

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_171571.pdf

³⁵ Zdroj: ÚPSVaR SR, 2012

s európskym priemerom 15,4 % v roku 2011. Od roku 2005 sa počet NEET neznížil, a to napriek tomu, že počet vysokoškolákov každoročne rastie³⁶.

Počet mladých ľudí v kategórii NEET predstavoval v SR v roku 2012 podľa prepočtov MPSVaR SR približne 101-tisíc osôb, z nich bolo registrovaných nezamestnaných približne 72-tisíc osôb.

Tabuľka č. 4: Základné údaje o mladých vo veku 15 – 24 rokov v SR a NEET za rok 2012³⁷

Počet obyvateľov vo veku 15 – 24 rokov v tis. osôb	728,1
Podiel mladých ľudí, ktorí sa zúčastňujú na formálnom alebo neformálnom vzdelávaní a odbornej príprave v %	
obyvateľstvo vo veku 15 – 24 rokov	67,5
z toho pracujúci vo veku 15 – 24 rokov	1,4
nepracujúci vo veku 15 – 24 rokov	66,1
Podiel mladých ľudí, ktorí nie sú ani v zamestnaní, ani vo vzdelávaní a odbornej príprave v % (miera tzv. NEET)	
nepracujúce osoby vo veku 15 – 24 rokov	13,8
z toho nezamestnaní vo veku 15 – 24 rokov	9,9
neaktívne osoby vo veku 15 – 24 rokov	3,9
Osoby vo veku 15 – 24 rokov, ktoré by rady pracovali (hľadajúce si prácu alebo tie, ktoré si prácu nehľadajú)	10,5
osoby vo veku 15 – 24 rokov, ktoré nechcú pracovať	3,3
Počet mladých ľudí, ktorí nie sú ani v zamestnaní, ani vo vzdelávaní a odbornej príprave v tis. osôb	
nepracujúce osoby vo veku 15 – 24 rokov	100,5
z toho nezamestnaní vo veku 15 – 24 rokov	72,1
neaktívne osoby vo veku 15 – 24 rokov	28,4
Osoby vo veku 15 – 24 rokov, ktoré by rady pracovali (hľadajúce si prácu alebo tie, ktoré si prácu nehľadajú)	76,5
osoby vo veku 15 – 24 rokov, ktoré nechcú pracovať	24,0

³⁶ OECD (2012b). *Education at a Glance: Indikátor C5*, Dostupné z: <http://www.oecd.org/education/educationataglanceindicatorsrawdata.htm>

³⁷ Zdroj: Eurostat, prepočty MPSVaR SR

Tabuľka č. 5: Regionálne prehľady o postavení mladých ľudí na trhu práce v SR v roku 2012³⁸

Počet obyvateľov vo veku 15 – 24 rokov v tis. osôb	
SR spolu	728,1
Bratislavský kraj	64,3
Západné Slovensko	239,4
Stredné Slovensko	186,6
Východné Slovensko	237,8

Miera nezamestnanosti osôb vo veku 15 – 24 rokov v %	
SR spolu	34,0
Bratislavský kraj	17,5
Západné Slovensko	25,3
Stredné Slovensko	38,8
Východné Slovensko	43,0

Počet nezamestnaných vo veku 15 – 24 rokov v tis. osôb	
SR spolu	75,5
Bratislavský kraj	3,3
Západné Slovensko	18,0
Stredné Slovensko	23,9
Východné Slovensko	30,4

Podiel mladých ľudí, ktorí nie sú ani v zamestnaní, ani vo vzdelávaní a odbornej príprave v % vo veku 18 – 24 rokov (miera NEET)	
SR spolu	18,1
Bratislavský kraj	9,2
Západné Slovensko	13,7
Stredné Slovensko	20,9
Východné Slovensko	22,7

³⁸ Zdroj: Eurostat

Tabuľka č. 6: Štruktúra nezamestnanosti mladých vo veku 15 – 24 rokov (v %)³⁹

Dĺžka nezamestnanosti	2011	2012
do 1 roka (vrátane)	49,9	47,6
v tom do 1 mesiaca	7,7	8,7
viac ako 1 mesiac až 3 mesiace	9,6	8,9
viac ako 3 mesiace až 6 mesiacov	12,0	11,1
viac ako 6 mesiacov až 1 rok	20,6	18,9
viac ako 1 rok	50,1	52,4
z toho viac ako 2 roky	28,9	30,1
Stupeň vzdelania		
základné	17,2	17,8
učňovské bez maturity	27,9	24,9
stredné bez maturity	1,3	3,2
učňovské s maturitou	5,5	5,7
úplné stredné všeobecné	6,7	5,7
úplné stredné odborné	35,8	35,1
vyššie odborné	0,1	0,5
vysokoškolské	5,2	7,1

Okrem už spomenutých dopadov celosvetovej ekonomickej krízy prispieva k neutešenej situácii aj nesúlad požiadaviek trhu práce a vzdelávacieho systému. Zamestnávateľia sa dlhodobo sťažujú na nízku úroveň nielen odborných kompetencií, ale aj sociálnych kompetencií mladých ľudí. Firmy uprednostňujú skúsenejších zamestnancov a mladí ľudia sa dostávajú do začarovaného kruhu nezamestnanosti, kedy nemôžu získať požadované skúsenosti, ktoré by ich posunuli na rebríčku žiadanosti u zamestnávateľov. Častým poukazovaním na nezamestnanosť absolventov akoby sa však celá zodpovednosť prenášala iba na školy. Pravda je, že zamestnávateľia na Slovensku nevedia, čo s absolventmi s titulom bakalár, keďže historicky u nás nebol zvyk mať takéto vzdelanie a trh práce nevie, kam má funkčne zaradiť takýchto absolventov. Realitou zostáva, že celkový počet voľných pracovných miest je menší ako voľnej pracovnej sily. Na Slovensku nie je celkom zaužívané, aby mladí ľudia cestovali za prácou, čím by sa vzdali najmä nefinančnej podpory zo strany rodiny minimálne v oblasti bývania. Finančné ohodnotenie práce často nie je také, aby to pokrylo náklady spojené s pracovnou mobilitou.

³⁹ Zdroj: Štatistický úrad SR, výberové zisťovanie pracovných síl, prepočty MPSVR SR

Existujúce opatrenia

Služby zamestnanosti

Novelami zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktoré nadobudli účinnosť v roku 2013, sa prijalo niekoľko opatrení, resp. prišlo k novelizácii pôvodných opatrení s očakávaným pozitívnym dopadom na zamestnanosť obyvateľstva, vrátane mladých ľudí.

Vytvoril sa legislatívny rámec na zverejňovanie analýz a prognóz vývoja na trhu práce, čím sa vytvorilo priaznivejšie prostredie na tok aktuálnych informácií medzi trhom práce a trhom vzdelávania v regionálnom i národnom rozmere.

Pre absolventskú prax sa ustanovila podmienka vykonávať ju v nadväznosti na dosiahnuté vzdelanie v príslušnej skupine učebných alebo študijných odborov, čo umožní absolventom škôl nadviazať na vedomosti a zručnosti získané v školskom systéme vzdelávania.

Ďalšie opatrenia:

- poskytovanie informačných a poradenských služieb pri voľbe povolania žiakom základných a stredných škôl;
- poskytovanie individuálneho odborného poradenstva, najmä vypracovanie individuálneho akčného plánu na podporu pracovného uplatnenia uchádzačov. V rámci poradenstva pribudla bilancia kompetencií, t. j. ich zhodnotenie s odporúčaním konkrétnych povolaní alebo oblastí záujmu;
- zabezpečenie vzdelávania a prípravy na prehĺbenie alebo rozšírenie odborných zručností a praktických skúseností. Pribudla možnosť príspevku na individuálne vzdelávanie a prípravu pre trh práce, ktoré si uchádzač o zamestnanie zabezpečí z vlastnej iniciatívy;
- poskytovanie príspevku na podporu zamestnávania znevýhodneného uchádzača o zamestnanie;
- poskytovanie príspevku na dochádzku za prácou na úhradu časti cestovných výdavkov zamestnanca a príspevok na presťahovanie za prácou;
- vytvorila sa možnosť realizácie pilotných projektov alebo pilotných programov na podporu rozvoja regionálnej a miestnej zamestnanosti.

Projektové riešenia na podporu zamestnávania mladých ľudí

MPSVaR SR pripravilo dva projekty: „Podpora zamestnávania nezamestnaných v samospráve“ a „Podpora vytvárania pracovných miest“, ktoré sú zamerané na podporu vytvárania pracovných miest vo verejnom a súkromnom sektore pre mladých nezamestnaných do 29 rokov s celkovou alokáciou 70 mil. eur z operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia.

Realizáciou projektov sa v období rokov 2012 až 2015 predpokladá vytvorenie takmer 14-tisíc pracovných miest. Projekty sa realizujú od novembra 2012, podpora má formu príspevku pre zamestnávateľa na úhradu časti mzdových nákladov prijatého zamestnanca. Od začiatku realizácie projektov k 31. 1. 2014 sa podporilo vytvorenie 11 623 pracovných miest pre mladých nezamestnaných.

Záruky pre mladých

Odporúčaním Rady Európskej únie z 22. apríla 2013 o zavedení "Záruky pre mladých" (2013/C 120/01) bolo členským štátom EÚ odporučené zabezpečiť, aby všetci mladí ľudia vo veku do 25 rokov dostali kvalitnú ponuku zamestnania, ďalšieho vzdelávania, učňovskej prípravy alebo stáže v lehote štyroch mesiacov po strate zamestnania alebo ukončení formálneho vzdelania. Ponuka ďalšieho vzdelávania by mala zahŕňať kvalitné programy odbornej prípravy, ktoré by viedli k uznávanej odbornej kvalifikácii.

MPSVaR SR v spolupráci s MŠVVaŠ SR pripravilo Národný plán implementácie Záruky pre mladých ľudí v SR⁴⁰, ktorý bol ako súčasť Informácie o príprave a prijatí záruky pre mladých ľudí v SR, prerokovaný na zasadnutí vlády SR dňa 5. 2. 2014. Podmienkou na poskytnutie záruky pre mladých ľudí bude ich zaradenie do evidencie uchádzačov o zamestnanie. Iniciatíva sa bude špeciálne zameriavať na mladých ľudí vo veku 15 – 24 rokov (do 25 rokov), ktorí nie sú zamestnaní, neštudujú, ani sa nezúčastňujú na odbornej príprave (vyššie spomenutí NEET). Cieľmi sú okrem znižovania nezamestnanosti, špeciálnej podpory NEET aj odstraňovanie nesúlady zručností mladých ľudí s kvalifikačnými potrebami dopytu po práci, predchádzanie predčasnému ukončeniu školskej dochádzky a sociálnemu vylúčeniu mladých ľudí. K dosiahnutiu týchto cieľov by mali prispieť niektoré z navrhovaných opatrení, napr.:

- zavedenie príspevku na podporu vytvorenia prvého pracovného miesta;
- úprava absolventskej praxe na pracovný pomer s úhradou časti ceny práce počas trvania;

⁴⁰ Národný plán implementácie Záruky pre mladých ľudí v Slovenskej republike. Dostupné z: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=23248>

- projekty tzv. druhej šance na vzdelanie (ukončenie základného vzdelania, získanie kvalifikácie atď.);
- posilnenie aktivít umiestňovania dlhodobo nezamestnaných a zdravotne postihnutých mladých ľudí na trh práce;
- zavedenie programu podpory podnikania a samostatnej zárobkovej činnosti pre mladých ľudí prostredníctvom mentorstva skúsených podnikateľov;
- zavedenie programu podpory príležitostnej práce pre mladých ľudí bez praxe ako prostriedku na získanie stabilnej práce.

Výzvy

Mnohé z pripravovaných opatrení len potvrdzujú, že existuje zhoda v tom, čo sú najväčšie výzvy v danej oblasti.

Jedna časť výziev smeruje do oblasti verejných služieb v zamestnanosti, kde stále pretrváva potreba poradenstva, mentoringu a sprevádzania mladých ľudí na ich ceste za zamestnaním. Taktiež vyvstáva do popredia potreba pripraviť opatrenia, ktoré odrážajú špecifiká jednotlivých skupín so sťaženou pozíciou v spoločnosti (deti a mládež z detských domovov, mládež so zdravotným postihnutím atď.).

Samotní zamestnávateľia potrebujú byť viac motivovaní k otvorenejšiemu a podpornejšiemu prístupu mladých ľudí pri ich prijímaní do zamestnania. Zvyšovanie kvality odborného školstva a najmä problematika praxe ako súčasť odborného vzdelávania, ktorá by umožnila mladým ľuďom byť lepšie pripravení na vstup do prvého zamestnania je taktiež prioritou.

Poslednou, ale nemenej dôležitou výzvou je kvalita kariérového poradenstva, predovšetkým spolupráca rôznych aktérov, ktorí sa na vzdelávaní a príprave mladých ľudí pre vstup na trh práce podieľajú.

Zdroje

- BEBLAVÝ, Miroslav, HUDÁČKOVÁ, Silvia. *Riešenie nezamestnanosti mladých*, november 2013, Dostupné z: http://www.beblavy.sk/wp-content/uploads/Riesenie_nezamestnanosti_mladych_TS.pdf

- *Mesačná štatistika nezamestnanosti. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (2012) Dostupné z: http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky/2012.html?page_id=151827*
- *OECD, Slovak Republic: Fostering an Inclusive Job-Rich Recovery. Better Policies Series. Dostupné z: <http://www.oecd.org/slovakia/BrochureSlovakRepublicapril2013.pdf>.*
- *Promoting the creativity and innovative capacity of young people by identifying competences and skills acquired through non formal and informal learning relevant for employability, A Report from the Expert Group on Peer-Learning, Október 2013, Dr John Bamber, Chair of the Working Group*
- *International Labour Office (2012) Global Employment Trends for Youth 2012. May, 2012. Geneva: International Labour Organization. Dostupné z: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_180976.pdf*
- *Informácia o príprave a prijatí záruky pre mladých ľudí v Slovenskej republike, február 2014, Dostupné z: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=23248>*

VI. TVORIVOSŤ A PODNIKAVOSŤ

Súčasťou tejto témy je podpora kreativity, tvorivosti a podnikavosti mladých ľudí nielen v súvislosti s potenciálom mládeže rozvíjať vlastné podnikanie, ale tiež v širšom kontexte väčšieho aktívneho zapojenia do riešenia problémov v spoločnosti a využitia kreatívneho potenciálu. Oblasť kultúry a jej podpora je tiež časťou tejto tematickej oblasti.

Súčasný stav

Tvorivosť a podnikavosť

Európska komisia realizovala prieskum „Entrepreneurship in the EU and beyond⁴¹“, do ktorého bolo zapojených viac ako 42 000 respondentov vo veku viac ako 15 rokov, z toho 1 000 respondentov zo Slovenska. Podľa výsledkov prieskumu by iba každý tretí obyvateľ Slovenska (33 %) v prípade možnosti výberu preferoval stať sa podnikateľom, ako byť zamestnanom, čo je o 4 percentuálne body menej v porovnaní s priemerom EÚ – 27. Oproti roku 2009, kedy Európska komisia zrealizovala podobný prieskum, však počet obyvateľov Slovenska, ktorí by uprednostnili status podnikateľa, vzrástol o 7 percentuálnych bodov. Slovensko patrí k jednej zo štyroch krajín spolu s Litvou, Českou republikou a Lotyšskom, kde bol zaznamenaný tento trend. Zároveň treba poukázať na skutočnosť, že v 18 z 27 členských krajín EÚ väčšina respondentov preferovala kariéru zamestnanca pred podnikaním.

Medzi najčastejšie dôvody, na základe ktorých preferujú status podnikateľa respondenti zapojení do prieskumu zo Slovenska uvádzali pocit osobnej slobody a sebarealizácie (56 %) a sloboda rozhodovania (27 %). Vyšší finančný príjem ako dôvod pre začatie podnikania vo vyššej miere uvádzali respondenti zapojení do prieskumu zo Slovenska (22 %), ako respondenti v rámci EÚ27 (16 %).

Na základe výsledkov otázky hodnotiacej mieru reálnosti a uskutočniteľnosti plánov začať podnikáť v nasledujúcich piatich rokoch je evidentné, že mierne pozitívnejšie hodnotia zámery v tejto oblasti respondenti zapojení do prieskumu zo Slovenska (34 %), ako respondenti v rámci EÚ27 (30 %). Takmer dve tretiny (65 %) respondentov zo Slovenska a 67 % respondentov v rámci EÚ27 považuje možnosť, že začnú v nasledujúcich piatich rokoch podnikáť, za celkovo nereálnu. Najväčším dôvodom pre toto tvrdenie je najmä nedostatok finančných zdrojov za začiatok a rozvoj podnikania. Problém nedostatočného prístupu k finančným zdrojom pociťujú výraznejšie respondenti

---

⁴¹ Zdroj: *Entrepreneurship in the EU and beyond (Flash Eurobarometer 354)*, Európska komisia, 2013. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_354_en.pdf

zo Slovenska (25 %), ako respondenti v rámci EÚ27 (21 %). Druhým najčastejšie uvádzaným dôvodom nereálnosti začať podnikáť bola zo strany respondentov zo Slovenska (15 %), ako aj v rámci EÚ27 (12 %) nevhodná ekonomická klíma pre začiatok podnikania.

45 % respondentov zo SR súhlasí s tvrdením, že školské vzdelanie im dalo zručnosti a know-how potrebné na štart podnikania, no iba 32 % súhlasí s tým, že ich školské vzdelanie v nich vzbudilo záujem o kariéru podnikateľa.

Až 71 % respondentov z radov potenciálnych podnikateľov deklaruje, že im k tomu, aby sa mohli živiť podnikaním, chýba štartovací kapitál. Druhou najpočetnejšou skupinou (41 %) bol dobrý podnikateľský nápad a len 35 % si myslí, že im chýba potrebná kvalifikácia a skúsenosti. Vysokoškolsky vzdelaní respondenti sa najčastejšie považujú za kvalifikovaných, ale najviac im chýba dobrý podnikateľský nápad. Potenciálni podnikatelia z radov mladých ľudí pri identifikácii prekážok v podnikaní najčastejšie uvádzali nedostatok štartovacieho kapitálu (77,64 %), nedostatok skúseností, vedomostí a odborných kontaktov (71,70 %). Každý respondent mohol v tejto časti označiť aj viacero bariér, poradie je určené na základe najčastejšieho výskytu. Začínajúci podnikatelia najčastejšie získavajú informácie o podnikaní prostredníctvom podnikateľských portálov (57,41 %), rád od iných podnikateľov (54,32 %) a známych (49,07 %)⁴².

Viac ako štvrtina respondentov vhupla do podnikania bez akéhokoľvek posudzovania svojho nápadu. Výsledky ukazujú, že tí podnikatelia, ktorí majú za sebou prvý podnikateľský neúspech, pred začatím podnikania častejšie pripravujú podnikateľský plán (73,53 %), resp. jeho jednoduchú podobu v porovnaní s „prvopodnikateľmi“. Až tretinu mladých podnikateľov k biznisu viedol ich koníček a viac ako štvrtina začala poskytovať služby, ktoré predtým vykonávali ako zamestnanci.

Viac ako tri štvrtina mladých podnikateľov má záujem o stretnutia so skúsenými podnikateľmi. Zároveň platí, že čím mladší je začínajúci podnikateľ, tým je jeho záujem o tieto stretnutia silnejší. 73,77 % respondentov si myslí, že pre mladého podnikateľa je dôležitejší kvalitný mentoring ako prístup ku zvýhodneným finančným zdrojom.

Približne 19 z 20 mladých podnikateľov začína podnikáť s kapitálom menším ako 15 000 eur. Za najčastejšiu bariéru vstupu na zahraničný trh označili neznalosť zahraničnej legislatívy (32,81 %), potrebu častého kontaktu so zahraničnými partnermi (28,13 %) a daňovú legislatívu (26,56 %).

---

⁴² Zdroj: Prieskum Združenia mladých podnikateľov Slovenska, 2011

Kultúra

Oblasť kultúry zameranej na mládež reflektuje celkové podmienky a trendy charakteristické pre oblasť kultúry. Štatistické ukazovatele za posledné roky zaznamenali v Slovenskej republike výrazný pokles počtu odborných pracovníkov v samospráve pracujúcich v oblasti kultúry. Napriek tomu, že táto činnosť je postavená výrazne na práci aktivistov a dobrovoľníkov, táto skutočnosť sa podpísala na poklese počtu kultúrnych podujatí. Výrazne poklesol počet podujatí v obciach, ale zvýšil sa počet podujatí realizovaných regionálnou samosprávou, ktorá čiastočne nahrádzala miestne podujatia. Mierny nárast zaznamenali súťaže, prehliadky, festivaly a výchovno-vzdelávacie aktivity pripravované mimovládnyimi organizáciami.

V oblasti záujmového vzdelávania bol zaznamenaný určitý nárast cyklických foriem zameraných predovšetkým na občianske, estetické a zdravotné vzdelávanie spolu s rastom počtu účastníkov. V oblasti záujmových aktivít, ktoré nie sú zamerané na umenie bol najväčší záujem o zberateľstvo, prírodovedecké aktivity, prípadne o logické hry. Pozitívnym je nárast záujmu o technické aktivity. Záujmovej umeleckej činnosti sa venuje vysoké percento mladých ľudí najmä v kolektívoch záujmovej umeleckej činnosti a jednotlivcov, ktorí prezentujú svoje tvorivé záujmy, ale aj ďalších záujemcov, ktorí navštevujú prezentačné, súťažné a festivalové podujatia jednotlivých umeleckých odborov. Rozvoj záujmovej umeleckej činnosti významnou mierou ovplyvňujú osobnosti v regióne, ktoré sústreďujú okolo seba ďalších priaznivcov z radov mládeže. Zväčša kolektívy v určitom žánri nepracujú ojedinele, ale viažu sa na ďalšie súbory a skupiny a často ich spájajú aj spoloční manažéri či iné osobnosti z príslušného, či príbuzných odborov. V tejto oblasti vývoj žánrov prebieha rýchlejšie, ako to stačia zachytiť štatistické sledovania, avšak určité módné trendy, ktoré rýchlo vzniknú aj zaniknú, resp. sa transponujú do inej módnnej vlny, a nachádzajú si miesto medzi tradičnými odbormi záujmovo-umeleckej činnosti, ako je oblasť divadla, folklóru, hudby, tanca, výtvarníctva, filmu, fotografie a pod.

Počet mládežníckych kolektívov na Slovensku za posledné roky rastie, ale znižuje sa ich členská základňa. Táto kategória kolektívov je svojím vekovým zložením najohrozenejšia, lebo je najmenej stabilná. Je potrebné osobitne oceniť u mládeže jej záujem a aktívnu účasť na kultúrnych aktivitách, pretože takáto forma využívania voľného času znamená, že záujmové aktivity plnia aj funkciu prevencie protispoločenských činností.

Existujúce opatrenia

Tvorivosť a podnikavosť

Podpora iniciatívy, podnikavosti a podnikania nie je záležitosťou len jedného rezortu. Do oblasti „podnikania“ vstupuje priamo niekoľko rezortov a organizácií štátnej a verejnej správy, ako aj organizácie tretieho sektora.

Kľúčoví hráči na strane verejného sektora:

- Ministerstvo hospodárstva SR
  - Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania
  - Slovenská inovačná a energetická agentúra
  - Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR (najmä podnikateľské vzdelávanie a čiastočne agenda výskumu a inovácií)
  - Štátny inštitút odborného vzdelávania (Slovenské centrum cvičných firiem)
  - IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR
  - Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

Čiastočne sa téma dotýka aj rezortov:

- Ministerstvo financií SR (cieľom digitálnej agendy na Slovensku bude zabezpečiť čo najväčší prínos informačno-komunikačných technológií pre bežných ľudí a podnikateľské subjekty. Aj preto bolo na stretnutí poradného orgánu navrhnutých päť kľúčových oblastí, na ktoré by sa mal digitálny líder zameriavať. Ide aj o nasledovné oblasti: podpora internetovej ekonomiky a inovácií, vzdelávanie a zvyšovanie digitálnych zručností).
- Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (Podnikateľské centrum MZVaEZ SR)

Podnikateľské združenia a mimovládne organizácie sa podnikaniu a podnikateľskému vzdelávaniu venujú dlhodobo, systematicky a v rámci celej SR. Zároveň je predmetom ich záujmu najmä podnikanie mladých ľudí, resp. podnikateľské vzdelávanie:

- Junior Achievement Slovensko
- Združenie mladých podnikateľov Slovenska

- Slovenská asociácia rozvojového kapitálu – SLOVCA
- Združenie podnikateľov Slovenska

V menšej miere sa táto téma dotýka ďalších podnikateľských organizácií, ktoré napríklad spolupracujú na niektorých podnikateľských súťažiach alebo občianskych združení, ktoré v ostatnom období zriadili co-workingové centrá a ďalších organizácií, ktoré zaradili do portfólia svojich aktivít aj podujatia zamerané na podporu podnikavosti.

Pozitívnejší obraz podnikania u verejnosti aj mladých ľudí a nárast záujmu o kariéru podnikateľa

Slovensko patrí k jednej zo štyroch krajín, kde bol zaznamenaný trend uprednostnenia statusu podnikateľa namiesto zamestnanca. Napriek tomu je toto číslo v SR stále nižšie ako priemer v EÚ.

Tento pozitívny trend možno pripísať niekoľkým faktorom:

Podporné programy, iniciatívy a aktivity na národnej úrovni

- od roku 2009 Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania zaviedla podporný program „Podpora úspešnej podnikateľskej praxe a výchovy k podnikaniu“, z ktorého boli realizované najmä aktivity zamerané na zlepšenie vnímania podnikateľov a podnikania ako alternatívy k zamestnaniu.
- téma podnikania mladých bola jednou z podporovaných oblastí aj v grantovej schéme MŠVVaŠ SR (Programy ADAM).
- v roku 2010 v SR vznikla prvá organizácia, ktorá sa začala systematicky venovať problematike podnikania mladých ľudí – Združenie mladých podnikateľov Slovenska. Inšpirovať mladých ľudí k podnikaniu a zlepšovať imidž podnikania propagáciou pozitívnych podnikateľských vzorov je jedným z cieľov združenia. Zároveň v tejto oblasti ZMPS veľmi úzko kooperuje s Junior Achievement Slovensko, čoho výsledkom je prezentácia úspešných podnikateľských vzorov mladým ľuďom, najmä študentom.

Iniciatívy na úrovni EÚ

- napr. informačná kampaň Youth@Work je informačná kampaň, ktorá sa zameriava na vytváranie kontaktov medzi mladými ľuďmi a malými a strednými podnikmi (MSP), ktorej súčasťou boli aj úspešné podnikateľské vzory zo SR.

Medializácia témy startupov najmä na podnikateľských portáloch a v celoštátnych tlačných médiách – rubriky o podnikaní mladých, startupoch a pod.

Podnikanie ako časť agendy veľtrhov práce – podnikanie ako alternatíva k zamestnaniu sa v ostatných rokoch stala neoddeliteľnou súčasťou väčšiny veľtrhov práce.

Zároveň k tomuto pozitívnemu vývoju prispelo celkové zlepšenie ekosystému pre podnikanie mladých (viac nižšie) a naštartovanie mnohých podnikateľských súťaží, ktoré významnou mierou vplývajú na vnímanie podnikania.

Pozitívnejší obraz podnikania u verejnosti aj mladých ľudí

Podnikateľské súťaže na Slovensku možno rozdeliť do dvoch skupín. Súťaže, ktoré oceňujú dosiahnuté podnikateľské úspechy, a súťaže, ktorých cieľom je posunúť podnikateľov o krok ďalej pri realizácii ich podnikateľských nápadov. Účasť v niektorej zo súťaží z prvej skupiny prináša finalistom a víťazovi najmä mediálny priestor a pozitívnu publicitu. Verejnosti tieto súťaže zároveň ukazujú pozitívne a nasledovateľné podnikateľské príbehy. Najznámejšou z týchto súťaží je Ernst&Young Podnikateľ roka, ďalšími sú Podnikateľka Slovenska, Mladý inovatívny podnikateľ či Študentská podnikateľská cena.

Z hľadiska reálneho dopadu na podnikanie a jeho rozvoj je však oveľa dôležitejšia druhá skupina súťaží, kde finalisti získavajú predovšetkým spätnú väzbu a ceny, ktoré im pomôžu rozbehnúť, akcelerovať alebo expandovať ich podnikanie. Na regionálnej úrovni sa v minulosti objavilo niekoľko takýchto súťaží, no na celoslovenskej úrovni má tento formát iba krátku históriu. V roku 2010 zorganizovala Slovenská asociácia rozvojového kapitálu prvý ročník súťaže Vyhrajte investora, v roku 2011 pribudol prvý ročník súťaže Start-up Awards a v roku 2012 pribudla do tejto kategórie súťaž Podnikateľský nápad roka. Napriek tomu, že všetky tri z uvedených súťaží pomáhajú rozvíjať podnikateľský nápad a posunúť ho na inú úroveň, každá z nich je určená pre inú cieľovú skupinu. Súťaž Vyhrajte investora je primárne určená pre tých, ktorí hľadajú rozvojový kapitál v hodnote stoviek tisíc eur a vedia už ukázať svoju podnikateľskú históriu. Naopak, súťaž Podnikateľský nápad roka je určená pre začiatočníkov v podnikaní (zároveň s obmedzením veku), ktorí zatiaľ nemajú produkt alebo službu uvedenú na trhu a vyhrať môžu prvotriedne služby, ktoré pomôžu rozbehnúť ich nápady. Z hľadiska mediálneho priestoru, počtu prihlásených (274) a hlavnej ceny (reklamná kampaň v hodnote 100 000 eur) je táto súťaž najväčšou podnikateľskou súťažou v SR. Od roku 2013 jej význam ešte vzrastie, keďže dochádza k integrácii niekoľkých existujúcich súťaží do súťaže Podnikateľský nápad roka.

Význam súťaží je veľký nielen pre samotných súťažiacich, ale tiež pri popularizácii podnikania. Pre mnohých mladých ľudí je veľmi inšpiratívne vidieť svojich rovesníkov ako dokázali vytvoriť vďaka vlastnej aktivite úspešné podnikanie.

Ekosystém pre podnikanie mladých

V ostatných rokoch vzniklo okrem celoslovenských iniciatív aj mnoho lokálnych iniciatív, ktoré napomáhajú rozvoju start-upov. V mnohých prípadoch neformálne skupiny alebo rôzne občianske združenia začali s realizáciou v zahraničí overených podujatí na podporu podnikania mladých – Start-up Weekend, StartupLive a pod. Tieto podujatia sa v minulosti v SR nerealizovali a napomáhajú rozvoju podnikateľských nápadov mladej generácie podnikateľov.

Ďalším problémom pri štarte podnikania je dostupnosť kapitálu. V SR je problém najmä dostupnosť rozvojového kapitálu, ktorý je dôležitý najmä pre inovatívne spoločnosti. Investície rozvojového kapitálu tvoria v SR len 0,001 % z HDP oproti 0,014 % z HDP v priemere krajín EÚ. V roku 2011 Združenie mladých podnikateľov Slovenska spolu s Národnou agentúrou pre rozvoj malého a stredného podnikania iniciovalo vznik prvej siete investorov do start-upov. Vznikla tak reálna možnosť nájsť investora pre svoj podnikateľský projekt. V roku 2013 dcérska spoločnosť Národnej agentúry pre rozvoj malého a stredného podnikania ohlásila vznik nového fondu rozvojového kapitálu – Fond na podporu informačných technológií (FIT), ktorý poskytne mladým nádejným slovenským podnikateľom prostriedky v celkovej výške 4,2 mil. eur. Financovaniu začínajúcich firiem pomôže aj nový mikropôžičkový program. V marci roku 2013 Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania spustila po niekoľkých rokoch opätovne program mikropôžičiek (2 500 – 50 000 eur) so zvýhodneným úrokom.

V roku 2011 realizovalo Združenie mladých podnikateľov Slovenska s podporou IUVENTY prvý prieskum zameraný na prekážky v podnikaní mladých ľudí, ktorého zistenia využíva tretí sektor, ako aj tvorcovia politik pri svojej ďalšej činnosti.

V neposlednom rade zlepšovaní celého ekosystému okolo podnikania mladých napomáha aj vznik rôznych co-workingových centier v ostatných dvoch rokoch. Treba však poznamenať, že sa koncentrujú najmä v Bratislave.

Pomoc s internacionalizáciou podnikania

V oblasti pomoci s internacionalizáciou podnikania mladých ľudí došlo k realizácii niekoľkých pilotných projektov. Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO) realizovala v rokoch 2011 a 2012 Slovenský start-up rozvojový program. Cieľom bolo umožniť slovenským firmám expanziu inovatívnych myšlienok smerom do zahraničia a umožniť zrýchlený prenos inovatívneho know-how smerom na Slovensko, z čoho vyplýva aj potenciál pritiažnutia zahraničných investícií do high-tech sektora na Slovensko. Niekoľko vybraných tímov získalo trojmesačný pobyt v Silicon Valley v inkubátore Plug and Play International, Inc.

Okrem tejto iniciatívy začalo ZMPS v roku 2012 s pilotným projektom na podporu spolupráce a expanzie slovenských firiem na rakúsky trh – projekt TwinEntrepreneurs a Slovensko sa v roku 2012 stalo ako štvrtá krajina súčasťou projektu Spotlight Singapore, v rámci ktorého sa v Bratislave uskutočnilo trojdňové kontaktné podujatie pre približne 100 mladých podnikateľov z Ázie a desiatok slovenských mladých podnikateľov.

ZMPS tiež rozbehlo vzdelávací cyklus BMB Leitner akadémia pre mladých podnikateľov zameraný na edukáciu v právnych a daňových aspektov expanzie na trhy mimo SR.

Všetky tieto aktivity v oblasti pomoci s internacionalizáciou podnikania mladých sú však skôr pilotné projekty pre niekoľko desiatok ľudí. Nejde o systémové nástroje, ktoré by mali byť v budúcnosti prioritne rozvíjané.

Kultúra

Stratégia v oblasti mládeže v sfére pôsobnosti kultúrnych subjektov vyplýva z koncepčných a strategických materiálov prijatých v rezorte kultúry, a to predovšetkým zo Zákona č. 61/2000 Z. z. o osvetovej činnosti, Koncepcie rozvoja miestnej a regionálnej kultúry (2008), Koncepcie starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru (2007), Stratégie rozvoja osvetovej činnosti (2009), Koncepcie mediálnej výchovy v Slovenskej republike v kontexte celoživotného vzdelávania (2009) a mnohých ďalších.

Verejný záujem v oblasti kultúry presadzujú orgány štátnej správy a územnej samosprávy prostredníctvom inštitúcií, odborných kapacít a zázemia. Inštitucionálnu bázu verejného sektora v oblasti kultúry, popri úradoch verejnej správy, reprezentujú najmä knižnice, osvetové strediská a osvetové zariadenia vrátane hvezdárni a planetárií, múzeá a galérie, divadlá. Subjekty verejného sektora dopĺňajú rôzne ziskové a neziskové organizácie vrátane cirkví a náboženských spoločností, neformálne subjekty a entity vrátane aktívnych jednotlivcov podieľajúcich sa na rozvoji kultúry. Sú to najmä starostovia a primátori, pracovníci obecných úradov, pracovníci rôznych neziskových

organizácií a občianskych združení, experti na niektorú z oblasti kultúry, obecní kronikári, miestni učitelia, farári, duchovní a misijní pracovníci, rôzni dobrovoľníci a občania ochotní pomôcť bezplatne a osobitne miestne osobnosti a lídri v oblasti kultúry.

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky podporovalo zmysluplné trávenie voľného času mladých ľudí a podieľalo sa na ich výchove a vzdelávaní. V rámci svojho dotačného systému umožnilo mládeži prostredníctvom kultúrnych poukazov zúčastniť sa mnohých kvalitných podujatí kultúrneho, kultúrno-vzdelávacieho, či umeleckého charakteru. Konceptiu štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži ministerstvo realizovalo predovšetkým riadiacou činnosťou a podporou jednotlivých projektov, ktoré sa stali súčasťou kontraktov ním riadených organizácií. Tieto inštitúcie svojou odbornou-poradenskou, vzdelávacou, realizačnou, propagačnou i edičnou činnosťou spolupracou s ostatnými organizáciami a inštitúciami a najmä s Ministerstvom školstva, vedy, výskum a športu SR viedli mládež k „aktívnemu občianstvu“ ako hlavnej úlohe v európskom modeli politiky mládeže a prezentácii prosociálnych postojov mladých ľudí. Napríklad Bibiana, Slovenské národné múzeum, Národné osvetové centrum, divadlo Nová scéna, SĽUK, Slovenská filharmónia, Slovenská národná galéria napomáhali rozvíjať umelecké a estetické cítenie mladých ľudí, ich kreatívny potenciál, nadanie a talent, a to na všetkých úrovniach formou rôznych predstavení, výstav, súťaží a prehliadok záujmovej umeleckej tvorivosti, tvorivých dielní, kurzov, seminárov a pod. Ich činnosť zameraná na mládež je bohatá a pestrá.

Výzvy

Tvorivosť a podnikavosť

Z hľadiska verejnej správy je prvým zásadným problémom neexistencia reálnej koordinácie agendy podpory podnikania. Táto koordinácia nefunguje nielen medzi rezortmi, ale často ani medzi agentúrami v rámci jedného rezortu. Je potrebné túto agendu od implementácie podnikateľského vzdelávania na všetkých stupňoch škôl a v celoživotnom vzdelávaní prepájať s poradenskými programami pre malých podnikateľov a podpornými aktivitami zameranými na mladých ľudí. Zároveň je potrebné do témy podpory podnikania intenzívne zapojiť verejnoprávne médiá (RTVS) a tiež Tlačovú agentúru Slovenskej republiky.

Z hľadiska tretieho sektora možno organizácie, ktoré sa témam súvisiacim s podnikaním a podnikateľským vzdelávaním venujú, rozdeliť na dve skupiny. Organizácie, ktoré sa venujú tejto téme dlhodobo, systematicky a v rámci celého Slovenska, a organizácie, u ktorých je táto téma okrajovou časťou ich aktivít alebo pôsobia lokálne, alebo sa téma podnikania dostala do ich aktivít

ako súčasť momentálneho „módneho trendu“ okolo témy start-upov, ktorý možno pozorovať za ostatné dva roky.

Pokračovanie v nastúpenom trende zlepšovania vnímania podnikania a popularizácie tejto témy najmä u mladých ľudí.

Dôležitým prvkom pre zmenu podnikateľskej kultúry je zmena vnímania podnikateľov na základe praktického a pozitívneho informovania o ich úspechoch, prínose pre spoločnosť a možnostiach zakladania nových podnikov. Na to, aby to bolo možné dosiahnuť, je potrebné urýchliť ich zviditeľnenie ako vzorov so zreteľom na rozmanitosť podnikateľských profilov a spôsobov, ako dosiahnuť úspech. Možné opatrenia zahŕňajú:

- vytvorenie siete ambasádorov budúcej generácie podnikateľov a prezentácia úspešných podnikateľských vzorov na školách a pomocou verejnoprávnych médií. Ambasádori musia pochádzať z radov úspešných mladých podnikateľov a stali by sa tvármi podnikania. Ich úlohou bude propagovať význam podnikania v spoločnosti, zdôrazňovať význam rozvoja podnikateľských zručností a skúseností v oblasti vzdelávania a poukazovať na podnikanie ako na možnosť kariéry a ekonomickej seberealizácie.
- organizácia reality show o start-upoch (v spolupráci s médiami), podobnú formátom, ktoré sú úspešné v zahraničí (Dragons' Den v UK, alebo Den D v ČR alebo The Apprentice).
- podpora podnikateľských súťaží zameraných na mladých ľudí zo strany verejnoprávnych médií.
- intenzívnejšia prezentácia podnikania najmä na vysokých školách.
- poskytovanie informácie o podnikaní a podporných nástrojoch pre podnikanie mladých ľudí na weboch relevantných inštitúcií (VÚC, RRA, stredné školy, vysoké školy).

Podnikateľské vzdelávanie a poradenstvo

V tejto oblasti je potrebná väčšia a intenzívnejšia podpora vzdelávania najmä na neekonomických vysokých školách. Jasné stanovenie výsledkov vzdelávania v oblasti podnikania pre pedagógov a existencia účinnej metodiky vzdelávania v oblasti podnikania by mohla priniesť väčšiu kvalitu v príprave budúcich podnikateľov. Chýba tiež vyučovanie základných podnikateľských zručností prostredníctvom on-line kurzov na internete.

Mentoringové programy pre mladých ľudí s inovatívnymi podnikateľskými nápadmi

Podporu mladých podnikateľov je potrebné zamerať na mentoring, pri ktorom im úspešní podnikatelia odovzdajú svoje skúsenosti s rozvojom a riadením podnikania, alebo vytvorí priestor,

kde si skúsenosti budú vymieňať podnikatelia vzájomne. Dôraz na dlhodobé poradenstvo a mentoring od ľudí, ktorí už majú podnikateľské úspechy za sebou, s cieľom na mladých ľudí s vysokým inovačným potenciálom.

Špeciálnu skupinu tvoria tzv. weboví podnikatelia, ktorí vytvárajú nové digitálne služby a produkty využívajúce web ako nevyhnutnú zložku. Začínajúce webové podniky majú tendenciu rásť a krachovať rýchlejšie ako iné podniky v exponenciálnej miere, čo predstavuje vyššie zisky, ale aj vyššie riziká. Pôsobia v rámci komplexného a rýchlo sa pohybujúceho ekosystému, v ktorom má mimoriadny význam vytváranie sietí a experimentovanie. Začínajúce webové podniky možno založiť s menšími nákladmi, pričom prekážky ich vstupu sú takisto menšie, v dôsledku čoho sa menia na atraktívny nástroj na začatie podnikateľskej kariéry. Weboví podnikatelia preto z tohto dôvodu vyžadujú cieleňé podporné opatrenia v záujme štruktúrneho posilnenia webového ekosystému začínajúceho podniku.

Koordinácia podpory podnikania mladých

Systematické prepájanie aktivít na podporu podnikania, najmä takých aktivít, ktoré sú financované z verejných zdrojov a ich koordinácia by priniesla synergie. Určenie jasného koordinátora – nadrezortného, organizácie z tretieho sektora by mali byť jeho partnermi. Úspešným príkladom takejto kooperácie je spolupráca Junior Achievement Slovensko – lídra v oblasti podnikateľského vzdelávania na školách a Združenia mladých podnikateľov Slovenska, ktoré sa venuje mladým ľuďom začínajúcim svoje vlastné podnikanie.

Zlepšiť prístup ku kapitálu s dôrazom na mikrokapitál

Dôležitým v budúcnosti bude rozvojové financovanie inovatívnych podnikov najmä podporou fungovania a profesionalizáciou aktivít siete podnikateľských anjelov na Slovensku, vytvorením jednoduchej záručnej alebo mikropôžičkovej schémy s dôrazom na dostupnosť kapitálu do 15 000 eur pre začínajúcich podnikateľov a veľmi jednoduchý proces žiadania a rozvoj virtuálneho trhoviska nápadov a kapitálu.

Zavedenie mechanizmov uľahčujúcich internacionalizáciu podnikania mladých ľudí

Mladí ľudia by mali byť lepšie informovaní a mali by mať väčšiu dostupnosť ku kontaktom so zahraničnými partnermi najmä zavádzaním exportných inkubačných programov, aké fungujú úspešne v niektorých krajinách EÚ.

Kultúra

Identifikované slabé stránky v oblasti kultúry mládeže

- zaostávajúce finančné zabezpečenie kultúry v zaostávajúcich sídlach a regiónoch za potrebami mládeže;
- slabé spoločenské povedomie o význame kultúry, nedostatočné celospoločenské oceňovanie kultúrnych počinov inštitúcií, kolektívov, jednotlivcov a osobitne dobrovoľníkov ako spoločenského fenoménu;
- nedostatočné legislatívne zakotvenie, absencia aktuálnych materiálov zameraných na politiku mládeže v oblasti kultúry;
- administratívne náročný a nedostatočne účinný systém doplnkovej finančnej podpory zo strany grantových systémov verejnej správy;
- určitá inertnosť, neschopnosť prekonať stereotypy, nedostatočné vzdelávanie v oblasti manažmentu a marketingu kultúry;
- absencia ucelenej stratégie v oblasti kultúry zameranej na mládež chýba koncepčný prístup k identifikácii kultúrnych potrieb mládeže;
- absencia výskumov kultúrnych potrieb mladej generácie;
- málo funkčný a neefektívny systém zabezpečovania kultúry pre mládež, absencia diferencovaného prístupu k rôznym skupinám mládeže;
- iba čiastočná sieťová prepojenosť subjektov participujúcich na oblasti kultúry pre mládež.

Rozvojové činnosti v oblasti kultúry zameranej na mládež sú koncipované do troch strategických oblastí. Tie stanovujú základné ciele a priority a opatrenia, ktoré by po rozpracovaní do konkrétnych úloh a ich naplnení mali túto činnosť posunúť kvalitatívne i kvantitatívne vyššie, umožniť jej ďalší rozvoj.

Úlohu koordinátora a hlavného odborného garanta v oblasti kultúry zameranej na mládež by malo plniť Ministerstvo kultúry SR spolu s národnými kultúrnymi inštitúciami. Významnú úlohu v procese skvalitňovania kultúrnej činnosti s mládežou môžu zohrať aj zriaďovatelia ďalších kultúrnych zariadení či subjektov, ktorí v prípade stotožnenia sa pripravovaným materiálom môžu zosúladiť predkladané úlohy a ciele so svojimi zámermi a plánmi definovanými vo vlastných koncepčných materiáloch.

Realizácia týchto strategických zámerov by mala byť napojená na prax. Permanentné zisťovanie a overovanie potrieb a záujmov v oblasti práce s mládežou by sa malo odraziť v príslušných následných strategických výstupoch.

Zdroje

- *Entrepreneurship in the EU and beyond (Flash Eurobarometer 354), Európska komisia, 2013.* Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_354_en.pdf

VII. PARTICIPÁCIA

Participácia mládeže na veciach verejných a živote spoločnosti nie je len o práve voliť, byť volený a o voľnočasových aktivitách. Jej základom je právo mladých ľudí byť vypočutý a spolurozhodovať o veciach, ktoré sa ich týkajú. Aby však mladí ľudia mali sami odvahu a kompetencie zaujať takúto pozíciu, je potrebné ich na túto úlohu pripraviť. Umožniť mladým participovať de facto znamená umožniť im realizovať ich iniciatívy ako jednotlivcom alebo skupine, umožniť im angažovať sa v spoločenských aktivitách, vyjadrovať sa slobodne a prispievať k robeniu rozhodnutí a ovplyvňovať ich. Tieto rozhodnutia môžu mať spoločenský, politický alebo občiansky rozmer. Aktivita sa môže prejavovať vo viacerých podobách – či už ide o aktivitu v rámci zoskupení, (iniciatív, organizácií, sietí) na verejnom rozhodovaní, či už v oblastiach podpory, ochrany alebo starostlivosti o deti a mládež, alebo v oblasti širšieho rámca rozvoja spoločnosti, obce, mesta i regiónu.

Súčasný stav

Súčasný stav v oblasti zapojenia mladých ľudí do života spoločnosti je možné sledovať v dvoch rovinách – politickej participácii a občianskej participácii. Časť venovaná politickej participácii sa zameriava na záujem mladých ľudí o politiku a ich snahu uchádzať sa o posty na európskej, národnej, regionálnej alebo miestnej úrovni. Časť občianskej participácie zahŕňa štruktúrovaný dialóg ako nástroj pre zapojenie mladých ľudí do procesu robenia rozhodnutí a ďalšie možnosti aktivizmu na miestnej úrovni.

Politická participácia

Na Slovensku vo všeobecnosti prevláda nezáujem o politiku a mladí ľudia nie sú v tomto výnimkou. To má dopad nielen na ich účasť vo voľbách – do Európskeho parlamentu, NR SR, či orgánov samosprávnych orgánov, ale je to zreteľné aj pri prieskumoch záujmu mládeže o politiku.

Výskum „Politické vedomosti a participácia mládeže v regiónoch Slovenska a v Maďarsku“, realizovaný na výskumnej vzorke 1 200 mladých ľudí vo veku od 16 do 25 rokov v Trnave (600) a Rimavskej Sobote (600) overoval záujem mladých o politiku. Podľa tvrdení respondentov sa pohybuje na úrovni 25 %, pričom hlbší záujem o politiku prejavuje iba 3-4 % z nich.

Pohlavie sa prejavuje v menšom záujme žien o politiku najmä na vidieku (žiadny záujem muži 16,1 %, ženy 25,1 % v Rimavskej Sobote) zatiaľ čo v Trnave (21 % muži a 23,8 % ženy) nie je rozdiel významný.

Silne sa prejavuje vek respondentov: do 18 rokov je podstatne menší záujem a nad 18 rokov vidíme kvalitatívny skok v záujme o politiku. Nezamestnaní majú menší záujem o politiku najmä v mestskej oblasti Trnavy, kým vo vidieckej oblasti Rimavskej Soboty je rozdiel zanedbateľný. Etnické pozadie respondentov v Rimavskej Sobote, t. j. že sú slovenskej alebo maďarskej národnosti, nezohráva úlohu v úrovni ich záujmu o politiku.⁴³

Z prieskumov realizovaných na európskej úrovni vyplýva, že podľa sociodemografického profilu ľudí, ktorí sa nezúčastňujú volieb, na prvom mieste by sa umiestnila generácia vo veku 18 – 24 rokov, ktorá javí najväčší nezáujem o voľby. Za ňou by nasledovala veková skupina 25 až 29 rokov.⁴⁴

Časť mládeže nie je pre politikov zaujímavá z jedného dôvodu – nemá volebné právo a nemá možnosť reagovať na tento nezáujem voľbou iných kandidátov vo voľbách. Aj preto venujú politici malú pozornosť témam, ktoré zaujímajú mládež, ako aj príprave opatrení zlepšujúcich kvalitu života mladých ľudí. Situácia sa mení po tom, ako získajú volebné právo a stanú sa prvovoličmi. Tento proces by sa dal urýchliť znížením volebného veku na 16 rokov. Hoci na Slovensku už v minulosti boli takéto iniciatívy zo strán politických mládežníckych organizácií, nebola im venovaná väčšia pozornosť.

Participácia na európskej úrovni

Účasť mladých ľudí na voľbách do Európskeho parlamentu je poznačená tým, že mladí sa úplne neidentifikujú so statusom „európskeho občana“. Z výskumov IUVENTY vyplynulo, že pre mladých ľudí je problematické zdefinovať, čo znamená „byť Európanom“, opísať, čo spája európske krajiny, alebo identifikovať spoločné európske hodnoty. Zároveň mladí nemajú pocit „európanstva“ alebo často používaného termínu „európskeho občianstva“. Avšak časť respondentov, u ktorých sa predpokladalo, že mali osobnú skúsenosť s mobilitou, vykazovala vyššie percento identifikácie s konceptom európskeho občianstva.

Aj kvôli vyššie uvedeným faktorom dosiahla Slovenská republika najnižší podiel účasti na voľbách do Európskeho parlamentu. V roku 2004 to bolo 16.9 % a v roku 2009 došlo k miernemu nárastu o 2,7 percentuálnych bodov, na 19.6 %.⁴⁵ Celková populácia voličov, ktorí sú oprávnení voliť, je 58.83 %. K dispozícii však nie sú dostupné štatistiky, informujúce o voľbe podľa jednotlivých vekových skupín alebo podľa pohlavia. Spomedzi všetkých 13 zvolených poslancov Európskeho parlamentu za SR, bola len jedna zástupkyňa mladšia ako 30 rokov (Katarína Neveďalová, Smer-SD).

⁴³ Macháček, L. *Politické vedomosti a participácia mládeže v regiónoch Slovenska a v Maďarsku. Mládež a spoločnosť 2013*, č. 4.

⁴⁴ Zdroj: *Povolebný prieskum 2009. Špeciálny EUROBAROMETER*. 320.

http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/28_07/EB71.3_post-electoral_final_report_SK.pdf

⁴⁵ MACHÁČEK, L. *Prvovoliči - študenti stredných a vysokých škôl a voľby do Európskeho parlamentu 2009*. Trnava: UCM, 2010.

Participácia na národnej úrovni

V roku 2010 kandidovalo do NR SR iba 252 zástupcov mládeže, pričom najčastejšie v novovzniknutých alebo malých, nezvoliteľných stranách. V roku 2012 došlo k značnému nárastu, pričom ich počet dosiahol úroveň 332 kandidátov.⁴⁶

Pre mladých ľudí, ktorí boli zapojení do národného konzultačného procesu, realizovaného v rámci štruktúrovaného dialógu, sú tými najdôležitejšími národné voľby (42 %) – pozostávajúce z: volieb do NR SR a prezidentských volieb. Mladí ľudia považujú národné voľby za najvplyvnejšie. Hoci právo byť volený je podľa Ústavy SR priznané občanom už od veku 21 rokov, zastúpenie mladých ľudí je v parlamente dlhodobo nízke. Podiel poslancov mladších ako 30 rokov predstavoval v roku 2012 len 5 ľudí z celkového počtu 150 poslancov (4 muži a 1 žena). Celkovo sa tak jednalo o 3,33 % z celkového počtu. Bolo by však zaujímavé zrealizovať štatistiku veku poslaneckých asistentov, ktorí niekedy, hoci to nie je pravidlom, predtým pôsobili v politických mládežníckych organizáciách.

Participácia na úrovni krajov a obcí

Hoci sa predsedom VÚC v roku 2013 nestal žiadny mladý človek do 30 rokov, v porovnaní s voľbami v roku 2009, kedy na pozíciu predsedu VÚC ašpiroval iba jeden mladý človek, v roku 2013 ich bolo už 5. Ešte výraznejšie snahy o spolurozhodovanie je možné vidieť pri pohľade na vekovú štruktúru kandidátov na poslancov samosprávnych krajov. Počet kandidátov vo vekovej kategórii 18 – 24 rokov a 25 – 34 rokov bol o čosi vyšší než v roku 2009. Celkovo na poslancov kandidovalo 122 mladých ľudí do 24 rokov a 649 ľudí vo vekovej kategórii 25 – 34 rokov.

Tabuľka č. 7: Počet kandidátov na poslancov do VÚC v roku 2013 vo veku 18 – 34 rokov.

Vek	Počet kandidátov na poslancov		
	Spolu	Muži	Ženy
18 – 24	122	67	55
25 – 34	649	351	298

Z týchto kandidátov bol zvolený iba jeden mladý človek do 24 rokov a 26 ľudí v kategórii 25 – 34 rokov.

⁴⁶ Celkovo podľa Štatistického úradu kandidovalo 2967 kandidátov. Zdroj: Veková štruktúra kandidátov do NR SR 2012. Štatistický úrad SR, 2012. Dostupné z: <http://app.statistics.sk/nrsr2012/info/vekkand.jsp?lang=sk>

Tabuľka č. 8: Počet zvolených poslancov do VÚC v roku 2013 vo veku 18 – 34 rokov.

Vek	Počet zvolených poslancov		
	Spolu	Muži	Ženy
18 – 24	1	1	0
25 – 34	26	25	1
Spolu	27	26	1

Občianska participácia

Odpoveď na otázku, čo pojem participácia mladých ľudí na demokratickom živote vôbec znamená, sa pokúsila dať Európska charta o participácii mladých ľudí na živote obcí a regiónov, nasledovne:

„Účasť na demokratickom živote ktoréhokolvek spoločenstva je viac než len právo voliť alebo kandidovať vo voľbách, hoci tie sú dôležitými prvkami. Účasť a aktívne občianstvo je o tom mať právo, prostriedky, priestor a možnosť, a kdekoľvek je to potrebné, podporu podieľať sa a ovplyvňovať rozhodnutia a zapojiť sa do činnosti a aktivít tak, ako aj prispievať k budovaniu lepšej spoločnosti.“⁴⁷

Trvalým trendom občianskej participácie je nezáujem o členstvo v mládežníckych organizáciách, spolkoch a pod. Mladí ľudia všeobecne nemajú záujem podieľať sa na programovej činnosti politických strán, a ak už chcú byť aktívni, preferujú účasť na volebnej kampani. Keďže participácia nie je iba politickou participáciou, treba si povšimnúť a preskúmať aj jej občiansky rozmer. V tomto smere sa objavujú aj nové formy participácie.

Existujúce opatrenia

Štruktúrovaný dialóg na európskej úrovni

Jedným z doposiaľ najpoužívanejších nástrojov na zapojenie mladých ľudí do konzultovania a následne prijímania rozhodnutí je štruktúrovaný dialóg (ďalej „ŠD“) koordinovaný Európskou komisiou. Jeho cieľom je získať názory čo najväčšieho množstva mladých ľudí na dopredu určené témy a na ich základe pripravovať opatrenia.

ŠD prebieha v 18 mesačných cykloch (3 x 6 mesiacov), pričom každému cyklu predsedá jedna krajina, ktorá si stanovuje jednu prioritnú tému. Tie sú previazané spoločnou prierezovou témou. Následne každá krajina vypracuje k svojej téme okruh otázok, ktorý je zaslaný jednotlivým členským krajinám

⁴⁷ Európska charta o participácii mladých ľudí na živote obcí a regiónov. Dostupné z: <http://www.minedu.sk/data/att/2287.pdf>

na vyzbieranie odpovedí. V roku 2013 si trojpredsedníctvo Írsko – Litva – Grécko zvolilo ako prierezovú tému začlenenie mládeže do spoločnosti, pričom Írsko sa zameralo na prácu s mládežou, Litva na mladých ľudí, ktorí stoja mimo procesu vzdelávania, odbornej prípravy či zamestnania (NEETs⁴⁸). Na Slovensku tieto konzultácie zastrešuje IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže v spolupráci s Radou mládeže Slovenska prostredníctvom on-line dotazníka na stránke www.iuventa.sk (Vyjadri sa!). Priemerne sa v každom kole ŠD zapojilo 150 zástupcov mladých ľudí a mládežníckych organizácií. Každý členský štát následne vytvorí národnú správu, kde opíše výsledky konzultácií.

Predsednícky štát vytvorí kompiláciu národných správ, o ktorej sa diskutuje na konferencii mládeže v pracovných skupinách. Tie navrhnu 2 až 3 odporúčania za každú oblasť a vznikne dokument Spoločné odporúčania (Joint recommendations). O návrhoch v dokumente v záverečnej fáze rokuje Rada EÚ, ktorá môže na ich základe vydať rezolúciu.

RMS ako aktér rozvoja participácie mládeže na národnej úrovni

Rada mládeže Slovenska (ďalej RMS) sa dlhodobo venuje zastupovaniu záujmov svojich členských organizácií (detské a mládežnícke organizácie) na národnej úrovni, ako aj rozvoju mládežníckej participácie a aktivizmu na Slovensku. RMS tak získala status aktéra tvorby verejných politík, keďže figuruje aj v strategických dokumentoch ako zástupca mládežníckych organizácií. Okrem toho zastrešuje iniciatívy na národnej úrovni, ako sú⁴⁹:

- 72 hodín, trojdňový maratón dobrovoľníctva, vďaka ktorému mladí ľudia majú možnosť zapojiť sa do dobrovoľníckych aktivít a aktivizovať;
- Cena Most, ktorá je ocenením dobrovoľníckej práce s deťmi a mladými ľuďmi, pričom jednou z kategórií je aj partnerstvo roka. Cieľom je ocenenie organizácií z podnikateľského sektora, alebo štátnej a verejnej správy, ktoré svojím aktívnym záujmom a dlhodobou podporou napomohli realizovať projekty pre deti a mladých;
- Mladí OSN – program, v rámci ktorého sa jeden mladý človek stane zástupcom mladých ľudí zo Slovenska a na pôde OSN vystúpi nielen s prejavom, ale počas obdobia jedného roka si vymení svoje skúsenosti s mladými ľuďmi na osobných stretnutiach a prednáškach;
- Burza skúseností, ktorá je platformou pre stretávanie sa zástupcov neziskoviek s cieľom zdieľania know-how;
- Poskytovanie informácií o dobrovoľníckych možnostiach a možnostiach pre aktivity vo voľnom čase, ako aj vzdelávacie príležitosti.

⁴⁸ Skratka pochádza z anglického – „not in education, employment or training“. Ide o ľudí, ktorí sa nenachádzajú v procese vzdelávania, pracovnom procese alebo procese odbornej prípravy a školení, viac v kapitole V. tejto Správy

⁴⁹ Podrobnosti o iniciatívach Rady mládeže Slovenska sú dostupné z webovej stránky www.mladez.sk

IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže v podpore participácie

IUVENTA sa venuje širokému spektru aktivít. V oblasti participácie realizuje vzdelávacie aktivity s dôrazom na participáciu mládeže na živote školy, obce a regiónu, mládežnícke dobrovoľníctvo, podporu žiadateľov v grantových programoch, výchove k ľudským právam a i. Ďalšou oblasťou sú analytické, koncepčné a metodické aktivity smerujúce k rozvoju štátnej mládežníckej politiky. To sa premieta hlavne v príprave materiálov ku koncepcii štátnej politiky, vypracovaním podkladov k zákonom ovplyvňujúcim život a postavenie mladých ľudí alebo subjektov pracujúcich s mládežou (občianske združenia, centrá voľného času a pod.). Okrem toho IUVENTA plní aj informačné úlohy – správou informačnej siete pre mladých ľudí a pracovníkov s mládežou, vytvára podklady do európskych portálov EKYP, Youth Portal a v neposlednom rade naplňa aj výskumné úlohy. To sa deje prostredníctvom zriadenia a dopĺňania dataarchívu⁵⁰ výskumov o mládeži, organizovania seminárov na tému výskum, spolupráce na rôznych výskumných projektoch alebo prostredníctvom priamej podpory výskumov.

Dôvody pre posilnenie participácie mládeže môžeme nájsť v širokom spektre rôznych dokumentov, zákonov, rezolúcií a vyhlásení: na európskej úrovni je to napríklad Biela kniha Európskej únie o mládeži, Reevidovaná charta o participácii mladých ľudí na živote obcí a regiónov (Rada Európy), Stratégia EÚ pre mládež či Lisabonská zmluva. Ďalšie významné slovenské dokumenty pochádzajú z dielne Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a vlády SR, keďže práve tie sú významným aktérom na poli mládežníckej politiky. Medzi spomínané dokumenty patria: Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013⁵¹, Zákon NR SR č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve (vznik a poslanie žiackej školskej rady upravuje § 26 uvedeného zákona), Zákon NR SR č. 282/2008 Z. z. o podpore práce s mládežou alebo nová Stratégia SR pre mládež na roky 2014 – 2020.

Impulzy z národnej úrovne

Od roku 2010, kedy vznikla ostatná Správa o mládeži⁵², IUVENTA koordinovala proces prípravy a sledovala proces naplňania Akčných plánov mládežníckej politiky na roky 2010 – 2011 vo všetkých VÚC a v jednotlivých regiónoch spolupracovala so zástupcami územných samospráv. Snažila sa ich podporiť pri tvorbe koncepčných materiálov voči mládeži na regionálnej úrovni, kde bude spolupráca pokračovať aj naďalej. Náznakom, čo ďalej, sú aj publikácie „Čítanka pre samosprávy“ a „Sila

⁵⁰ Dataarchív výskumov je dostupný z webovej stránky organizácie IUVENTA v časti Výskum. www.iuventa.sk

⁵¹ Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013. Schválené uznesením vlády Slovenskej republiky č. 184 z 26. marca 2008. Dostupné z: <http://www.minedu.sk/data/att/2069.pdf>

⁵² Správa o mládeži je dokumentom, ktorý mapuje aktuálne podmienky života mladých ľudí, informuje o ich životných situáciách a uvádza aktuálne výzvy v špecifických oblastiach politiky vo vzťahu k mládeži, ktoré vyplývajú z opatrení prijatých v koncepcii štátnej politiky voči deťom a mládeži. Cieľom správy je zabezpečiť kontinuitu v oblasti stanovovania cieľov štátnej politiky pre oblasť detí a mládeže. Správa o mládeži 2010 je dostupná z: www.iuventa.sk

mladých“, ktorej cieľom je pomôcť samosprávam pri naštartovaní procesu komunikácie s mladými ľuďmi a viesť ich pri príprave strategického plánu tvorby politiky mládeže na miestnej úrovni.

V roku 2012 IUVENTA pripravila konferenciu „Parlaments mládeže – Spolupráca mládeže a samosprávy“, ktorá bola príležitosťou na diskusiu o formách a systémoch, ako parlaments mládeže na Slovensku fungujú, ako sa im darí plniť ich úlohy a aké výzvy pred nimi stoja v nasledujúcom období, ktoré je charakteristické novými trendmi a zmenami v rôznych oblastiach politiky mládeže.

V rámci NP KomPrax bol v roku 2013 vytvorený vzdelávací modul na zachytávanie novovynárajúcich sa potrieb detí a mládeže, ktorý otestuje systém samohodnotenia miestnych samospráv a ich prístup k mladej generácii. Modul bol vyvinutý v spolupráci s Nadáciou pre deti Slovenska na základe skúseností partnerov z Holandska a Švédska. Účelom je pomôcť samosprávam pri tvorbe strategických dokumentov voči mládeži a na miestnej úrovni diagnostikovať výzvy v oblasti mládeže. Pri tom im má byť poskytnutá pomoc v podobe možnosti konzultácií a expertnej pomoci.

Impulzy z regionálnej a miestnej úrovne

Zástupcami organizácií detí a mládeže na úrovni regiónov sú krajské rady mládeže, ktoré existujú formálne v niektorých krajoch SR. Ich reálne fungovanie je založené hlavne na projektovej činnosti a ich zameranie je rôzne. Niektoré majú nadviazanú úzku spoluprácu so samosprávou, iné v tomto stagnujú. Aj preto v roku 2013 vytvorilo 8 krajských rád skupinu s názvom Asociácia krajských rád mládeže – R8, ktorej cieľom je reprezentovať záujmy mládeže a vstupovať do dialógu a partnerstiev so samosprávnymi úradmi.

Občianske združenia ako priestor pre aktivity

Podiel mladých na činnosti občianskych združení a spolkov v posledných rokoch je spoľahlivým indikátorom zapojenia mladých ľudí do života spoločnosti. Je zaznamenaný nezáujem mladých o členstvo v organizáciách, čo však neznamená, že tým zároveň strácajú záujem zúčastňovať sa na ich aktivitách. Mládež, ktorá je aktívna v občianskych združeniach, má tendenciu byť aktívnejšia aj v ďalšom živote. Takto je však podchytených len 10 až 15 percent mladých ľudí. Okrem toho, že sprostredkovávajú mladým kompetencie potrebné pre ich ďalšie uplatnenie, je jedným z ich prínosov zameranie na rôzne cieľové skupiny a prostredníctvom práce s mládežou pôsobia inkluzívne na všetkých úrovniach, t. j. dávajú mladým pocit, že sú súčasťou komunity, pomáhajú pri ich začlenení do spoločnosti, pričom nehovoríme explicitne o mládeži s nedostatkom príležitostí.

Študentská samospráva – výchova k demokracii a participácii

Škola a študentská samospráva sú veľmi perspektívnym priestorom na „učenie sa“ demokracii, občianskemu správaniu a občianskej zodpovednosti. Je to priestor, v ktorom sa v interakcii stretávajú 3 strany – škola, resp. učitelia, žiaci a rovnako aj zástupcovia samospráv. Jej výsledkom má byť učenie žiakov demokracii cez praktickú činnosť. Realita však ukazuje, že hoci legislatíva pozná inštitút žiackej školskej rady už od roku 2003⁵³, ich status a aktivity sú rôzne a len zriedkakedy sú skutočnou školou demokracie pre žiakov. Žiacke, študentské výbory, parlamenty či inak nazvané samosprávne orgány, ktoré ak aj v minulosti existovali, zaoberali sa najmä vyplňaním voľného času alebo riešením disciplinárnych otázok, nevstupovali však do riadenia škôl, a ak sa vyjadrovali k obsahu a kvalite vzdelávania, bola to skôr výnimka.

Výzvy

Prínosom toho, že sa mladí stanú súčasťou spolurozhodovania, je, že prijímané rozhodnutia vzniknú v otvorenej diskusii s občanmi a budú mať oveľa demokratickejší charakter. Zároveň toto zapojenie povedie nielen k rozvoju mladých ľudí, ale ovplyvní aj procesy prijímania rozhodnutí, ktoré budú viac reflektovať potreby a požiadavky občanov.

Vynára sa potreba podporovať participáciu mladých ľudí na živote spoločnosti na národnej, regionálnej a miestnej úrovni prostredníctvom prijateľných a nových opatrení vrátane:

- celospoločenská diskusia o znížení vekovej hranice na 17 (európske a národné voľby) alebo 16 rokov (miestne a regionálne voľby) oprávňujúcej voliť a o zavedení elektronizácii volieb;
- diskusia o postavení mestského a obecného mládežníckeho parlamentu a mestskej a obecnej rady mládeže a možnostiach zvyšovania ich vplyvu na spolurozhodovanie;
- zvyšovanie úrovne kompetencií pracovníkov samospráv zodpovedných za agendu mládeže a zároveň prostredníctvom vzdelávania;
- informovanosť mladých ľudí o systéme fungovania verejnej správy, o ich občianskych právach a možnostiach participovať.

Rozvoju participácie by pomohlo zabezpečenie systému konzultácií na všetkých úrovniach, umožňujúcemu mladým ľuďom ovplyvňovať veci, ktoré sa ich týkajú. Konzultácie by mali prebiehať nielen na národnej úrovni, ale hlavne cez posilnenie miestnej a regionálnej participácie.

---

⁵³ Zákon NR SR č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Vypracovať nové programy, s dôrazom na podporu mládežníckych organizácií a projektov, ktorých cieľom je zapojiť viac neorganizovanú mládež, je tiež jedným z prioritných cieľov. Programy by mali podporiť spoluprácu školy s mimovládnyimi organizáciami, zvýšiť záujem a úroveň znalosti o tejto oblasti a jej ponuku.

Je žiaduce reagovať na nové formy participácie a rozvíjať ich potenciál. Základom je implementácia „eDemokracie“ pre inštitúcie verejnej správy s cieľom zapojiť do participácie väčší počet organizovaných neorganizovaných mladých ľudí. Znamená to nielen využívať on-line nástroje na vedenie konzultácií s mládežou, ale aj uverejňovanie informácií v jazyku zrozumiteľnom mladým ľuďom.

Naďalej je potrebné podporovať orgány študentskej samosprávy v školskom prostredí a rozvíjať ich potenciál ako „školy“ demokracie. S tým neoddeliteľne súvisí aj vytváranie vhodných podmienok pre fungovanie žiackych a školských samospráv na základných a stredných školách či akademických senátoch a zabezpečiť ich systematický kvalitatívny rozvoj.

Zdroje

- HLINČÍKOVÁ, M. – SEKULOVÁ, M. *Mladí Európania a Európanky bez hraníc. Výskumná správa.* Bratislava: IVO, 2012.
- MACHÁČEK, L. *Prvovoliči – študenti stredných a vysokých škôl a voľby do Európskeho parlamentu 2009.* Trnava: UCM, 2010.
- MACHÁČEK, L. *Politické vedomosti a participácia mládeže v regiónoch Slovenska a v Maďarsku. Mládež a spoločnosť 2013, č.4.*
- MIČICOVÁ, Alena, POKORNÝ, Martin, ŠKRABSKÝ, Tibor. *Sila mladých.* Bratislava: IUVENTA, 2013. ISBN: 978-80-8072-090-2.

VIII. MLÁDEŽ A SVET

Podľa Stratégie EÚ pre mládež je dôležitou súčasťou vzdelávania mladých ľudí globálny kontext. Prostredníctvom neho dochádza k zvyšovaniu povedomia o globálnych témach, ktoré sa týkajú každého jednotlivca, k rozvoju jeho kritického myslenia a k hlbšiemu porozumeniu oblastí a tém, ktoré sa týkajú celého sveta. Globálne vzdelávanie poskytuje priestor pre zmenu postojov jednotlivca a posilňuje uvedomenie si vlastnej úlohy vo svete. Taktiež motivuje ľudí k zodpovednosti a vychováva smerom k osvojeniu si hodnôt aktívneho globálneho občana. Globálne vzdelávanie zahŕňa rozvojové vzdelávanie (chudoba, miléniové rozvojové ciele a pod.), environmentálne vzdelávanie, multikultúrne vzdelávanie, mierové vzdelávanie a vzdelávanie k ľudským právam.

S globálnym vzdelávaním úzko súvisí téma mobility mladých ľudí. Pod mobilitou rozumieme akýkoľvek pobyt v zahraničí s cieľom získať nové vedomosti, schopnosti, zručnosti, pracovné skúsenosti a skúsenosti s inými kultúrami.

Vzdelávacia mobilita prispieva dôležitou mierou k tomu, že systémy a inštitúcie vzdelávania a odbornej prípravy sa stávajú otvorenejšie, európskejšie, medzinárodnejšie, prístupnejšie a efektívnejšie.

Súčasný stav

Globálne vzdelávanie

Globálne vzdelávanie nie je na Slovensku nový fenomén. Vďaka finančnej podpore Programu SlovakAID získali mnohé mimovládne organizácie granty na projekty, v rámci ktorých realizovali vzdelávacie aktivity priamo na školách. V ostatnom období sú významnou podporou v oblasti zavádzania tém globálneho vzdelávania do škôl projekty slovenských mimovládnych organizácií v spolupráci so zahraničnými partnermi, spolufinancované Európskou komisiou v rámci finančného inštrumentu pre rozvojovú spoluprácu (DCI). Európske projekty majú vyššie finančné alokácie a dávajú možnosť pracovať na viacročných projektoch s väčším dopadom na cieľové skupiny.

Mimovládne organizácie priniesli na školy viaceré témy, akými sú napríklad problematika chudoby, spravodlivý obchod, zmena klímy, trvalo-udržateľný rozvoj, či práva detí. Zamerali sa na školenia učiteľov, prípravu metodických príručiek, didaktických materiálov, videofilmov, či interaktívnych výstav a workshopov so žiakmi. Učitelia aplikovali témy z oblasti globálneho vzdelávania najmä počas

predmetov, ako je občianska výchova, etika, náuka o spoločnosti, geografia, ale aj výtvarná výchova. Na niektorých školách sa realizovalo projektové vyučovanie alebo aktivity v rámci mimoškolskej činnosti. Niektoré školy si v rámci školského programu vytvorili špecializovaný predmet, zameraný na globálne vzdelávanie.

V rokoch 2005 – 2006 boli použité finančné zdroje z podprogramu MŠVVaŠ SR na štipendiá pre zahraničných študentov na podporu multiplikačných aktivít v oblasti globálneho vzdelávania. Metodicko-pedagogické centrá, ktoré spravovali tieto finančné zdroje, v spolupráci s mimovládnyimi organizáciami realizovali „Projekt priebežného vzdelávania“ v rozsahu 36 hodín pre pedagogických zamestnancov ZŠ a SŠ, prebehla dotlač a distribúcia existujúcich metodických príručiek do škôl a bol vytvorený portál www.rozvojovvzdelavanie.sk, ktorý obsahuje aktuálne informácie o ponuke aktivít globálneho vzdelávania na Slovensku a tiež všetky doteraz publikované metodické materiály.

Realizácia vzdelávacích aktivít v oblasti rozvojovej problematiky na vysokých školách od roku 2005 bola iniciovaná prevažne mimovládnyim sektorom a v niekoľkých prípadoch vzdelávacími inštitúciami. V súčasnosti existuje výučba predmetov povinného alebo voliteľného charakteru, ktorá má vzťah ku globálnej a rozvojovej tematike na týchto vysokých školách: Trnavská univerzita v Trnave – Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Univerzita Komenského v Bratislave – Fakulta sociálnych a ekonomických vied a Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici – Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Paneurópska vysoká škola – Fakulta ekonómie a podnikania, Ekonomická univerzita v Bratislave – Fakulta medzinárodných vzťahov a Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, n. o. – Fakulta misijnej práce a tropického zdravotníctva.

Prednášajúcimi na týchto predmetoch boli vo väčšine prípadov externisti z praxe. Z tohto dôvodu sa kládol dôraz na praktické zameranie výučby, interaktívne vzdelávanie a v niektorých prípadoch aj neformálne vzdelávacie metódy. Trnavská univerzita v Trnave je prvou z univerzít, ktorá začala od januára 2011 realizovať dvojročný projekt v spolupráci s partnermi z Holandska a Rakúska, výsledkom ktorého bude vznik študijného programu Rozvojové štúdiá na Katedre rozvojových štúdií a tropického zdravotníctva.

V súvislosti so sieťovaním a budovaním kapacít sa zrealizovali tri medzinárodné vedecké konferencie, ktoré poskytli priestor pre odbornú výmenu názorov medzi akademikmi, zástupcami mimovládneho sektora a MZVaEZ SR v oblasti rozvojovej problematiky.

Problematike rozvojového sveta sa čiastočne venovali dva výskumy. Prieskum „Slovenská verejnosť a rozvojová pomoc“ realizoval Inštitút pre verejné otázky a agentúra Focus v máji 2005 pre MZVaEZ SR, prieskum zadával Trustový fond UNDP. Prieskum „Rozvojová pomoc sa nás týka“ uskutočnila v septembri 2009 Nadácia Pontis a agentúra Focus. Projekt podporila Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu (SAMRS) z prostriedkov Programu SlovakAid.

Z výskumov vyplynulo, že je potrebné ďalej posilňovať informovanosť a transparentnosť vo všetkých fázach rozvojovej spolupráce, aby sa zvýšila dôvera v jej účinnosť. Zároveň je potrebné vysvetľovať širší kontext a význam dlhodobých projektov, keďže verejnosť viac vníma iba bezprostrednú humanitárnu pomoc a menej si uvedomuje prepojenie situácie v iných častiach sveta s našou vlastnou situáciou.

Mobilita

V rámci akčných plánov štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013 štát považuje mobilitu mladých ľudí za prínos, ktorý pomáha pri získavaní interkultúrnej skúsenosti, pri poznávaní ľudských práv, potláčaní prejavov intolerancie, xenofóbie, rozvoji solidarity a zároveň vytvára podmienky a podporu týchto princípov.

Čoraz viac mladých a vysokokvalifikovaných pracovníkov využíva možnosť tzv. viacnásobnej mobility – ide o krátke obdobia, počas ktorých odchádzajú pracovať na iné miesto, do iného regiónu či štátu, v závislosti od špecifických potrieb svojho záujmu alebo svojej profesijnej kariéry Táto tendencia naznačuje, že mobilita sa čoraz väčšmi stáva podmienkou kariérneho postupu a je spojená s celoživotným vzdelávaním. Z prieskumu Eurobarometer vyplýva, že prevažná väčšina mladých pracovníkov – viac ako 70 % – si v súčasnosti uvedomuje, že ich kariéra si bude vyžadovať nejakú formu mobility.⁵⁴

Ak sa zameriame na prínos mobility pre samotných mladých ľudí, tak podľa výskumu „Mladí Európania a Európanky bez hraníc“ autori identifikovali značnú variabilitu dôsledkov a prínosov pobytu v zahraničí. Väčšina respondentov považuje za najpodstatnejší prínos mobility nadobudnutie jazykovej kompetencie – aj s ohľadom na lepšie uplatnenie sa na trhu práce. Zahraničné skúsenosti a potreba čeliť novým výzvam, pomohla mladým ľuďom nadobudnúť väčšie sebavedomie, odvahu a v neposlednom rade vďaka nej mladí ľudia nadviazali nové vzťahy a kontakty⁵⁵.

⁵⁴ Eurobarometer o mládeži v pohybe. Európska komisia, 2011. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-292_sk.htm

⁵⁵ Hlinčíková, M., Sekulová, M. Mladí Európania a Európanky bez hraníc. Bratislava: IVO, 2012. 54 s.

Dlhodobejší pobyt v zahraničí rozširuje obzory a pomáha mladým ľuďom zatriediť si hodnoty, ktoré vyznávajú, zmeniť zažité postoje a predsudky. Mnohí mladí ľudia odchádzajú do zahraničia s ukotvenými stereotypmi a predsudkami voči iným národom. Práve bezprostredná skúsenosť so zahraničnou realitou podporuje vnímanie kultúrnej citlivosti a bráni nadobúdaniu predsudkov.

Zaujímavé je sledovať prínos mobility pre región, z ktorého mladí pochádzajú. Ak má mobilita pozitívny dopad na mladého človeka, stáva sa veľkým prínosom aj pre svoj región. Okrem nových kontaktov prináša do regiónu nové inšpirácie a inovačné projekty zo zahraničia, čo má tendenciu región rozvíjať. Dopady tohto rozvoja môžu viesť k zníženiu nezamestnanosti, k posilneniu medzinárodnej spolupráce a taktiež k posilneniu konkurencieschopnosti na trhu práce.

Zároveň títo účastníci mobilít majú tendenciu realizovať v regióne ďalšie projekty na podporu mobility. Práve malé projekty mobility, o ktorých sa rozhodlo na miestnej, regionálnej alebo štátnej úrovni, majú často rozhodujúci účinok, prispievajú k európskemu spôsobu myslenia a k aktívnemu európskemu občianstvu a demokracii.

Viacero faktorov prispieva k tomu, že mnohí mladí ľudia o pobyte v zahraničí ani nezačnú uvažovať. Dôvodmi sú zvyčajne časový tlak dokončiť štúdiá alebo odbornú prípravu a nájsť si rýchlo zamestnanie v snahe o osamostatnenie sa, nedostatok financií, nedostatok jazykových zručností, predsudky voči iným kultúram, ako aj všeobecná neochota opustiť svoj domov.

Ďalším dôvodom môže byť nedostatok informácií o možnostiach spojených s pobytom v zahraničí alebo obava z veľkej byrokracie, ak má mladý človek záujem vycestovať na kratší čas. S výnimkou štúdiá v zahraničí môže nastať problém aj z hľadiska uznania prínosov iných mobilít. Ak sa nenastavia také podmienky, vďaka ktorým bude možné získať certifikát, ktorý bude uznávaný, motivácia mladých ľudí pre akúkoľvek zahraničnú skúsenosť narastať nebude.

Jedným z dôsledkom mobility je aj následná migrácia mladých ľudí a „únik mozgov“ do iných krajín. Podľa výstupov z výskumu Mladí Európania a Európanky bez hraníc vstup nových členských krajín do rozšírenej EÚ v máji 2004 otvoril dovtedy nevídané nové možnosti slobody pohybu, slobody hľadania si zamestnania v západnej Európe, či nové možnosti štúdiá v zahraničí. Navyše, krajiny strednej Európy, ktoré boli historicky skôr krajinami emigrácie, sa začali postupne meniť z tranzitných na krajiny cieľové. Očakáva sa, že Európa bude v najbližšom období získavať nových vysoko vzdelaných, talentovaných a ambiciózných pracovníkov predovšetkým z radov kvalifikovanej a vzdelanej

pracovnej sily z východnej a strednej Európy⁵⁶. Mladí ľudia sa prostredníctvom informačných technológií dokážu pomerane ľahko zorientovať v ponukách pracovných príležitostí v zahraničí. Perspektíva lepších ekonomických podmienok je často rozhodujúcim kritériom pre odchod do inej krajiny. Spojiť pobyt v zahraničí s privyrozením si alebo zamestnaním sa, patrí medzi najčastejšie zdôrazňované motivácie mladých ľudí pre odchod do zahraničia.

Existujúce opatrenia

Globálne vzdelávanie

V rámci národnej stratégie pre globálne vzdelávanie na obdobie rokov 2012 – 2016, ktorá bola schválená vládou SR, bolo vytýčených v tejto oblasti niekoľko cieľov. Hlavným cieľom Národnej stratégie pre globálne vzdelávanie je zaistiť občanom SR prístup k informáciám o globálnych problémoch, problémoch rozvojových krajín a motivovať ich k aktívnemu prístupu pri ich riešení.

Stratégia zároveň definuje špecifické ciele, medzi ktoré patrí začlenenie princípov a tém globálneho vzdelávania do štátnych vzdelávacích programov, kontinuálne vzdelávanie pedagogických zamestnancov, aby reflektovali princípy, ciele a témy globálneho vzdelávania a rozvíjať vedomosti, zručnosti a postoje učiteľov potrebné pri začleňovaní globálneho vzdelávania do výučby. Cieľom je tiež zohľadniť témy globálneho vzdelávania v príprave budúcich pedagogických zamestnancov, začleniť témy globálneho vzdelávania v rámci mimoškolských aktivít do výchovných programov školských zariadení, vytvoriť podmienky na začlenenie rozvojových tém do študijných programov na vysokých školách nepedagogických smerov, podpora vedy a výskumu na vysokých školách a univerzitách v oblasti rozvojovej problematiky. Z pohľadu mladých ľudí je dôležitým cieľom zabezpečenie neformálneho vzdelávania mládeže v oblasti globálnych tém a zabezpečenie prístupu verejnosti, zamestnancov verejnej správy, politikov a médií k informáciám o globálnych problémoch a problémoch rozvojových krajín tak, aby boli schopní zaujať aktívny prístup k ich riešeniu.

Keďže oficiálna rozvojová spolupráca je financovaná zo štátneho rozpočtu, teda aj z príjmov od daňových poplatníkov, potrebuje podporu slovenskej spoločnosti. V rámci širšieho povedomia verejnosti je potrebné komunikovať o význame rozvojovej spolupráce ako nástroja znižovania chudoby vo svete a riešenia globálnych problémov, ktoré majú dopad aj na našu spoločnosť. Zároveň je potrebné komunikovať výsledky, ktoré dosiahla slovenská rozvojová spolupráca. Zvýšenie záujmu

---

⁵⁶Hlinčíková, M., Sekulová, M. *Mladí Európania a Európanky bez hraníc*. Bratislava: IVO, 2012. 54 s.

médií o tému rozvojovej spolupráce súvisí s atraktivitou značky SlovakAID prostredníctvom naplnenia jej obsahu, konkrétnejším posolstvom „Slovensko pomáha“ a zvýšením informovanosti novinárov o pôsobení slovenských subjektov v zahraničí. Na zvýšenie záujmu o tému rozvojovej spolupráce z hľadiska politických strán a pracovníkov verejnej správy je potrebné prezentovať značku SlovakAID nielen ako nástroj rozvojovej politiky, ale aj nástroj verejnej diplomacie. Z hľadiska zavedenia a udržania témy rozvojovej spolupráce ako priority zahraničnej politiky je potrebné viesť pravidelný dialóg s politikmi a predstaviteľmi štátnej správy.

Mobilita

Možnosti a stratégie mladých ľudí ovplyvňujú aj politiky EÚ smerom k mládeži. Zvyšovanie účasti mladých ľudí na krátkodobých a dlhodobých projektoch v zahraničí umožnili aj vzdelávacie programy EÚ, ako napríklad Program celoživotného vzdelávania alebo program Mládež v akcii. Tieto programy priniesli možnosť absolvovať študijný pobyt na strednej alebo vysokej škole alebo zúčastniť sa mládežníckeho projektu v spolupráci so zahraničným partnerom.

Všeobecným cieľom Programu celoživotného vzdelávania (ďalej len „PCŽV“) bolo prostredníctvom celoživotného vzdelávania prispievať k rozvoju európskeho spoločenstva ako vyspelej znalostnej spoločnosti s trvalo udržateľným hospodárskym rozvojom, vyšším počtom a kvalitnejšími pracovnými miestami, ako aj väčšou sociálnou súdržnosťou pri súčasnom zabezpečení riadnej ochrany životného prostredia pre budúce generácie. Program bol zameraný najmä na rozvoj výmeny, spolupráce a mobility medzi systémami vzdelávania a odbornej prípravy, aby sa stali svetovým štandardom kvality.

Štruktúru PCŽV tvorili štyri sektorové podprogramy (Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci a Grundtvig), Priezovový program a program Jean Monnet. Každá časť programu zabezpečovala nadnárodnú spoluprácu rôznych častí systému vzdelávania a odbornej prípravy. Z hodnotení je zjavné, že PCŽV je na Slovensku prijímaný veľmi pozitívne. Hlavným prínosom PCŽV je podpora a rozvíjanie európskej spolupráce vo vzdelávaní a odbornej príprave, či už vo forme projektov, alebo mobilít. PCŽV významne vplýva na rozvoj jazykového vzdelávania, rozvoj kompetencií učiteľov, žiakov a študentov. Zároveň sa stáva zdrojom inovácií vo vzdelávaní.

Za ostatných sedem rokov realizácie (2007 – 2013) Národná agentúra na Slovensku poskytla vyše 90 miliónov eur pre slovenské inštitúcie – koordinátorov projektov a príjemcov grantov. Z uvedených grantov bolo financovaných 3 775 medzinárodných vzdelávacích projektov a mobilít, v rámci ktorých do zahraničia vycestovalo na štúdium, praktické stáže alebo na výmenu skúseností vyše 60-tisíc pedagogických zamestnancov, žiakov a študentov. V porovnaní s inými EÚ zdrojmi je neobvyklá aj

úspešnosť čerpania grantov konečnými príjemcami, ktorá sa pohybuje v rozmedzí 95 – 100 % z poskytnutých finančných prostriedkov.

Program Mládež v akcii (ďalej len „MvA“) bol určený špecificky pre cieľovú skupinu mladých ľudí s dôrazom na mladých ľudí s nedostatkom príležitostí. Realizácia aktivít v rámci programu MvA prispela k podpore aktívneho občianstva mládeže, rozvoju solidarity a tolerancie, vzájomného porozumenia a rozvoju kľúčových kompetencií. Mladí ľudia, zapojení do týchto aktivít, majú tak väčšie šance uplatniť sa na trhu práce.

Úspešnosť programu MvA v SR dokazuje narastajúci počet mladých ľudí zapojených do programu. V rokoch 2007 – 2013 sa do projektov medzinárodnej mládežníckej mobility (mládežníckych výmen, mládežníckych iniciatív, projektov mládežníckej demokracie, európskej dobrovoľníckej služby, seminárov a školení) zapojilo takmer 17 tisíc účastníkov, z toho 6 tisíc mladých ľudí s nedostatkom príležitostí (príslušníci menšín, prioritne rómskej, mladí ľudia so zdravotným postihnutím a zo sociálne znevýhodneného prostredia).

Na realizáciu projektov Národná agentúra v SR poskytla vyše 14 miliónov eur. Z uvedenej sumy bolo možné podporiť vyše 1 000 projektov, čo predstavuje iba 50 % z celkového počtu predložených žiadostí.

Od novembra 2011 prebehla príprava nového vzdelávacieho programu EÚ na roky 2014 – 2020 s názvom Erasmus+. Program spája všetky súčasné európske programy zamerané na vzdelávanie, odbornú prípravu, mládež a šport a od roku 2014 nahradí sedem doterajších programov, medzi nimi aj PCŽV, Erasmus Mundus, Tempus a MvA. Nový program sa sústreďí na pridanú európsku hodnotu a systémový vplyv, pričom sa budú podporovať tri druhy činností:

- vzdelávacia mobilita jednotlivcov v rámci EÚ, ako aj mimo nej;
- inštitucionálna spolupráca medzi vzdelávacími inštitúciami, mládežníckymi organizáciami, podnikmi, miestnymi a regionálnymi samosprávnymi orgánmi a mimovládnyimi organizáciami;
- reformy v členských štátoch, ktorých cieľom je modernizovať systémy vzdelávania a odbornej prípravy a podporovať inovácie, podnikateľstvo a zamestnateľnosť mládeže.

Až dve tretiny alokovaných finančných prostriedkov (cca. 65 %) by sa mali použiť na aktivity v oblasti mobility.

Na Slovensku existujú viaceré ďalšie grantové programy, ktoré podporujú mobilitu mladých ľudí s rôznym zameraním. Za zmienku napríklad stojí Národný štipendijný program, ktorého cieľom je podporiť mobilitu slovenských a zahraničných študentov, doktorandov, vysokoškolských učiteľov, výskumných a umeleckých pracovníkov. Program financuje MŠVVaŠ SR a administruje ho SAIA, n. o.

Ďalšou možnosťou sú akademické mobility v zmysle bilaterálnych zmluvných dokumentov na rezortnej úrovni. Ide o poskytnutie štipendia študentom prvého, druhého a tretieho stupňa vysokoškolského štúdia a vysokoškolským pedagógom. Program finančne zabezpečuje MŠVVaŠ SR a partnerský rezort v zahraničí. V rámci akademických mobilit ide o vysielanie slovenských občanov do zahraničia, aj o prijatie zahraničných študentov na štúdium na slovenských vysokých školách.

Zahraniční študenti majú tiež možnosť uchádzať sa o grant MŠVVaŠ SR, t.j. nerecipročné štipendium na krátkodobý študijný pobyt v SR.

V rámci grantových programov ponúkalo MŠVVaŠ SR od školského roka 2010/2011 aj možnosť štúdia v SR pre absolventov stredných škôl z Bieloruska, Bosny a Hercegoviny, Moldavska, Srbska, Macedónska, Ukrajiny a Čiernej Hory na 10-mesačné štúdium v Ústave jazykovej a odbornej prípravy Centra ďalšieho vzdelávania Univerzity Komenského v Bratislave. Vybraní študenti boli následne povinní uchádzať sa o vysokoškolské štúdium v SR v rámci študijných odborov technického zamerania. Ide o štipendijný program v rámci Modernizačného programu Slovensko 21.

Program Oficiálna rozvojová pomoc zabezpečuje poskytovanie rozvojovej pomoci formou udeľovania štipendií vlády SR na štúdium na verejných vysokých školách. Tieto štipendia sú administrované MŠVVaŠ SR samostatne.

Štipendia vlády SR sú poskytované aj Slovákom žijúcim v zahraničí. Najpočetnejšie sú zastúpení vládni štipendisti zo Srbska, Rumunska a Ukrajiny. Aj tieto štipendia administruje MŠVVaŠ SR priamo.

Od akademického roka 2012/2013 bola MŠVVaŠ SR po prvýkrát spustená on-line administrácia výberu uchádzačov o poskytnutie štipendia vlády SR v rámci rozvojovej pomoci.

Stredoeurópsky výmenný program pre univerzitné štúdiá podporuje spoluprácu vysokých škôl z 15 krajín, je zameraný na spoluprácu vysokých škôl a ECTS. Súčasný program CEEPUS III (v platnosti od roku 2011) je zameraný na mobilitu študentov, doktorandov a vysokoškolských učiteľov formou

podpory spolupracujúcich sietí a individuálnych mobilit. Od roku 1995, odkedy program CEEPUS na Slovensku funguje, bolo vyslaných do zahraničia viac ako 3 100 účastníkov a na Slovensku bolo prijatých 2 000 zahraničných študentov.

Na podporu mobility na Slovensku výrazne prispievajú aj štipendiá zahraničných vlád, štipendiá na základe bilaterálnych dohôd medzi slovenskými a zahraničnými univerzitami, štipendiá a mobility na základe dohôd o vedeckej spolupráci medzi SAV a príslušnými partnerskými akadémiemi v jednotlivých krajinách, Vyšehradský fond, štipendiá a finančné príspevky na študijné a výmenné pobyty v zahraničí poskytované prostredníctvom slovenských a zahraničných nadácií a bankových inštitúcií (napr. Nadácia otvorenej spoločnosti, Nadácia Tatra banky, Nadácia SPP, Nadácia Orange...). Istým druhom mobility môžeme nazvať aj misijnú činnosť, ktorá sa realizuje na dobrovoľnej báze s prihliadnutím na náboženské zameranie.

Výzvy

Globálne vzdelávanie

Hlavnou výzvou je vytvoriť príležitosti pre mládež a rozvíjať jej motiváciu k zapojeniu sa do riešenia globálnych výziev na miestnej a národnej úrovni prostredníctvom mládežníckych aktivít.

Navrhované opatrenia zahŕňajú:

- priebežnú evalváciu projektov globálneho vzdelávania, najmä dopadov na cieľové skupiny prostredníctvom vytvorenej metodiky na meranie kvality a dopadu globálneho vzdelávania vo formálnom a neformálnom vzdelávaní;
- začlenenie princípov globálneho vzdelávania do prípravy profesionálnych a dobrovoľných pracovníkov s mládežou a súčasných i budúcich pedagogických zamestnancov;
- rozvoj kľúčových kompetencií mládeže (kritické myslenie, uvedomenie si súvislostí medzi vlastným konaním a globálnym dopadom, práca s informáciami, zmeny postojov, kritická reflexia médií).

Mobilita

V budúcnosti je potrebné podporiť a uznať prínos mobility mládeže a pracovníkov s mládežou a rozvíjať medzinárodnú spoluprácu s cieľom podpory prenosu know-how z iných krajín a zvýšenia kvality práce s mládežou a uvedomovania si prepojenosti medzi lokálnym konaním a jeho globálnym dopadom. Mladí ľudia budú otvorenejší mobilite, ak sa im prínos vzdelávacej mobility lepšie vysvetlí.

V našej spoločnosti chýba zdôraznenie dôležitej úlohy rodiny, pretože ochota vycestovať za vzdelávaním do zahraničia sa musí vstúpať už veľmi skoro v rodine. Predpokladom je, že rodičia poznajú značný prínos pobytov v zahraničí, motivujú svoje deti k mobilite a podľa možnosti ich podporujú pri príprave a realizácii takýchto pobytov. V tejto súvislosti je veľkou výzvou, ako osloviť vrstvy s nízkym vzdelaním a ekonomicky znevýhodnené skupiny obyvateľov.

S týmto faktom súvisí mobilita mladých ľudí s nedostatkom príležitostí. Zaujímavým riešením by bolo nastavenie podmienok na krátkodobú mobilitu pre spomínané cieľové skupiny.

Výzvou je nesporne aj zachovanie už existujúcich grantových schém – prípadne nastavenie nových grantových možností na podporu mobility mladých ľudí aj na národnej úrovni. Je dôležité nastaviť podporné opatrenia, ktoré by vytvárali príležitosť využiť poznatky a inšpirácie z absolvovaných mobilit v zahraničí aj po návrate späť na Slovensko. Jedným z pozitívnych príkladov bola aktivita „Future capital“, v rámci ktorej bola možnosť žiadať finančné prostriedky na implementáciu získaného know-how zo zahraničia na Slovensku⁵⁷.

Najmä učители, školitelia, pracovníci s mládežou a manažéri by mali zohrať kľúčovú úlohu pri propagácii a podpore mobility a pri uvádzaní pozitívnych príkladov tým, že uznajú pridanú hodnotu vzdelávacej mobility vo svojich činnostiach.

Ďalšou otázkou je spôsob zvýšenia motivácie osôb a inštitúcií, aby hosťovali účastníkov programov mobility vrátane mladých podnikateľov a učňov.

Veľkým prínosom by bola aj realizácia národnej informačno-propagačnej kampane nástrojov Europass a Youthpass zameraných najmä na cieľovú skupinu zamestnávateľov, pracovných agentúr, ale i samotných mladých ľudí, čo odznelo ako potreba už pri predchádzajúcej Správe o mládeži 2010⁵⁸.

Navrhované opatrenia:

- propagovať mobilitu ako súčasť vzdelávacieho procesu vo formálnom aj neformálnom vzdelávaní;

---

⁵⁷ „Future capital“ – podporná akcia z predchádzajúceho grantového programu pre mladých ľudí „Mládež“, ktorá umožňovala dobrovoľníkom, ktorí sa vrátili z Európskej dobrovoľníckej služby žiadať následné finančné prostriedky na podporu buď podnikateľského plánu alebo iných aktivít súvisiacich s predchádzajúcim pôsobením v zahraničí.

⁵⁸ Kol. autorov. Správa o mládeži 2010. Bratislava: MŠ SR, 2010. 89 s.

- podporovať udržateľnosť a zabezpečiť využívanie grantových programov v oblasti mobility mládeže;
- vytvoriť podmienky pre inštitúcie k efektívnemu využívaniu mládežníckych mobilít a pre účastníkov vytvoriť príležitosti k zapojeniu sa;
- vytvoriť príležitosti k podpore globálneho povedomia prostredníctvom mobility mládeže do krajín mimo EÚ;
- zvýšiť propagáciu a možnosti výmenných programov, grantov pre mobilitu mladých ľudí.

IX. ZDRAVIE A ZDRAVÝ ŽIVOTNÝ ŠTÝL

Zdravie v období dospievania je výsledkom interakcií medzi vývojom v prenatálnom období a v ranom detstve a špecifickými biologickými a sociálnymi zmenami sprevádzajúcimi pubertu⁵⁹. Dospievanie je obdobie sociálneho učenia prostredníctvom napodobňovania správania, hlavne zo strany rovesníkov, čo značne ovplyvňuje experimentovanie adolescentov, najmä v súvislosti s rizikovým správaním, ako je fajčenie, konzumácia alkoholu a pod.. Obdobie puberty je spojené s nástupom sexuálnej aktivity, čo prináša riziko tehotenstva a pohlavne prenosných infekcií. Mladí ľudia sú schopní veľmi rýchlo si osvojiť informačné a komunikačné technológie, akými sú mobilné telefóny, internet a pod., čo do značnej miery prispieva k zníženiu fyzickej aktivity a k nedostatku spánku. Dôsledky nezdravého životného štýlu v dospievaní, najmä užívania tabaku, nadmerného užívania alkoholu, nezdravej stravy a nedostatku telesnej aktivity, sa však vo väčšine prípadov prejavujú až neskôr.

Súčasný stav

Celkové hodnotenie zdravia, ako subjektívny indikátor zdravotného stavu, je prediktorom mortality ale aj objektívneho zdravotného stavu v dospelosti^{60,61}. Napriek tomu, že 90 % školákov vo veku 11, 13 a 15 rokov hodnotí svoje zdravie ako vynikajúce alebo dobré, takmer každé druhé dievča a každý tretí chlapec trpí najmenej dvoma zdravotnými ťažkosťami minimálne raz za týždeň⁶². Tento zvýšený výskyt subjektívne udávaných zdravotných ťažkostí môže naznačovať existenciu stresujúceho podnetu v ich školskom alebo rodinnom prostredí a podmieňovať rozvoj psychosomatických problémov.

Deti a mládež predstavujú skupinu populácie, ktorá je vysoko exponovaná úrazom. V roku 2011 boli úrazy na druhom mieste príčin hospitalizácie u mužov do 24 rokov, u žien v rovnakej vekovej kategórii na štvrtom mieste⁶³. Navyše na Slovensku patria úrazy dlhodobo k hlavnej príčine úmrtia u detí a mladých ľudí (s výnimkou detí do jedného roka).

⁵⁹ Sawyer SM, Afifi RA, Bearinger LH, et al. Adolescence: a foundation for future health. *Lancet* 2012; publikované on-line. DOI:10.1016/S0140-6736(12)60072-5.

⁶⁰ Benjamins MR, Hummer RA, Eberstein IW, Nam CB. Self-reported health and adult mortality risk: an analysis of cause specific mortality. *Soc Sci Med.* 2004; 59: 1297-1306.

⁶¹ Burstroem B, Fredlund P. Self-rated health: is it a good predictor of subsequent mortality among adults in lower as well as in higher social classes? *Community Health* 2001; 55: 836-840.

⁶² Madarasová Gecková A, a kol. Sociálne determinanty zdravia školákov. Národná správa o zdraví a so zdravím súvisiacom správaní sa 11, 13, a 15-ročných školákov na základe prieskumu uskutočneného v roku 2009/2010 v rámci medzinárodného projektu „Health Behaviour in School Aged Children“ (HBSC). 1.vyd. Košice: Equilibria, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-89284-73-3.

⁶³ Zdroj: Správa o zdravotnom stave obyvateľstva SR za roky 2009 – 2011. Dostupné z: http://www.nczisk.sk/Documents/aktuality/sprava_zdravotnom_stave.pdf

Detská obezita, vzhľadom na jej vysokú prevalenciu a vážne dôsledky pre zdravie v dospelosti, patrí k najzávažnejším zdravotným problémom. Na Slovensku trpí nadváhou a obezitou až 10 % detí predškolského veku (2 až 6-ročných)⁶⁴. Výskyt nadváhy a obezity u detí školského veku (7 až 18-ročných) sa pohybuje od 17 do 26 %, u dievčat od 15 do 23 % v závislosti od veku⁶⁵. Výsledky viacerých štúdií však upozorňujú na rastúci počet detí s nadváhou a obezitou^{66,4}. Nadváhou alebo obezitou trpí aj každá tretia žena (31 %) a takmer každý druhý muž (49 %) vo veku 18 až 30 rokov^{67,68}. V súvislosti s nadváhou a obezitou sa už v školskom veku začínajú prejavovať rodové rozdiely, ktoré pretrvávajú až do dospelosti, pričom vyšší výskyt nadváhy i obezity sledujeme u mužov. Navyše už aj v tak mladej populácii (do 30 rokov) možno sledovať stúpajúci trend vo výskyte nadmernej hmotnosti v súvislosti s vekom.

Obezita vzniká prevažne ako dôsledok nesprávneho životného štýlu, v ktorom je narušená rovnováha medzi energetickým príjmom a výdajom. Správne stravovacie návyky a dostatočná pohybová aktivita od detského veku sú preto významnou súčasťou prevencie. Napriek tomu, že pravidelné raňajkovanie je významným momentom v zdravej výžive detí, výskyt každodenného raňajkovania sa v detskej populácii so stúpajúcim vekom znižuje (60 % u 11-ročných, menej ako 50 % u 15-ročných). Ovocie konzumuje každý deň len každé druhé dieťa vo veku 11 rokov a len každé tretie dieťa vo veku 13 a 15 rokov. Každodennú konzumáciu zeleniny udáva len tretina detí. Dve z piatich detí konzumujú sladkosti každý deň a takmer každé tretie dieťa pije denne sladené nápoje.

Počet detí, ktoré sú fyzicky aktívne, výrazne klesá. Kým v roku 2006 bol denne fyzicky aktívny každý druhý chlapec a takmer každé tretie dievča, v roku 2009 to už bol len každý tretí chlapec a menej ako každé piate dievča. U dievčat navyše sledujeme významný pokles fyzickej aktivity s vekom, pričom vo veku 11 rokov má každodennú fyzickú aktivitu každé piate dievča, vo veku 15 rokov to už je len každé desiate.

Zneužívanie legálnych a nelegálnych drog mladistvými je na Slovensku závažným a dlhodobým problémom. Doterajšiu skúsenosť s fajčením má viac ako polovica 15-ročných školákov, pričom viac ako tretina fajčí aspoň raz za mesiac a takmer pätina fajčí aspoň raz za týždeň^{4,69}. Takmer každý tretí

⁶⁴ Zdroj: ÚVZ SR: „Monitoring stravovacích zvyklostí a výživových preferencií vybranej populácie detí SR a hodnotenie expozície vybraných rizík spojených s konzumáciou jedál“, 2009.

⁶⁵ Zdroj: ÚVZ SR: „Prieskumu telesného vývoja detí a mládeže v SR a zisťovanie trendov v ich telesnom raste a vývine 2001“.

⁶⁶ Zdroj: ÚVZ SR: „Zdravé deti v zdravých rodinách 2009/2011“.

⁶⁷ Zdroj: LF UPJŠ: „HepaMeta“, 2011, <http://www.lf.upjs.sk/hepameta/index.html>

⁶⁸ Zdroj: ÚVZ SR: „Sledovanie výživového stavu vybraných skupín dospelaj populácie“, 2012.

⁶⁹ Zdroj: Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť: Správa o Európskom školskom prieskume o alkohole a iných drogách (ESPAD) za rok 2011.

mladý človek vo veku 18 až 30 rokov je denný fajčiar (39 % mužov, 26 % žien)⁹. Viac ako polovica 15-ročných školákov udáva, že konzumovala alkohol aspoň raz v priebehu uplynulého mesiaca, pričom takmer tretina chlapcov konzumuje alkohol aspoň raz za týždeň^{4,11}. Ťažké epizodické (nárazové) pitie v posledných 30 dňoch uviedla takmer polovica školákov, čím sme vysoko prevýšili európsky priemer¹¹. Skúsenosti s užitím kanabisu má takmer štvrtina 15-ročných školákov^{4,11}, s užitím iných nelegálnych drog 7 %¹¹. Zarážajúci je fakt, že viac ako 70 % respondentov nemalo problém s kúpou alkoholu vzhľadom na vek, pričom vnímaná dostupnosť marihuany je medzi slovenskou mládežou taktiež veľmi vysoká.

V užívaní kanabisu a v užívaní viacerých drog sa zaznamenal mierne klesajúci trend¹¹. V období rokov 2003 – 2012 bol zaznamenaný aj mierny pokles v počte liečených užívateľov drog vo vekovej skupine od 15 do 24 rokov a výrazný vzostup v starších vekových kategóriách (30 – 44 rokov)¹². Avšak stúpa podiel prvýkrát liečených vo vekovej kategórii do 20 rokov z celkového počtu prvýkrát liečených. V liečebniach klesá počet užívateľov heroínu, naopak, do popredia sa dostáva užívanie stimulancií (najmä pervitínu a kanabisu)⁷⁰.

V porovnaní s inými krajinami je na Slovensku zaznamenaný nízky výskyt skúseností s pohlavným stykom u 15-ročných (13 %). Avšak nepoužívanie kondómu, ktoré bolo zistené u 40 % sexuálne aktívnych školákov, predstavuje pomerne vysoké riziko možnej nákazy sexuálne prenosnými chorobami.

Vandalizmus, záškoláctvo, fyzické konflikty a šikanovanie medzi žiakmi, ako aj verbálne útoky žiakov voči učiteľom patria medzi najčastejšie a najzávažnejšie vnímané problémy na školách. V roku 2009/2010 viac ako polovica chlapcov a asi pätina dievčat priznala účasť na fyzickej bitke aspoň raz v priebehu uplynulého roka. Za závažný možno považovať dvojnásobný nárast výskytu agresívneho správania u 11 a 13-ročných dievčat v porovnaní s rokmi 2005/2006.

V posledných rokoch zaznamenávame narastajúci počet obetí sexuálneho zneužívania vo virtuálnom svete. So sexuálnymi narážkami a komentármi na internete má skúsenosť 37 % dievčat a 2 % chlapcov⁷¹.

Pre väčšinu mladých ľudí má život zmysel, baví ich žiť a so svojím životom sú spokojní. Najdôležitejšími životnými hodnotami sú trvalé zamestnanie, rodina a spokojný a harmonický život.

⁷⁰ Zdroj: Národné centrum zdravotníckych informácií: *Drogová závislosť – liečba užívateľa drog v SR 2012*, Bratislava 2013.

⁷¹ Zdroj: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie: *Záverečná správa z výskumu „Dospievajúci vo virtuálnom priestore“*, 2010.

Rastúci význam v živote mladých ľudí má voľný čas a spokojný a harmonický život. Naopak, znižujúci význam má hodnota zdravého života (starostlivosť o svoje zdravie), ale aj tolerancia a znášanlivosť a život v súlade s náboženskými zásadami. Najväčší význam mladí ľudia v rámci životných cieľov stabilne pripisujú dobrému životnému partnerovi, výbornému zdraviu (duševnej pohode) a šťastnej rodine⁷².

Existujúce opatrenia

Dôležitým nástrojom pre dosiahnutie zlepšenia zdravotného stavu populácie je okrem zdravotnej starostlivosti aj kvalitná a adekvátne preventívna starostlivosť. Slovenská republika v oblasti prevencie a podpory zdravia prijala viacero národných strategických dokumentov, ktoré sú zamerané na kľúčové oblasti verejného zdravotníctva. Spoločným cieľom všetkých prijatých dokumentov je znížiť prevalenciu rizikových faktorov a ovplyvniť správanie v oblastiach, ktoré podľa súčasných poznatkov najviac prispievajú k zhoršeniu zdravotného stavu populácie. Plnenie a realizácia týchto stratégií a programov sa vykonávala v rámci rezortov školstva, zdravotníctva, kultúry a vnútra, pričom na regionálnej úrovni bola zabezpečovaná prostredníctvom orgánov a inštitúcií nachádzajúcich sa v systéme miestnej štátnej správy a samosprávy na úrovni krajov, miest a obcí, za pomoci mimovládnych organizácií a občianskych aktivít.

Jednou z foriem zabezpečenia plnohodnotnej výživy deťom a mladistvým počas vyučovacieho procesu je školské stravovanie. V rámci aktualizácie materiálno technických noriem boli do jedálnečky zaradené jedlá medzinárodných kuchýň, ale aj receptúry pre deti so špeciálnymi nárokmi na osobitné stravovanie v dôsledku metabolických ochorení, ako napr. diabetes mellitus, celiakia a pod., ktoré v plnej miere rešpektujú stravovacie zvláštnosti pri týchto ochoreniach. Počet žiakov stravujúcich sa v školských stravovacích zariadeniach je pomerne nízky, aj keď v poslednom období mierne stúpa (48 % v roku 2003, 55,7 % v roku 2012). V rámci školského stravovania sú dosahované úspechy v stravovaní detí materských škôl a rastúci trend je pozorovaný v stravovaní žiakov základných ale najmä stredných škôl (v r. 2011 bola stravovanosť žiakov stredných škôl len 31%-ná). Tieto úspechy sú dosahované v dôsledku podporných kampaní a aktivít zameraných na prevenciu obezity ako sú napr. kampaň „Odstráň obezitu“, Hovorme o jedle“ a „Propagácia receptúr medzinárodných kuchýň v školskom stravovaní“

---

⁷² Zdroj: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže a Ústav informácií a prognóz školstva: „Mládež a životný štýl – trendová analýza za roky 2000 – 2009“, Bratislava: IUVENTA, 2013.

V slovenských školách sa s finančnou podporou Európskej únie realizuje program na podporu zvýšenia konzumácie mlieka a mliečnych výrobkov „Školský mliečny program“. Otvorenou otázkou však ostáva problematika školských bufetov, ktorých sortiment často nie je v súlade s výživovými požiadavkami pre deti a mnohokrát prispieva k vytváraniu obezitogénneho prostredia priamo v školách.

Národné projekty

Na zvýšenie povedomia o zdravom životnom štýle a o rizikách srdcovo cievnych ochorení sa pri príležitosti významných dní ako Svetový deň zdravia, Svetový deň výživy, Deň srdca, MOST – mesiac o srdcových témach a pod. realizovalo viacero celonárodných edukačných kampaní a množstvo regionálnych či miestnych podporných aktivít.

Problematika športu ako odporúčaného spôsobu aktívneho životného štýlu širokej verejnosti, najmä detí a mládeže, ako aj podpora športovej reprezentácie a prípravy športovo talentovanej mládeže je riešená v Konceptii štátnej politiky v oblasti športu – Slovenský šport 2020. Národné športové centrum ako priamo riadená organizácia Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR začalo v septembri 2013 prvé školenia v rámci Národného projektu „Zvyšovanie kvalifikácie učiteľov telesnej a športovej výchovy“, ktorého základnou ideou je zlepšiť vzťah detí k pohybu a športu pomocou hodín telesnej a športovej výchovy. Súčasťou celonárodnej kampane Vyzvi srdce k pohybu, ktorá sa koná pod záštitou ÚVZ SR a kancelárie WHO na Slovensku, je aj súťaž pre detských podporovateľov vo veku 7 až 18 rokov, ktorí aktívne zapojili svojich blízkych do akejkoľvek pohybovej aktivity počas kampane.

Medzi najčastejšie realizované preventívne programy v školách patria: Nenič svoje múdre telo, Ako poznám sám seba?, Zober loptu, nie drogy, Cesta k emocionálnej zrelosti, Správaj sa normálne, Oliho príbeh, Tvoja správna voľba, Hrou proti AIDS a rôzne rovesnícke programy. Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave začal pod záštitou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR oficiálne realizovať národný projekt „Komplexný poradenský systém prevencie a ovplyvňovania sociálno-patologických javov v školskom prostredí“. Prioritou tohto národného projektu je preventívna a poradenská starostlivosť o žiakov ohrozených sociálno-patologickými javmi.

Medzinárodné projekty

Slovensko sa zapojilo do realizácie viacerých medzinárodných štúdií, projektov a kampaní v oblasti monitorovania stavu zdravia a so zdravím súvisiaceho správania u detí a mládeže. Medzinárodné kampane, na ktorých sa Slovensko aktívne spolupodieľalo patrí „Quit and Win“ – „Prestaň a vyhraj“

a kampaň Rady Európy „No Hate Speech Movement“ – „Bez nenávisti na internete“. V roku 2011 bola publikovaná Národná správa o zdraví a so zdravím súvisiacom správaní sa 11, 13, a 15-ročných školákov na základe prieskumu uskutočneného v rámci medzinárodnej štúdie „Health Behaviour in School Aged Children“ (HBSC)⁴. Prieskum Global Youth Tobacco Survey (GYTS) sa zameriava na monitorovanie prevalencie fajčenia, úrovne vedomostí, ako aj postojov k fajčeniu u 13 – 15-ročných detí. Správa z Európskeho školského prieskumu o alkohole, tabaku a drogách (ESPAD 2011)¹¹ priniesla údaje o aktuálnom stave a trendoch užívania a abúzu legálnych i nelegálnych drog u študentov stredných škôl na Slovensku a umožnila porovnať situáciu s ďalšími 35 krajinami zapojenými do prieskumu.

Projekt „Užívanie drog medzi dospievajúcimi a vysokoškolákmi“ má za cieľ nadviazať na medzinárodnú longitudinálnu štúdiu SLICE, ktorá sa zaoberá rôznymi aspektmi zdravia a so zdravým súvisiacim správaním vysokoškolákov (konzumácia alkoholu, fajčenie cigariet, rizikové sexuálne správanie, patologické užívanie internetu). Global Health Professional Students Survey (GHPSS) je dotazníkový anonymný prieskum prevalencie fajčenia, ktorý sa vykonáva u vysokoškolských študentov tretieho ročníka denného štúdia všeobecného lekárstva, stomatológie, ošetrovateľstva a farmácie, ako u budúcich zdravotníckych profesionálov.

Cieľom projektu „Monitoring stravovacích zvyklostí a výživových preferencií vybranej populácie detí SR a hodnotenie expozície vybraných rizík spojených s konzumáciou jedál“ je zhodnotiť stravovacie zvyklosti vybraných vekových skupín populácie detí vo vzťahu k odporúčaným výživovým dávkam a pohybovému režimu. Realizácia projektu umožní vytvoriť databázu spotreby potravín a poskytnúť reprezentatívne údaje do Európskej databázy o konzumácii potravín, ktorú vytvára EFSA (The European Food Safety Authority).

V roku 2012 vydal Úrad verejného zdravotníctva SR Národnú správu o bezpečnosti detí v súvislosti s neúmyselnými úrazmi, ktorá je súčasťou projektu TACTICS (Tools to Address Childhood Trauma, Injury and Children's Safety). Hlavným cieľom tohto projektu je poskytnúť informácie, praktické nástroje a zdroje na podporu prijatia, implementácie a monitorovania príkladov dobrej praxe v oblasti prevencie úrazov detí a mládeže v Európe. Na podporu a realizáciu jednotlivých stratégií je nevyhnutné formovanie príslušného legislatívneho prostredia.

Legislatívne opatrenia

Ministerstvo zdravotníctva SR vydalo odborné usmernenie o diagnostike a liečbe obezity u detí, ktoré upravuje štandardný diagnostický a liečebný postup pri detskej obezite navodenej nerovnováhou medzi energetickým príjmom a výdajom⁷³.

V súvislosti s monitorovaním pohybu drogových prekursorov došlo k úprave postupov podávania hlásení prevádzkovateľov v prípade uvedenia určených látok na trh v množstvách vyšších, ako je potrebné na jeden liečebný cyklus (vyhláška Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky č. 12/2011 Z. z.)⁷⁴.

Zavádza sa zoznam rizikových látok, do ktorého sa zaraďujú rizikové látky, u ktorých je odôvodnené podozrenie, že sa zneužívajú na úmyselné a nadmerné užívanie, ktoré je sprevádzané škodlivými fyzickými alebo duševnými reakciami. V prípade preukázania, že daná riziková látka má vlastnosti omamnej alebo psychotropnej látky, bezodkladne sa zaraďí do zoznamu omamných látok a psychotropných látok (zákon č. 40/2013 Z. z.)⁷⁵. V rámci novelizácie Trestného poriadku boli vytvorené podmienky na zvýšenú ochranu detských obetí s možnosťou obmedziť konfrontácie s obvineným u detských obetí, na ktorých bol spáchaný trestný čin obchodovania s ľuďmi alebo niektorý z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti. Cieľom je minimalizovať riziko sekundárnej viktimizácie detských obetí a zabrániť priamemu kontaktu s páchatelom v rámci konfrontácie. V súvislosti s transpozíciou smernice EÚ a Rady¹ a rámci novely zákona č. 305/2005 Z. z. Trestného zákona vydalo Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky odborné usmernenie o príznakoch a diagnostike zanedbávania, týrania alebo zneužívania maloletej osoby a o postupe poskytovateľov zdravotnej starostlivosti pri oznamovaní podozrenia na zanedbávanie, týranie alebo zneužívanie maloletej osoby (ďalej len „odborné usmernenie“). Vestníka MZ SR v čiastke 39-60/2012 s účinnosťou od 1. januára 2013. Účelom odborného usmernenia je oboznámiť poskytovateľov zdravotnej starostlivosti s príznakmi a diagnostikou zanedbávania, týrania alebo zneužívania maloletej osoby a spresniť postup poskytovateľov pri dodržiavaní povinnosti ustanovenej v § 79 ods. 4 novely zákona č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti,

⁷³ Odborné usmernenie o diagnostike a liečbe obezity u detí, ktoré upravuje štandardný diagnostický a liečebný postup pri detskej obezite navodenej nerovnováhou medzi energetickým príjmom a výdajom. Vestník MZ SR 2012, čiastka 6-15.

⁷⁴ Vyhláška Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky č. 12/2011 Z. z., ktorou sa dopĺňa vyhláška Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky č. 380/2005 Z. z., ktorou sa ustanovuje rozsah, forma a termín podávania hlásení prevádzkovateľov o medzinárodnom obchode s určenými látkami a o uvádzaní určených látok na trh.

⁷⁵ Zákon č. 40/2013 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov.

zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov účinnéj od 1. augusta 2013⁷⁶.

Aktivity mimovládnych organizácií v oblasti zdravia a zdravého životného štýlu

Na Slovensku existuje viacero mimovládnych organizácií, ktoré aktívne participujú na realizácii intervenčných aktivít.

Slovenský Orol je dobrovoľnou spoločenskou organizáciou, ktorej cieľom je podpora telesného a duševného zdravia a celkovej zdatnosti. Jej „Projekt ozdravenia populácie“, v ktorom je kladený dôraz na pohybové aktivity a výchovu zameranú na prevenciu v oblasti porúch pohybového aparátu, má nadrezortný integračný charakter.

Detský fond SR je mimovládne dobrovoľné združenie občanov, ktorého cieľom je ochraňovať práva dieťaťa. Fond realizuje viacero projektov určených pre deti, mladých ľudí a rodičov, pohybujúcich sa najmä v rizikovom a asociálnom prostredí.

Občianske združenie Odysseus prostredníctvom svojich programov Chráň sa sám, Časopis INTOXI, Program SEX/DROGY, Sociálna asistencia, Červený dáždňik a HIV/AIDS sa podieľa na znižovaní sociálnej exklúzie a skvalitňovaní života ohrozených komúní, akými sú injekční užívatelia drog a ľudia pracujúci v pouličnom sex-biznise, a pomáha týmto skupinám osôb prostredníctvom sociálneho, psychologického a právneho poradenstva, ako aj opatreniami typu „harm reduction“. Občianske združenie Chráňme naše deti vo svojich kampaniach „Vymeňme čiapky za prilby!“ a „Plyšové hliadky“ upriamuje pozornosť na opodstatnenosť dodržiavania bezpečnostných pravidiel pri zimných športoch a pri preprave detí a neplnoletých vo vozidlách.

Medzi významné projekty, ktoré je možné zaradiť medzi formy neformálnej výchovy pre oblasť internetu, je projekt Zodpovedne.sk, Pomoc.sk a Stopleveline.sk občianskeho združenia eSlovensko. Ako súčasť týchto projektov vznikol aj projekt OVCE.sk, ktorý prináša nový slovenský animovaný rozprávkový seriál zameraný na bezpečné a zodpovedné používanie internetu, mobilných telefónov a iných nových technológií.

---

⁷⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV.

Nástrojom na ochranu detí je aj linka pomoci Pomoc.sk, ktorá vznikla združením Linky detskej istoty Unicef a linky pomoci projektu Zodpovedne.sk a linka Stopline.sk, ktorá pôsobí ako centrum pre nahlasovanie nezákonného a nevhodného obsahu alebo činností na internete najmä v súvislosti so zneužívaním detí (detská pornografia, detská prostitúcia, obchod s deťmi), prejavmi rasizmu, či inými činnosťami vykazujúcim znaky trestného činu. Linka vznikla v spolupráci s Ministerstvom vnútra SR, Slovenským výborom pre Unicef a ďalšími partnermi. Je zapojená do medzinárodnej siete INHOPE a podporovaná a spolufinancovaná Európskou komisiou v rámci komunitárneho programu Safer Internet plus.

Občianske združenie OZ PROFKREATIS je organizátorom akreditovaného vzdelávania SRDCE NA DLANI pod názvom „Výchovno-preventívny program rozvoja multikultúrnej tolerancie žiakov proti násiliu v školách“ pre materské a základné školy, školské kluby a domovy.

Výzvy

V oblasti podpory a ochrany zdravia detí a mládeže existuje v súčasnosti viacero kvalitných a úspešných programov s jasne zadefinovaným tematickým zameraním, presne definovanými cieľmi i cieľovou skupinou, s dobrým potenciálom pre dlhodobú udržateľnosť, ale aj širokým regionálnym pokrytím a mediálnym ohlasom, ktoré môžu poslúžiť ako príklady dobrej praxe (Ovce.sk, Zober loptu nie drogy, Chráň sa sám, linky pomoci pre deti a pod.).

Zapájaním sa Slovenska do realizácie mnohých medzinárodných projektov nastal kvalitatívny posun v oblasti monitorovania stavu zdravia, so zdravím súvisiaceho správania, drogovej scény, životného prostredia a úrazovosti detí a mládeže. Na druhej strane je potrebné podotknúť, že veľké množstvo programov a cieľov spôsobuje nedostatok finančných zdrojov a vedie k nedostatočnému financovaniu jednotlivých projektov. Ďalšími negatívami sú duplicita až multiplicita, nedostatočná prepojenosť, chýbajúci portál s informáciami v prípade niektorých projektov a slabé využitie poznatkov a informácií v praxi.

Vychádzajúc z pohľadu na človeka, ako na bio-psycho-socio-environmentálnu bytosť a z požiadavky dynamického ovplyvňovania zdravia detí a mládeže vyžaduje súčasná aktuálna situácia klásť dôraz na prevenciu a ochranu zdravia a zdravého životného štýlu. Z uvedených dôvodov sa pre budúcnosť javí dôležité zamerať intervencie na zlepšenie v oblasti:

- stanoviť a redukovať prioritné oblasti, ktorých plnenie by zabezpečil dozorný orgán;

- zamerať sa na rozvoj, hodnotenie a realizáciu praktických a inovatívnych riešení reálnych a aktuálnych problémov (obezita, nárazové pitie u mladých ľudí, nárast agresívneho správania);
- identifikovať a podporovať šírenie osvedčených postupov organizovaním osvetových kampaní s cieľom prezentácie „príkladov dobre praxe“ a prevencie;
- rozvíjať partnerstiev a medzisektorovej spolupráce na národnej, regionálnej i miestnej úrovni, zabezpečenie účinnejšej koordinácie aktivít s využitím efektu synergie a komplementarity s následnou minimalizáciou duplicity.

Zdroje

- BENJAMINS, MR, HUMMER, RA, EBERSTEIN, IW, NAM, CB. *Self-reported health and adult mortality risk: an analysis of cause specific mortality. Soc Sci Med. 2004; 59: 1297 – 1306.*
- ¹BURSTROEM, B, FREDLUND, P. *Self-rated health: is it a good predictor of subsequent mortality among adults in lower as well as in higher social classes? Community Health 2001; 55: 836-840.*
- ¹MADARASOVÁ, GECKOVÁ, A. a kol. *Sociálne determinanty zdravia školákov. Národná správa o zdraví a so zdravím súvisiacom správaní sa 11, 13, a 15-ročných školákov na základe prieskumu uskutočneného v roku 2009/2010 v rámci medzinárodného projektu „Health Behaviour in School Aged Children“ (HBSC). 1.vyd. Košice: Equilibria, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-89284-73-3.*
- SAWYER, SM, AFIFI, RA, BEARINGER, LH, et al. *Adolescence: a foundation for future health. Lancet 2012; published online April 25. DOI:10.1016/S0140-6736(12)60072-5.*
- *Správa o zdravotnom stave obyvateľstva SR za roky 2009 – 2011. Zdroj: http://www.nczisk.sk/Documents/aktuality/sprava_zdravotnom_stave.pdf*
- *Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie: Záverečná správa z výskumu „Dospievajúci vo virtuálnom priestore“, 2010.*

X. SOCIÁLNE ZAČLENENIE

Pojem sociálne začlenenie je bežnou súčasťou štátnej politiky Slovenskej republiky a mnohých strategických dokumentov, no v slovenskej legislatíve jeho definíciu nie je možné nájsť. Krokom vpred je česká legislatíva, ktorá už v roku 2006 vo svojom Zákone o sociálnych službách definovala dôležité pojmy: sociálne začlenenie, sociálne vylúčenie a nepriaznivá sociálna situácia. Pre potreby Správy o mládeži preto dokument vychádza z definícií v českej legislatíve⁷⁷ a ich plnej aplikovateľnosti na slovenské podmienky.

Sociálnemu začleneniu predchádza sociálne vylúčenie – vyčlenenie osoby mimo bežný život spoločnosti a nemožnosť sa do neho zapojiť v dôsledku nepriaznivej sociálnej situácie. Sociálne vylúčenie je často vnímané aj ako dôsledok nerovného prístupu jednotlivcov (alebo celých skupín) k základným zdrojom v spoločnosti: k zamestnaniu, bývaniu, sociálnej ochrane, zdravotnej starostlivosti, vzdelaniu, službám a súčasne aj ako neschopnosť uplatňovať svoje práva a realizovať aktívne občianstvo.

Súčasný stav

V rámci českej legislatívy je sociálne začlenenie definované ako proces, ktorý zaisťuje, že osoby sociálne vylúčené, alebo sociálnym vylúčením ohrozené, majú prístup k príležitostiam a možnostiam, ktoré im napomáhajú plne sa zapojiť do ekonomického, spoločenského a kultúrneho života spoločnosti a žiť spôsobom, ktorý sa v spoločnosti považuje za bežný. V súvislosti s mládežou je možné tento proces chápať aj ako komplexný systém intervencií smerujúcich k vytváraniu príležitostí pre mladých ľudí s nedostatkom príležitostí.

So samotným sociálnym vylúčením úzko súvisí nepriaznivá sociálna situácia, čiže oslabenie alebo strata schopnosti riešiť životnú situáciu tak, aby toto riešenie podporovalo sociálne začlenenie a ochranu pred sociálnym vylúčením. Za hlavné dôvody sú v súvislosti s mládežou dlhodobo uvádzané najmä nepriaznivý zdravotný stav, krízová sociálna situácia, strata funkčných väzieb v rodine, nepodnetné prostredie a spôsob života vedúci ku konfliktu so spoločnosťou, sociálne znevýhodňujúce prostredie, obce a komunity bez funkčnej infraštruktúry a prístupu k informáciám.

---

⁷⁷Dostupné z: <http://www.uplnezneni.cz/zakon/108-2006-sb-o-socialnich-sluzbach>

Vo všeobecnosti je sociálne vylúčenie označené za nechcený proces, pretože naštrbuje sociálnu súdržnosť a prehľbuje sociálnu nerovnosť. Nebezpečným faktom je, že postupne prerastá k sociálnemu napätiu a k nemu vyplývajúcim sociálnym rizikám medzi tými, ktorí sú „znevýhodnení“, a tými, ktorí finančne prispievajú do systému odstraňujúceho alebo zmierňujúceho znevýhodnenosť (alebo nepokladajú za dôležité riešiť situáciu znevýhodnených).

Už samotné sociálne rozdiely vytlačajú jednotlivcov (alebo celé skupiny) mladých ľudí na okraj spoločnosti a znižujú možnosť prístupu k príležitostiam. Rizikom je, že násobením nedostatku príležitostí pre mladých ľudí vo viacerých rovinách sa znásobuje aj miera ich neúspešnosti zaradiť sa do spoločnosti výlučne len vlastným pričinením.

Dlhodobo bol záujem štátnej politiky orientovaný najmä na určité skupiny sociálne vylúčenej mládeže (rómska mládež, mládež po ukončení náhradnej rodinnej starostlivosti, zdravotne znevýhodnená mládež, nezamestnaná mládež). Ostatným skupinám bola pozornosť venovaná len okrajovo. Posledné štyri roky však priniesli v identifikácii sociálne vylúčenej mládeže určitý progres. Viaceré zo strategických dokumentov aspoň čiastkovo začali hovoriť o sociálnej vylúčenosti zapríčinennej prekážkami, pre ktoré mládež nemôže využívať príležitosti pre svoj rozvoj. V praxi ide o výrazný posun v optike na tému sociálnej inklúzie, pretože identifikáciou a poznaním prekážok brániacich plnému rozvoju mládeže, je možné zamerať sa aj na prevenciu sociálnej vylúčenosti mládeže.

Pozornosť je preto orientovaná na dve cieľové skupiny: na mládež už sociálne vylúčenú a na mládež ohrozenú sociálnym vylúčením. Skupiny sú identifikované na základe nedostatku príležitostí pre svoj osobnostný rozvoj (vylúčená mládež) alebo hroziaceho nedostatku príležitostí pre osobný rozvoj (ohrozená mládež). Podľa tejto optiky môže byť nedostatok príležitostí spôsobený vzdelanostným, sociálnym, kultúrnym, zdravotným (fyzickým a psychologickým), ekonomickým či geografickým znevýhodnením jednotlivcov alebo skupín mladých ľudí.

Znevýhodnenými skupinami mládeže z dôvodu sociálnych a kultúrnych prekážok sú najmä:

- mladí ľudia čeliaci diskriminácii pre príslušnosť k pohlaviu, etniku, náboženstvu, pre sexuálnu orientáciu, postihnutie atď.;
- mladí ľudia s obmedzenými sociálnymi zručnosťami alebo asociálnym alebo riskantným sexuálnym správaním;
- mladí ľudia v zložitých situáciách;
- (bývalí) mladí delikventi;
- (bývalí) narkomani a alkoholici;

- mladí rodičia a/alebo slobodní rodičia;
- siroty; mladí ľudia z rozvrátených rodín;
- mladí imigranti, utečenci alebo ich potomkovia;
- mladí ľudia patriaci k národnostnej alebo etnickej menšine;
- mladí ľudia s problémami začleniť sa pre jazykovú alebo kultúrnu bariéru.

Znevýhodnenými skupinami mládeže z dôvodu ekonomických prekážok sú považovaní najmä mladí ľudia:

- s nízkym životným štandardom;
- nízkym príjmom;
- závislí na sociálnej podpore štátu;
- dlhodobo nezamestnaní alebo chudobní;
- mladí ľudia bez domova;
- zadlžení alebo s finančnými problémami.

Z dôvodu zdravotných prekážok sú za znevýhodnenú skupinu považovaní:

- mladí ľudia s mentálnym (intelektovým, kognitívnym postihnutím, poruchami učenia);
- telesným, senzorickým alebo iným postihnutím;
- mladí ľudia s chronickými zdravotnými problémami, vážne chorí alebo vážne psychicky chorí.

Vzdelanostnými prekážkami sú znevýhodnení najmä:

- mladí ľudia s poruchami učenia;
- neukončenou povinnou školskou dochádzkou;
- nízkou kvalifikáciou;
- mladí ľudia so slabými školskými výsledkami;
- mladí ľudia s nadpriemernými školskými výsledkami (talentovaná mládež).

Za znevýhodnenú mládež z dôvodu geografických prekážok:

- mladí ľudia z odľahlých alebo vidieckych oblastí;
- mladí ľudia žijúci v okrajových regiónoch (segregovaných alebo separovaných oblastiach);
- mladí ľudia z problémových mestských častí;
- mladí ľudia z oblastí s nedostatočnou infraštruktúrou (obmedzená verejná doprava, slabá vybavenosť, málo obývané oblasti (vidiecka mládež)).

Sociálne vylúčenie zapríčinené nepriaznivou ekonomickou situáciou (chudobou)

V Slovenskej republike sú najviac ohrozené sociálnym vylúčením deti vo veku do 18 rokov⁷⁸. Ich miera rizika chudoby bola v roku 2012 na úrovni 21,9 %. V praxi to znamená, že takmer každý štvrtý mladý človek do 18 rokov je ohrozený sociálnym vylúčením.

Mieru rizika chudoby na Slovensku najvýraznejšie ovplyvňuje ekonomická aktivita ľudí, najvyššie riziko chudoby štatistici zaznamenali u nezamestnaných, kde sa vyšplhalo až na 44,6 %. Medzi ďalšie najohrozenejšie skupiny patria domácnosti s tromi a viac závislými deťmi, kde riziko chudoby dosiahlo 35,1 %. Treťou najohrozenejšou skupinou sú neúplné domácnosti, kde sa toto číslo vyšplhalo na 27,5 %. Výrazne ohrozené sú aj deti do 18 rokov, ktoré čelia 21,9 % riziku chudoby. Spomedzi pracujúcich bolo rizikom chudoby vystavených 6,3 % obyvateľov.

Veľké rozdiely sú aj medzi jednotlivými regiónmi. Kým v Bratislavskom kraji sa riziko chudoby pohybovalo v priemere na úrovni 6,3 %, naopak, najhoršie čísla zaznamenal Prešovský kraj, kde miera rizika chudoby dosiahla až 19,9 %. Nitriansky a Banskobystrický kraj zaznamenali podobné výsledky, chudobou tu bolo ohrozených vyše 15 % ľudí. Miera rizika chudoby v Košickom kraji dosiahla 13,5 %.

Nasledujúce tabuľky ponúkajú aktuálne údaje sledovaných ukazovateľov sociálneho vylúčenia v SR o mládeži do 24 rokov podľa európskych štatistických zisťovaní⁷⁹.

Tabuľka č. 9: Miera rizika chudoby a vylúčenia v % (ukazovateľ sleduje podiel detí alebo mladých ľudí, ktorí sú ohrození chudobou a/alebo silno materiálne deprivovaní a/alebo žijúci v domácnosti s nízkou intenzitou práce).

	2012	2011	2010
Celá populácia	20,5	20,6	20,6
Mladí ľudia vo veku 0 – 18 rokov	26,6	26,0	25,3
Mladí ľudia vo veku 18 – 24 rokov	21,8	22,8	22,8

Tabuľka č. 10: Miera rizika chudoby v % (ukazovateľ sleduje podiel detí pod 18 rokov žijúcich v rodinách s ekvivalentným disponibilným príjmom nižším ako 60 % celkového národného mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu, po zarátaní sociálnych príjmov).

	2012	2011	2010
Celá populácia	13,2	13,0	12,0
Mladí ľudia vo veku 0 – 18 rokov	21,9	21,2	18,8
Mladí ľudia vo veku 18 – 24 rokov	14,4	14,8	14,7

⁷⁸Miera rizika chudoby je odrazom príjmovej situácie domácnosti, v ktorej dieťa žije.

⁷⁹Zdroj: UDB EU SILC 2005-2012, ŠÚ SR.

Tabuľka č. 11: Miera silnej materiálnej deprivácie v % (ukazovateľ sleduje percento populácie, ktorá si nemôže dovoliť aspoň štyri z nasledujúcich deviatich položiek: 1. platiť prenájom, hypotéku a účty 2. udržať vlastný domov adekvátne teplý 3. čeliť nepredvídateľným výdavkom 4. pravidelne prijímať mäso a proteíny 5. ísť na dovolenku alebo dovoliť si ju 6. televízor 7. chladnička 8. auto 9. telefón).

	2012	2011	2010
Celá populácia	10,5	10,6	11,4
Mladí ľudia vo veku 0 – 18 rokov	11,9	12,4	13,5
Mladí ľudia vo veku 18 – 24 rokov	10,9	11,2	13,9

Tabuľka č. 12: Život v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce v % (ukazovateľ sleduje ľudí v domácnosti s veľmi nízkou intenzitou práce, žijúcich v domácnostiach, kde dospelí pracujú menej ako 20 % z celkového pracovného potenciálu za uplynulý rok).

	2012	2011	2010
Mladí ľudia vo veku 0 – 18 rokov	7,2	7,3	8,0
Mladí ľudia vo veku 18 – 24 rokov	5,2	5,1	5,4

Tabuľka č. 13: Nenaplnené potreby lekárskej starostlivosti v % (ukazovateľ sledujúci nenaplnené potreby respondentov z nasledujúcich troch dôvodov: finančné prekážky, nedostupnosť kvôli vzdialenosti, dlhé čakacie doby).

	2012	2011	2010
Celá populácia	-	2,2	1,7
Mladí ľudia vo veku 18 – 24 rokov	-	1,1	0,5

Ako je možné vidieť z údajov v tabuľkách, od roku 2010 sa miera rizika chudoby mierne zvyšuje. Príčinou je hospodárska kríza a z nej vyplývajúca nezamestnanosť v rodinách.

Aj keď podiel nezamestnaných mladých ľudí vo veku 15 – 24 rokov na celkovom počte nezamestnaných na Slovensku sa postupne znižuje (zatiaľ čo v roku 2010 ich podiel dosiahol 21,3 %, v roku 2012 to bolo 20 %), miera nezamestnanosti osôb vo veku 15 – 24 rokov dosiahla nadpriemernú hodnotu na dlhú dobu. Nepriaznivá ekonomická situácia v dôsledku globálnej finančnej a hospodárskej krízy sa nepriaznivo prejavila vo vývoji na trhu práce s dopadom na zvyšovanie nezamestnanosti špecificky vylúčených mladých ľudí. Napríklad v roku 2007 bolo zamestnaných 54,79 % mladých ľudí po ukončení starostlivosti v detských domovoch, zatiaľ čo v roku 2012 bolo zamestnaných len 34,17 % mladých ľudí.

Popri situačnej chudobe⁸⁰ sa objavujú nové fenomény slovenských rodín – generačná chudoba (vyplýva z dlhodobej nezamestnanosti rodičov) a skrytá chudoba (rodičia prijímajú nižšie platenú prácu nezodpovedajúcu ich vzdelaniu).⁸¹

Práve generačná chudoba ma veľký podiel na sociálnom vylúčení, a to z niekoľkých aspektov. Ide totiž o stav, keď mladý človek vyrastá v rodine, ktorá už dve generácie pred ním zakúsila život v chudobe a stále v nej žije. V tejto súvislosti je veľmi dôležité uvedomenie, že chudobní ľudia fungujú na základe svojich pravidiel. No spoločnosť, inštitúcie, školy, nemocnice atď., fungujú na základe pravidiel strednej vrstvy, pretože tie sú pokladané za nepísané pravidlá normálneho života a na týchto pravidlách funguje celá spoločnosť. Rizikom generačnej chudoby je fakt, že svojou dlhodobosťou a nezlepšeným stavom má silný negatívny dopad nielen na ekonomickú situáciu rodiny, ale aj na ďalšie oblasti života človeka – bývanie, prístup k sociálnym, finančným a iným službám, k infraštruktúre, vzdelanostnú úroveň a prístup k práci.

Šanca vymaniť sa zo situačnej chudoby bez pomoci štátu je nízka. Možnosť oslobodiť sa od generačnej chudoby bez pomoci štátu je takmer nulová. Dokonca aj za pomoci štátu sa z generačnej chudoby dokáže vymaniť len malé percento rodín alebo samotných jedincov. Nebezpečenstvom však je, že už trojročná skrytá chudoba môže prerásť do situačnej chudoby a niekoľkoročná situačná chudoba sa prehĺbuje do generačnej chudoby a celkového úpadku sociálnych kontaktov. V takto ochudobnených sociálnych vzťahoch je sociálno-patologické správanie sa jedincov len dôsledkom frustrácie spôsobenej situačnou alebo generačnou chudobou.

Sociálne vylúčenie zapríčinené geografickými prekážkami

Vidiecka mládež nie je neznámym pojmom. Odľahlosť vidieckych lokalít, dostupnosť služieb a infraštruktúr a migrácia sú kľúčové témy súvisiace s vidieckou mládežou a už Správa o mládeži 2010 poukazovala na rastúcu tendenciu vylúčenosti tejto špecifickej cieľovej skupiny.

Posledné výskumy poukazujú na určitý typ pragmatizmu, ktorý zaznamenali u vidieckej mládeže. Na jednej strane mladí ľudia na vidieku vnímajú pozitívne aspekty vidieckeho života a pociťujú sídelnú identitu, na druhej strane prispôbujú svoje správanie prevládajúcim vzorom, ktoré im „vnucuje“ súčasná spoločnosť a tzv. moderný či konzumný spôsob života. Výskumy súčasne poukazujú na

---

⁸⁰ O situačnej chudobe hovoríme vtedy, ak sa človek náhle ocitne v situácii, v ktorej je pridanou hodnotou aj chudoba.

⁸¹ Zdroj: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

zmeny v hodnotovej orientácii a morálke vidieckej mládeže, ktorá sa prejavuje vďaka mladej generácii, ktorá sa ľahšie vyrovnáva s novými spoločenskými tendenciami a kultúrnymi vzormi.⁸²

Vylúčenosť mládeže na vidieku je však najviac spájaná s vysokou mierou nezamestnanosti. Pracovné príležitosti sú obmedzené na lokálne pôsobiace firmy s menším množstvom zamestnancov. Veľké firmy a zahraniční investori vidiek nepovažujú za lukratívnu polohu pre podnikanie, a to najmä z dôvodu slabej infraštruktúry predražujúcej náklady na výrobu a dovoz tovaru. Všetky tieto faktory spôsobujú, že mládež z vidieka migruje za prácou, aby unikla chudobe a jej sprievodným javom.

Sociálne vylúčenie zapríčinené sociálnymi a kultúrnymi prekážkami

V tomto prípade ide o prekonávanie viacerých prekážok. So sociálnymi prekážkami (nedostatočné bývanie a podnetnosť rodín) súvisia aj iné prekážky – vzdelávanie, chudoba, nezamestnanosť a nedostatočný prístup k službám. V niektorých prípadoch sú dôsledkom chudoby, v niektorých prípadoch sú práve spôsobené chudobou.

Kultúrne prekážky spôsobujú vylúčenie s nemožnosťou alebo neschopnosťou prekonať kultúrne rozdiely medzi minoritou a majoritou. V kombinácii so sociálnymi prekážkami spôsobujú vážny problém, ktorý prerastá až do averzie k niektorým minoritám na Slovensku.

Najväčšou zasiahnutou skupinou v tejto oblasti je mládež z marginalizovaných rómskych komunití. Slovenská republika je krajinou s treťou najpočetnejšou rómskou minoritou v Európe⁸³. Pri najnovšom sčítaní obyvateľstva, domov a bytov v r. 2011 sa síce k rómskej národnosti prihlásilo len 105 738 obyvateľov, teda 2 % z celkovej populácie, no kvalifikované odhady hovoria o počte 350 – 380-tis. obyvateľov rómskeho pôvodu na Slovensku⁸⁴. Dáta zo sčítania však nevystihujú skutočný celkový počet príslušníkov rómskej menšiny, pretože veľká časť Rómov sa v oficiálnych dokumentoch nehlási k rómskej národnosti (najzávažnejším dôvodom je strach z diskriminácie majoritou).

Výskumy potvrdili dva základné trendy. Prvým je vysoký počet Rómov žijúcich v koncentrovaných osadách alebo mestských okrajových getách (viac ako 190-tis.), druhou je počet mladých ľudí rómskeho pôvodu do 30 rokov (cca 253,5-tis.). Podľa výskumných prognóz⁸⁵ sa na Slovensku počet príslušníkov rómskeho etnika dlhodobo zvyšuje a tento trend sa zachová ešte zhruba štyri desaťročia. V roku 2025 bude podľa prognóz žiť na Slovensku viac ako pol milióna Rómov. Nakoľko vývoj

⁸² Zdroj: <http://www.iuventa.sk/sk/Vyskum-mladeze/Vyskumy-katalog-dat/2013/Socialne-a-moralne-aspekty-ekonomickeho-a-obcianskeho-zivota-vidieckej-mladeze.alej>

⁸³ Krajinou s najväčším počtom Rómov je Rumunsko, druhou v poradí je Bulharsko.

⁸⁴ Posledný oficiálny počet Rómov, odzrkadľujúci reálny stav, je z roku 1989, kedy na Slovensku žilo 253 943 Rómov.

⁸⁵ Prognóza vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do roku 2025; Výskumné demografické centrum Inštitútu informatiky a štatistiky.

nerómskeho obyvateľstva bude opačný, bude sa podiel Rómov v populácii Slovenska zvyšovať. Zo súčasných približne 7 % vzrastie na necelých 10 % v roku 2025. A ak sa zachová percentuálne vekové rozloženie rómskeho obyvateľstva, budeme mať na Slovensku veľkú skupinu rómskej mládeže, ktorá nebude mať žiadne alebo nedostatočne rozvinuté kompetencie a nárastom osád sa budú znižovať aj ich šance na život v aspoň trochu podnetnom prostredí.

Ďalšiu skupinu tvorí mládež v náhradnej rodinnej starostlivosti a mládež v reedukačných domovoch. Napriek tomu, že prístup k oboj skupinám je diametrálne odlišný, obe majú spoločného menovateľa- absencia podnetného prostredia a priama angažovanosť rodičov pri výchove. V oboch prípadoch intervenciu zabezpečuje štát a nahrádza výchovu v rodine.

S náhradnou výchovou však súvisia úskalia – mladí ľudia nie sú pripravení na život po ukončení ústavnej alebo náhradnej starostlivosti. Dokonca aj tí, ktorí sa vracajú naspäť do rodín čelia vážnym životným situáciám – nezamestnanosti a neschopnosti zabezpečiť si aspoň dočasné bývanie. Vylúčenosť týchto cieľových skupín sa spája aj s narušením nadväzovania zdravých sociálnych vzťahov, ktoré následne vedie k sociálno-patologickým javom a ním spôsobených ďalších prekážok.

Menšiu skupinu tvoria migranti. Ich sociálna vylúčenosť je zjavná, nakoľko nemajú mnohé zo základných občianskych práv. Najohrozenejšou skupinou medzi migrantmi sú mladí bez sprievodu, ktorí sú plne odkázaní na pomoc a sprostredkovanie akejkoľvek komunikácie.

V rámci sociálneho vylúčenia sú mladí ľudia ohrození sociálnymi a kultúrnymi prekážkami najviac sa rozširujúcou cieľovou skupinou. Každým zohľadňovaným obdobím sa znásobuje veľkosť a množstvo cieľových skupín, pričom pribúdajú stále nové faktory vylúčenia. Mnohé z nich nie sú zatiaľ zmapované.

Sociálne vylúčenie zapríčinené individuálnymi prekážkami

Zdravotné a vzdelanostné prekážky tvoria najväčší podiel individuálneho sociálneho vylúčenia. A rovnako ako iné vylúčenia, aj individuálne vylúčenie na seba „nabaľuje“ ďalšie znevýhodnenia – prístup k celoživotnému vzdelávaniu, práci⁸⁶, bývaniu, uspokojeniu rodinných potrieb.

---

⁸⁶ Hlavný podiel na nezamestnaných mladých ľuďoch majú osoby s nízkym vzdelaním (základné + stredné odborné bez maturity) a osoby so stredným špecializačným vzdelávaním s maturitnou skúškou (79,3 % v roku 2012).

Doteraz sa v kontexte vzdelanostných prekážok zdravotné prekážky spomínali najmä v bezbariérovom prístupe a potrebe integrovaného vzdelávania mládeže s poruchami učenia. V súčasnej dobe je táto cieľová skupina oveľa širšia. Možnosti ďalšieho vzdelávania pre nevidiacu a nepočujúcu mládež sú len minimálne a často nezohľadňujú špecifiká zmyslového postihnutia (narušená schopnosť komunikácie v dôsledku straty sluchu, absencia alebo minimálna schopnosť čítania s porozumením u nepočujúcich, absencia dostupných dokumentov a materiálov pre nevidiacu mládež, a pod.). Aktuálne zahraničné výskumy dokonca poukazujú na nedostatočný systém ranej starostlivosti o nevidiacu alebo nepočujúcu mládež, v dôsledku ktorej sa táto mládež stáva vylúčenou skupinou už v predprimárnom alebo primárnom vzdelávaní.

Obdobné problémy sú zaznamenané aj u mládeže s poruchami učenia. Aktuálne je integrované vzdelávanie detí so špeciálno-pedagogickými potrebami na úrovni základného vzdelávania stále rozšírenejšie, no stredoškolské vzdelávanie a vysokoškolské vzdelávanie uvedené potreby zohľadňuje ojedinelejšie. Ďalšie vzdelávanie už špeciálno-pedagogické potreby nezohľadňuje vôbec. V uvedenom kontexte sú preto následné prekážky v dospelom veku už len dôsledkom vzdelanostných prekážok a spôsobujú znevýhodnenia v ďalších oblastiach pracovného a osobného života.

Čoraz častejšie spomínanou sa stáva aj talentovaná mládež (niekde uvedená ako mimoriadne nadaná mládež). Súčasné možnosti tejto cieľovej skupiny sú oklieštené – školy pre mimoriadne nadaných žiakov sú len zriedkavosťou a situované sú najmä vo veľkých mestách. Zostávajú len predmetové olympiády a postupové súťaže, no nie sú schopné pokryť všetku talentovanú mládež. Systém je nastavený skôr na mapovanie talentovanej mládeže, pričom rozvoj talentovanej mládeže je nedostatočný, prípadne končí na úrovni stredných škôl.

Existujúce opatrenia

Na národnej úrovni neexistuje platforma zameraná len na riešenie otázok sociálneho začlenenia mládeže. Na regionálnych a lokálnych úrovniach existuje možnosť vytvárať lokálne partnerstvá sociálnej inklúzie (ďalej len „LPSI“). LPSI vytvárajú názorové platformy na zabezpečovanie potrieb cieľových skupín a otvárajú diskusie o spôsoboch riešenia daných problémov. Sú to partnerské združenia, ktoré umožňujú občanom a komunitám na lokálnej úrovni aktívne sa zúčastňovať plánovacieho a rozhodovacieho procesu, ako aj samotného riešenia sociálnych problémov. Aj keď lokálne partnerstvá sociálnej inklúzie nie sú orientované špecificky len na mládež – ich miesto a postavenie pri riešení týchto otázok je mimoriadne významné.

Partnerstvá pokrývajú široké spektrum miestnych organizácií a aktivistov a poskytujú priestor pre odskúšanie nových postupov a riešení ako predchádzať konkrétnym problémom cieľových skupín. Úspešné inovácie potom môžu byť štátnou alebo verejnou správou prijaté a inštitucionalizované ako overené modely. V súčasnosti každé vytvorené partnerstvo venuje špecifickú pozornosť deťom a mládeži, najmä do 18 rokov, v jednej alebo viacerých marginalizovaných skupinách.

V súvislosti s prácou s mládežou sa sociálna inklúzia vníma v dvoch rovinách:

- práca s mládežou zasiahnutou sociálnym vylúčením: cieľom je zmierniť dopad sociálneho vylúčenia a podporiť inklúziu a integráciu vylúčenej mládeže do bežného spoločenského a pracovného života;
- práca s mládežou ohrozenou sociálnym vylúčením: cieľom je predísť sociálnemu vylúčeniu mládeže, ktorá sa pohybuje v prostredí s existujúcimi faktormi sociálneho vylúčenia, príp. je priamo ohrozená faktormi sociálneho vylúčenia.

V štátnej politike v riešení tejto oblasti absentujú najmä komplexné riešenia problémov rodín zasiahnutých situačnou alebo generačnou chudobou. Určité náznaky medzirezortného riešenia je možné badať len pri odstraňovaní chudoby rodín, žijúcich v marginalizovaných rómskych komunitách (horizontálna priorita „marginalizované rómske komunity“ v rámci ESF, celoslovenský projekt „Zdravé komunity“).

Na Slovensku neexistuje špecifický systém sociálnej ochrany určený účelovo len skupine mládeže. Sociálna ochrana je určená rodinám, v ktorých deti a mládež žijú. Zo systému štátnej sociálnej podpory sa pri vzniku a trvaní určitej štátom uznanej životnej udalosti v rodine poskytujú dávky bez testovania príjmu (príspevok pri narodení dieťaťa, prídavok na dieťa, rodičovský príspevok, príspevky na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa). Jednotlivcom a rodinám s nedostatočným alebo absentujúcim príjmom sa zo systému sociálnej pomoci poskytuje pomoc v hmotnej núdzi, ktorá je závislá od príjmu a počtu spoločne posudzovaných osôb.

Integráciu mladých ľudí so zdravotným postihnutím do značnej miery umožňuje poskytovanie peňažných príspevkov na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia. Medzi peňažné príspevky na kompenzáciu patria najmä: peňažný príspevok na osobnú asistenciu, peňažný príspevok na kúpu osobného motorového vozidla, peňažný príspevok na prepravu, peňažný príspevok na úpravu bytu, peňažný príspevok na úpravu rodinného domu a peňažný príspevok na úpravu garáže, peňažný príspevok na kúpu pomôcky, peňažný príspevok na výcvik používania pomôcky a peňažný príspevok na úpravu pomôcky, peňažný príspevok na opravu pomôcky, peňažný

príspevok na kúpu zdvíhacieho zariadenia, peňažný príspevok na kompenzáciu zvýšených výdavkov súvisiacich so zabezpečením prevádzky osobného motorového vozidla.

Určité štátne finančné prostriedky sú poskytované na inštitucionálne fungovanie organizácií, ktoré sa venujú rôznym ohrozeným cieľovým skupinám (vrátane znevýhodnených skupín). Organizácie sú prizývané aj do pracovných skupín a k implementácii národných projektov a iniciatív. Príkladom je zapojenie do realizácie štruktúrovaného dialógu⁸⁷ na tému sociálneho vylúčenia v roku 2013.

Pri vytváraní politík smerujúcich k sociálnej inklúzii zodpovedné ministerstvá spolupracujú s mimovládnyimi organizáciami pracujúcimi s deťmi a mládežou, ak zastupujú jednotlivé cieľové skupiny. V oblasti sociálneho začlenenia mládeže bola v roku 2013 zostavená pracovná skupina, zložená zo zástupcov organizácií pracujúcich s mládežou s nedostatkom príležitostí (rómska mládež, migranti, deti a mládež v náhradnej starostlivosti, mládež bez domova, mladí ľudia v sexbiznise, vidiecka mládež). Členov pracovnej skupiny vymenovalo MŠVVaŠ SR v súvislosti s prípravou legislatívneho dokumentu Stratégia SR pre mládež na roky 2014 – 2020.

Výzvy

Problematika sociálneho začlenenia a vylúčenia mládeže doposiaľ nebola komplexne rozpracovaná v žiadnom strategickom dokumente venovanom mládežníckej politike a práci s mládežou. Z tohto dôvodu je dôležité zmapovať existujúci stav rôznych foriem sociálnych vylúčení mládeže na Slovensku, identifikovať trendy, faktory, podoby a následky sociálneho vylúčenia rôznych skupín mládeže, zmapovať a špecifikovať potreby mládeže vo vzťahu k sociálnemu začleňovaniu, analyzovať existujúce a identifikovať absentujúce opatrenia, nástroje a služby v tejto oblasti a prispieť tak k etablovaniu komplexného a vzájomne prepojeného systému, zameraného na odstránenie a predchádzanie vzniku sociálneho vylúčenia v rôznych oblastiach a v prípade rôznych cieľových skupín mládeže.

Keďže existujúce potreby vytvárajú dopyt po konkrétnych službách, prvým krokom na vytvorenie ucelenej a zmysluplnej stratégie v oblasti sociálneho začlenenia je komplexné, dlhodobé a priebežne vyhodnocované mapovanie potrieb mládeže ohrozenej sociálnym vylúčením a sociálne vylúčenej mládeže.

---

⁸⁷ Viac v kapitole VII. tejto Správy

Kontinuálne mapované potreby (dopyt po konkrétnych službách, opatreniach a nástrojoch) môžu byť východiskom pre analýzu existujúcej ponuky poskytovaných služieb a prepojených systémov zameraných na odstránenie alebo predchádzanie vzniku sociálneho vylúčenia. Okrem analyzovania rozsahu, kvality, efektivity a ďalších parametrov existujúcich služieb však môže prispieť aj k identifikovaniu absentujúcich služieb, ktoré je žiaduce vyvinúť, pilotne otestovať a následne začať poskytovať.

Skvalitnená a doplnená ponuka nástrojov a opatrení v oblasti sociálneho začlenenia mládeže tak môže viesť k vytvoreniu opatrení a nástrojov, ktoré štátna politika v oblasti mládeže vymedzí ako prioritné. Prioritné oblasti podpory by mali umožniť sieťovanie a prepájanie tvorcov mládežníckej politiky a poskytovateľov služieb. Dôležitou výzvou bude preto prepojiť takýto model s už existujúcimi politikami sociálneho začleňovania, primárne so vzdelávacou a zdravotnou politikou, politikou zamestnanosti a politikou bývania.

Sociálne začlenenie mládeže je jednou z najväčších výziev európskej spoločnosti. Základom pre akýkoľvek postup a riešenie znevýhodnených skupín však musí byť poznanie potrieb tých, ktorí sa za znevýhodnených považujú a ktorých rozvoj je zastavený alebo spomalený práve pre prekážky spôsobené sociálnym vylúčením.

Zdroje

- FICO, M. *Mladí ľudia odchádzajúci z detských domovov a ich uplatnenie na trhu práce*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2012. 140 s.
- GÉRBERY, D. *Pretrvávajúca chudoba – analýza longitudinálnej databázy EU SILC*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2011. 26 s.
- GÉRBERY, D. *Vybrané aspekty materiálnej deprivácie*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2012. 43 s.
- GÉRBERY, D. *Nízka intenzita chudoby u pracujúcich v nadväznosti na hodnotenie chudoby a sociálneho vylúčenia*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2012. 32 s.

XI. DOBROVOĽNÍCTVO

Zapájanie sa mladých ľudí do dobrovoľníckych aktivít je možné vidieť nielen ako cenný príspevok k rozvoju spoločnosti. Dobrovoľníctvo zároveň slúži ako nástroj na zvyšovanie osobného potenciálu mladých ľudí, posilňuje solidaritu a ich mieru angažovanosti na živote spoločnosti na rôznych úrovniach. Súčasne prispieva k rozvoju potrebných kompetencií, vedomostí a zručností mladých ľudí, vedúcich k ich zamestnateľnosti a atraktivnosti pre trh práce.

Dobrovoľníctvo je uvedomelá neplatená aktivita alebo práca vykonávaná na základe slobodnej vôle v prospech iných ľudí alebo spoločnosti, či životného prostredia mimo členov rodiny a domácnosti dobrovoľníka alebo dobrovoľníčky.⁸⁸ ⁸⁹Dobrovoľníctvo sa vníma v dvoch skupinách: formálne dobrovoľníctvo ako dobrovoľnícka činnosť v rôznych organizáciách (alebo sprostredkovaná rôznymi organizáciami) alebo ako susedská výpomoc či práca v komunite ako tzv. neformálne dobrovoľníctvo.

Súčasný stav

Najnovšie údaje o zapájaní sa slovenskej populácie nad 15 rokov do dobrovoľníckych aktivít priniesol výskum „Dobrovoľníctvo na Slovensku – výskumné reflexie“, ktorý sa realizoval ako súčasť národnej kampane k Európskemu roku dobrovoľníctva.⁹⁰ Výskum prináša zaujímavé údaje nielen o zapojení sa celej populácie do dobrovoľníctva, ale aj populácie mladých ľudí vo veku 15 – 29 rokov.⁹¹

V rámci formálneho dobrovoľníctva neboli v miere dobrovoľníckej angažovanosti zaznamenané významné rozdiely z hľadiska veku. Kým v celej populácii miera dobrovoľníckej angažovanosti bola 27,5 %, u mladých ľudí dosiahla 25,7 %. Najnižšia miera angažovanosti bola zaznamenaná vo vekovej kategórii 15 až 19-ročných.

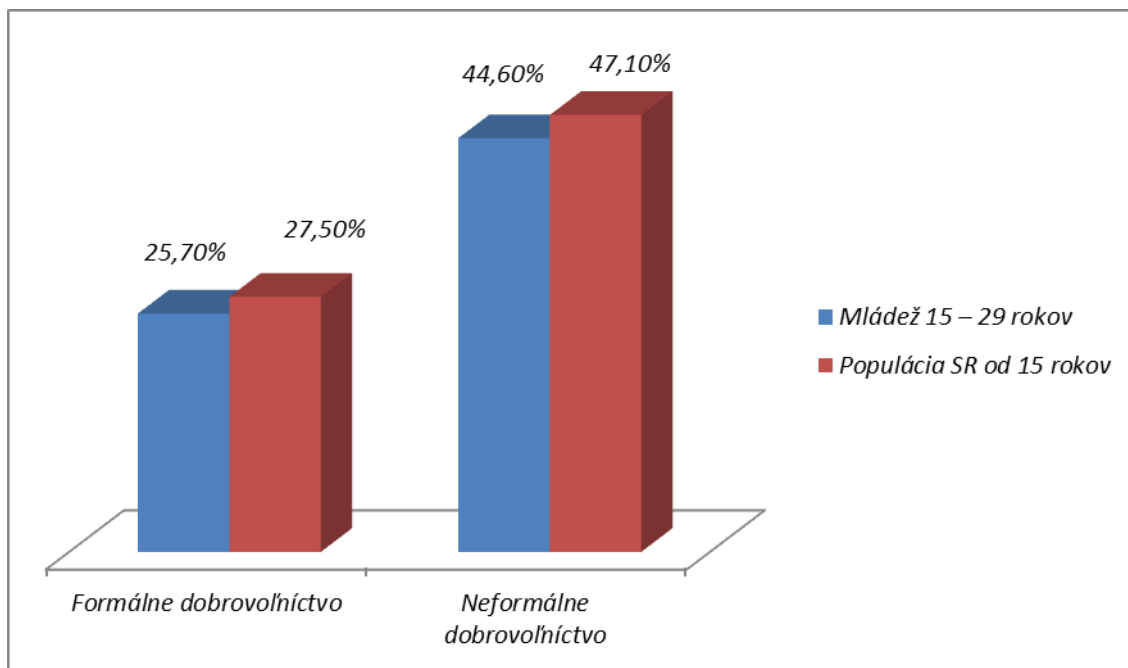
⁸⁸ V texte kapitoly sa bude používať zástupná forma slova „dobrovoľník“ „dobrovoľníci“ pričom pod týmto termínom sa rozumejú aj ženy dobrovoľníčky.

⁸⁹ Brozmanová Gregorová, A. et al.: *Dobrovoľníctvo na Slovensku – výskumné reflexie*. Bratislava: Iuventa 2012.

⁹⁰ Zdroj: reprezentatívny výskum, ktorý sa uskutočnil na vzorke 973 občanov starších ako 15 rokov. Zber empirických dát zabezpečila externá firma metódou osobných štandardizovaných rozhovorov v máji a júni 2011. Údaje boli ďalej spracované pomocou štatistického programu SPSS verzia 18. V prednáške sú prezentované rozdiely, ktoré boli významné štatisticky, nielen numericky.

⁹¹ Habilitačná prednáška Alžbety Brozmanovej-Gregorovej na tému „Dobrovoľníctvo mládeže v kontexte modernizácie a individualizácie“.

Graf č. 3: Rozsah dobrovoľníckej participácie mládeže v porovnaní s celou populáciou SR nad 15 rokov

Výrazne nižšou angažovanosťou v neformálnom dobrovoľníctve sa líšila veková kategória 15 až 19-ročných od naopak výrazne vyššej angažovanosti 20 až 24-ročných. Celková miera participácie mládeže sa však významne neodlišuje od ostatnej populácie.

Príčiny nízkeho zapájania sa najmladšej vekovej kategórie mládeže do dobrovoľníctva je možné hľadať vo viacerých oblastiach.. Nízke zapojenie sa najmladšej vekovej kategórie do dobrovoľníctva súvisí najmä s chýbajúcou výchovou k dobrovoľníctvu na základných a stredných školách. Svedčí o tom aj zistenie, že nepožiadanie o pomoc bolo pre túto vekovú skupinu významne častejšou bariérou nezapojenia sa do dobrovoľníctva. Aj keď dobrovoľnícke programy a projekty na niektorých školách fungujú, stále sú skôr výnimkou ako pravidlom. Na druhej strane je nízke zapojenie najmladšej vekovej skupiny mládeže do dobrovoľníctva spôsobené aj nedostatočnou ponukou dobrovoľníckych príležitostí špeciálne pripravených pre túto vekovú skupinu. Veková hranica 18 rokov je totiž v rámci mnohých dobrovoľníckych programov jednou zo základných požiadaviek.

Ako v celej populácii aj pri dobrovoľníctve mladých ľudí je typická vyššia angažovanosť v neformálnom ako vo formálnom dobrovoľníctve. Z celkového počtu mladých ľudí sa 49,2 %

angažovalo aspoň v jednej forme dobrovoľníctva. Pritom až 21,1 % mladých ľudí je aktívnych vo formálnych aj v neformálnych dobrovoľníckych aktivitách.

Na Slovensku charakterizuje štýl dobrovoľníckej participácie mladých ľudí stabilita a pravidelnosť, a to vo všeobecnosti aj vo väzbe na konkrétnu organizáciu, pre ktorú v posledných 12 mesiacoch pracovali najviac.

Tabuľka č. 14: Dĺžka a frekvencia vykonávania dobrovoľníctva mladých ľudí (v %).

Typológia	Formálne dobrovoľníctvo	Neformálne dobrovoľníctvo
Dĺžka		
Krátkodobé (menej ako 12 mesiacov)	17,9	31,0
Dlhodobé (viac ako 12 mesiacov rok)	82,1	69,0
Frekvencia		
Nepravidelné (menej často ako raz za mesiac)	22,6	26,9
Pravidelné (raz za mesiac a častejšie)	77,4	73,1

Viac ako 12 mesiacov pôsobí v formálnom dobrovoľníctve 82,1 % mladých dobrovoľníkov, v neformálnom dobrovoľníctve 69 %. Najväčšiu skupinu tvoria tí, ktorí v dobrovoľníctve pôsobia do troch rokov. V prípade formálneho dobrovoľníctva pomáha aspoň raz za mesiac 77,4 % dobrovoľníkov, v neformálnom dobrovoľníctve 73,1 %.

Na Slovensku sa vo formálnom dobrovoľníctve väčšina mladých dobrovoľníkov venuje viacerým dobrovoľníckym aktivitám. Medzi aktivitami prevažuje pomoc pri udržiavaní chodu organizácie a napĺňania jej poslania. Na druhom mieste je poskytovanie priamej osobnej pomoci jednotlivcom a skupinám v rámci organizácií, v domácnostiach, na ulici. Menej vykonávanými boli advokačné a najmenej participačné dobrovoľnícke aktivity.

Neformálne dobrovoľníctvo mládeže je záležitosťou najmä vzájomnej susedskej pomoci. Časté sú aj aktivity súvisiace s poskytovaním rôzneho typu služieb. Advokačné aktivity a aktivity súvisiace s prácami v prospech životného prostredia, komunity a zvierat sú najmenej zastúpené.

Najväčšou oblasťou pôsobenia mladých dobrovoľníkov je oblasť sociálnych služieb pre rôzne cieľové skupiny. V tejto oblasti pôsobí 28,6 % formálnych dobrovoľníkov. Druhou najčastejšou oblasťou

pôsobenia mládeže sú detské a mládežnícke organizácie, kde je mládež významne častejšie aktívna. V tejto oblasti pôsobilo 22,6 % mladých dobrovoľníkov. Tretími najčastejšími oblasťami sú oblasti kultúry a umenia a oblasť ochrany životného prostredia, v ktorých sa angažovalo rovnako 11,9 % mladých dobrovoľníkov.

Pri porovnaní všetkých krajín Európskej únie v rámci participácie na dobrovoľníckych aktivitách sa Slovensko nachádza približne v stredných hodnotách. Účasť na dobrovoľníckej práci sa pohybuje okolo 29 percentuálnych bodov. Viac ako dve tretiny mladých ľudí v Slovenskej republike nie sú dobrovoľníkmi.⁹² Krajiny s najväčším počtom dobrovoľníkov sú obvykle v severnej časti EÚ (Holandsko – 57 %, Dánsko – 43 %, Fínsko – 39 %).⁹³

Existujúce opatrenia

Právna úprava dobrovoľníctva je zakotvená v Zákone o dobrovoľníctve č. 406/2011 Z. z.⁹⁴, ktorý je v platnosti od 1. 12. 2011. Zároveň je dobrovoľnícka služba upravená v Zákone o službách zamestnanosti č. 330/2008 v § 52a⁹⁵. Zákon o podpore práce s mládežou 282/2008 zase právne ošetruje fenomén mládežníckeho dobrovoľníctva v prostredí práce s mládežou. Za strategický dokument na národnej úrovni je možné v tejto oblasti považovať aj Konceptiu rozvoja občianskej spoločnosti prijatú uznesením vlády Slovenskej republiky č. 68 a v nadväznosti na túto stratégiu prijatí Program podpory dobrovoľníctva a dobrovoľníckych centier z roku 2013.

Aktivity a nástroje na zviditeľnenie, podporu a rozvoj dobrovoľníctva mládeže

V ostatných rokoch bolo zavedených niekoľko projektov, ktoré pomáhajú zviditeľňovať a podporovať dobrovoľnícke aktivity mládeže. Jedným z projektov Rady mládeže Slovenska (ďalej len RMS) je projekt 72 hodín, ktorý zapája mladých ľudí, menšie deti a rodičov po celom Slovensku do trojdňového maratónu dobrovoľníctva s cieľom ukázať mladým ľuďom, že sú schopní zmeniť veci, ktoré sa im nepáčia, naučiť ich spolupracovať a viac vnímať verejný priestor a svet okolo seba.⁹⁶ Rada mládeže Slovenska sa venuje aj oceňovaniu dobrovoľníckej práce v podobe ceny MOST. Ocenenie MOST získavajú organizácie, jednotlivci, samosprávy či podnikateľské subjekty, ktoré podporujú mladých ľudí. Je morálnym ohodnotením dobrovoľníckej práce s deťmi a mladými ľuďmi.

⁹² Prieskumná vzorka tvorila 26 825 opýtaných.

⁹³ Špeciálny prieskum Eurobarometer Európskeho parlamentu 75.2, 2011. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2011/juillet/eb%2075_2_%20synthese%20analytique%20benevolat_sk.pdf

⁹⁴ Zákon o dobrovoľníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov č.406/2011. Dostupné z: http://dobrovolnictvo.sk/subory/Zakon_o_dobrovolnictve.pdf

⁹⁵ Zákon o službách zamestnanosti č. 330/2008. Dostupné z: <http://www.nepocujuci.sk/content/files/53-zakon-c-330-2008-z-z.pdf>

⁹⁶ Viac informácií o projekte 72 hodín dostupných on-line z: <http://www.72hodin.sk>

Významnú úlohu pri podpore a rozvoji dobrovoľníctva (nielen dobrovoľníctva mladých ľudí) zohráva OZ C.A.R.D.O., ktoré sa počas desiatich rokoch svojej existencie vyprofilovalo z lokálneho dobrovoľníckeho centra do pozície Národného dobrovoľníckeho centra. Venuje sa najmä advokačnej činnosti, zapája sa do prípravy dôležitých dokumentov a zákonov, zastupuje a reprezentuje dobrovoľnícke organizácie na európskej úrovni. Ďalej aktivizuje a zapája ľudí do dobrovoľníckych aktivít, poskytuje im informačný servis, podporuje platformu na sieťovanie dobrovoľníckych organizácií, realizuje konferencie, semináre a výskumy. OZ C.A.R.D.O. zaviedlo kvalitne manažované dobrovoľnícke programy do sociálnych a zdravotníckych zariadení na Slovensku a vytvorilo virtuálne dobrovoľnícke centrum⁹⁷, ktoré umožňuje bezplatné využívanie nástrojov manažmentu dobrovoľníkov a ktoré slúži ako servisný a informačný portál. Portál slúži aj na validáciu a benchmarking organizácii smerom k donorom. V súčasnosti OZ C.A.R.D.O. realizuje medzinárodné projekty zamerané na uznávanie zručností získaných dobrovoľníckou činnosťou a projekty zamerané na manažment dobrovoľníkov. Už piaty rok organizuje celoslovenské *Dni dobrovoľníctva*, počas ktorých ponúka verejnosti priestor, aby spoznala konkrétne neziskové organizácie vo svojom regióne a vedela, aké aktivity vykonávajú. Pri príležitosti Medzinárodného dňa dobrovoľníkov pripravuje OZ C.A.R.D.O. v spolupráci s Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky aj celoslovenské Oceňovanie Dobrovoľník roka. Od roku 2013 sa sústreďuje aj na poskytovanie služieb s vysokou pridanou hodnotou pre biznis sektor na Slovensku. Implementuje, realizuje dobrovoľnícke programy vo firmách a vykonáva benchmarking spoločenskej zodpovednosti firiem, sieťuje firmy organizovaním „mastermind groups“ a prispieva tak k zvyšovaniu statusu a hodnoty dobrovoľníctva.

Dôležitým nástrojom na podporu dobrovoľníckych aktivít mládeže boli Programy finančnej podpory aktivít detí a mládeže Ministerstva školstva SR na roky 2008 – 2013⁹⁸ (od roku 2014 Programy pre mládež). Cieľom programov je zabezpečiť systematickú a účinnú podporu aktivít detí a mládeže mimo procesu formálneho vzdelávania v niektorých prioritných oblastiach – systematická a pravidelná práca s mládežou, aktívne využívanie voľného času, participácia mládeže na živote spoločnosti, dobrovoľníctvo mládeže, informačné a poradenské činnosti pre mládež, neformálne vzdelávanie, realizovanie výskumov či vzdelávanie pracovníkov s mládežou a mladých a mládežníckych vedúcich.

---

⁹⁷ Projekt vznikol v priebehu roku 2007 pod koordináciou OZ C.A.R.D.O. za finančnej podpory Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, odboru detí a mládeže a organizácie IUVENTA. OZ C.A.R.D.O. na príprave portálu aktívne spolupracovalo so 17 národnými a lokálnymi dobrovoľníckymi organizáciami ako napríklad eRko, Domka, Rada mládeže Slovenska, Klub detskej nádeje, Slovenský výbor pre UNICEF, IUVENTA, a pod.

⁹⁸ Viac o Programoch finančnej podpory ADAM dostupných z: <http://www.iuventa.sk/sk/Granty/ADAM.alej>

Prostredníctvom týchto programov bolo podporených 218 projektov. Cieľovou skupinou programov sú mladí vedúci či mládežnícki vedúci, ktorí sa práci s mládežou venujú ako dobrovoľníci.

Program Európskej únie Mládež v Akcii a jeho predchodcovia programy MLÁDEŽ a Mládež pre Európu zaviedli fenomén Európskej dobrovoľníckej služby (ďalej EDS). EDS je vzdelávacia služba, ktorá umožňuje mladým ľuďom sa individuálne alebo skupinovo zapojiť do projektov. Cieľom je podporiť osobný, vzdelanostný a profesionálny rozvoj dobrovoľníkov vo veku od 18 do 30 rokov. Zároveň ponúka možnosť aj mladým ľuďom s nedostatkom príležitostí, vrátane mladých ľudí so zdravotným postihnutím (už od veku 16 rokov). Len v rokoch 2010 a 2011 sa do EDS zapojilo 171 dobrovoľníkov. Dobrovoľnícke aktivity vykonávali v 38 krajinách, pričom najväčší záujem bol o Nemecko, Gruzínsko, Španielsko a Francúzsko.

Nemenej dôležitá pre túto oblasť je Platforma dobrovoľníckych organizácií, ktorá združuje dobrovoľnícke centrá a organizácie pracujúce s dobrovoľníkmi na Slovensku. Na Slovensku fungujú regionálne dobrovoľnícke centrá v Bratislave, Nitre, Banskej Bystrici, Prešove a Košiciach. Poslaním dobrovoľníckych centier je podporovať rozvoj dobrovoľníctva a prostredníctvom neho budovať občiansku spoločnosť a zvyšovať kvalitu života. Dobrovoľnícke centrá na Slovensku propagujú myšlienku dobrovoľníctva a šírenie informácií o ňom., organizujú semináre, prezentácie, workshopy či diskusie o dobrovoľníctve a sú prizývané inými organizáciami k realizácii aktivít tohto typu. V oblasti vzdelávania sa dobrovoľnícke centrá sústreďujú najmä na oblasť manažmentu dobrovoľníctva, realizujú akreditované kurzy pre koordinátorov dobrovoľníckych programov, ale aj školenia a semináre. Niektoré dobrovoľnícke centrá ponúkajú aj supervíziu ako metódu vzdelávania a zvyšovania kvality dobrovoľníckych programov. Dobrovoľnícke centrá vedú databázu organizácií a databázy dobrovoľníkov a ich vzájomné prepájanie. Databázy sú pravidelne obnovované a slúžia najmä ako nástroj sieťovania, šírenia informácií a sprostredkovania dobrovoľníckych príležitostí. Ďalej sa dobrovoľnícke centrá venujú najmä podpore rozvoja spolupráce v oblasti dobrovoľníctva. V neposlednom rade centrá poskytujú informácie záujemcom o dobrovoľnícku prácu, o dobrovoľníckych príležitostiach v konkrétnych organizáciách a realizujú nábery zamerané na získavanie dobrovoľníkov pre organizácie a ich aktivity. Konzultačné aktivity sú zamerané na prípravu projektov, skvalitňovanie manažmentu dobrovoľníctva v organizáciách, zavedenie dobrovoľníckeho programu a i. Cieľom aktivít zameraných na oceňovanie dobrovoľníkov je zviditeľňovanie spoločenskej hodnoty dobrovoľníctva.

Výzvy

Tak ako mládež nie je homogénna skupina, je dôležité, aby aj dobrovoľnícke príležitosti reflektovali rôznorodosť záujmov a potrieb mladých ľudí. Špeciálnu pozornosť si zaslúžia programy pre zapájanie mladých ľudí so špeciálnymi potrebami či nezamestnaných ľudí, ktoré im umožnia získať nové vedomosti, zručností, schopností a skúseností a tým zvýšia ich zamestnateľnosť. Osobitnou výzvou sú programy tzv. service learning (kombinácia učenia, reflexie a dobrovoľníckej skúsenosti), ktorých zavedením sa môže významne ovplyvniť úroveň občianskej participácie študentov stredných a vysokých škôl. Jedným z možných opatrení je prepojenie vzdelávania na všetkých typoch škôl s dobrovoľníctvom. Téma dobrovoľníctva by sa tak mohla objaviť na základných a stredných školách ako prierezová téma, založená na učení sa službou v komunite.

Výzvou v oblasti je zabezpečenie udržateľnosti mladých ľudí v dobrovoľníctve, čo vyžaduje vytvoriť podmienky, ktorými by sa zabezpečila realizácia dlhodobých dobrovoľníckych programov angažujúcich mladých ľudí. Udržateľnosť mladých ľudí v dobrovoľníctve je taktiež otázkou flexibility a pružnosti organizácií pracujúcich s mladými dobrovoľníkmi. Preto je dôležité vytvárať organizáciám nástroje pre ich podporu, aby boli schopné reagovať na špecifické potreby mladých ľudí – významne k tomu prispieva špeciálne vzdelávanie a supervízia.

Jednou z ciest ako zviditeľniť prínosy dobrovoľníctva pre jednotlivcov a spoločnosť a zvyšovať povedomie o hodnote dobrovoľníctva je podpora a uznávanie zručností získaných prostredníctvom zapojenia sa do dobrovoľníckych aktivít. Uznávanie je rovnako dôležité zo strany poskytovateľov vzdelávania (formálneho aj neformálneho) ako aj zo strany zamestnávateľov.

Viac priestoru pre prezentovanie dobrovoľníctva vo verejnoprávnych médiách môže zvýšiť informovanosť verejnosti o dobrovoľníctve a aktívne prezentovať prínosy dobrovoľníctva.

Doterajšie fungovanie profesionálnych dobrovoľníckych centier sa ukázalo ako dôležitý prvok rozvoja dobrovoľníctva. Do budúcnosti je dôležité rozšíriť kapacity a počet dobrovoľníckych centier a vytvoriť udržateľný mechanizmus ich financovania ako aj ich zakladanie na základe medzisektorových partnerstiev v podmienkach miestnej a regionálnej samosprávy.

Zdroje

- BROZMANOVÁ, GREGOROVÁ, A. et al.: *Dobrovoľníctvo na Slovensku – výskumné reflexie*. Bratislava: Iuventa 2012.
- BROZMANOVÁ, GREGOROVÁ, A., MATULAYOVÁ, T., MRAČKOVÁ, A., VAVRINČÍKOVÁ, L., VLAŠIČOVÁ, L., KORÓNY, S. *Dobrovoľníctvo na Slovensku – výskumné reflexie*. Bratislava: IUVENTA – Slovenský inštitút

mládeže, 2012. 211 s. ISBN 978-80-8072-119-6. Dostupné z:

<http://www.centrumdobrovolnictva.sk/uploads/File/monografia-vyskum-dobrovolnictva-final-web.pdf>

- BROZMANOVÁ, GREGOROVÁ, A., MRAČKOVÁ, A., MARČEK, E. *Analýza dobrovoľníctva na Slovensku – výskumné reflexie*. Bratislava : PDCS, o.z. - PANET, 2009. 92 s. Dostupné z: http://rmpk.sk/dobrovolnictvo/Analiza_dobrovolnictva_na_Slovensku.pdf

XII. PRÁCA S MLÁDEŽOU

Práca s mládežou (ďalej len „PsM“) nie je vnímaná verejnosťou ako vzdelávanie a výchova, ale často je považovaná len za činnosť, realizovanú pre zábavu a relax detí a mládeže. PsM nemá na Slovensku status „profesionálnej práce“. Dôvodom je to, že PsM nie je kurikulárne upravená a neexistujú stredné školy a univerzity, po absolvovaní ktorých by sa zo študentov stali pracovníci s mládežou. Preto je postavenie PsM vnímané skôr ako práca nevyžadujúca kvalifikáciu, prípadne ako činnosť, ktorú je možné ľahko nahradiť dobrovoľníkmi, keďže je často spájaná len s neziskovým sektorom (činnosti mimovládnych organizácií).

Táto skutočnosť má aj historický kontext. Práca s deťmi a mládežou má na Slovensku síce dlhodobú tradíciu, odráža sa však v inak pomenovaných profesiách. S tým súvisí i spomínaný problém nízkeho statusu pracovníkov s mládežou, ktorý odzrkadľuje dlho diskutovaný problém nízkeho statusu vychovávateľov a sociálnych pracovníkov, napr. aj v porovnaní s učiteľmi, keďže napr. v ponímaní verejnosti sa vychovávatelia s deťmi a mládežou "len hrajú", pričom učitelia "vyučujú". Jednou z výhod označenia PsM je, že prepája prístupy a obsah činnosti jednotlivých "tradičných profesií" venujúcich sa na Slovensku deťom a mládeži a viac vyzdvihuje do popredia mladých ľudí ako vedúci princípy práce s nimi podľa ich aktuálnych potrieb a záujmov.

Potreba zlepšiť povedomie o PsM, ako aj jej statusu, bolo iniciované nielen z regiónov, ale aj z Európskej úrovne. PsM je špeciálne vyzdvihnutá v strategických dokumentoch, ako napríklad: Stratégia EÚ pre mládež: investovanie a posilnenie postavenia mládeže 2010 – 2018⁹⁹, ktorá deklaruje, že PsM má významné miesto pri napĺňaní prioritných úloh stratégie v oblasti vzdelávania, zamestnanosti, aktívneho občianstva, dobrovoľníctva a pod.). Význam PsM bol podčiarknutý aj v Odporúčaní Rady o zavedení systému záruk pre mladých¹⁰⁰. Odporúčanie zdôrazňuje širšie využívanie PsM na podporu, poradenstvo, mentoring a sprevádzanie najmä znevýhodnených skupín v nezamestnanosti.

⁹⁹ Stratégia EÚ pre mládež: investovanie a posilnenie postavenia mládeže 2010 – 2018. Dostupné z:

[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2009\)0200_/com_com\(2009\)0200_sk.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2009)0200_/com_com(2009)0200_sk.pdf)

¹⁰⁰ ODPORÚČANIE RADY o zavedení systému záruk pre mladých. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0729:FIN:SK:PDF>

PsM je pravidelne spomínaná aj v rámci politických konzultačných procesov, napr. štruktúrovaného dialógu. Z odpovedí vyplýva, že PsM je jedným z dôležitých prvkov pre podporu inklúzie a participácie mladých ľudí, kde mladí nie sú len cieľovou skupinou, ale aj aktérmi v pozícii partnera.

PsM má oporu aj v slovenskej legislatíve, napr. v Zákone o podpore práce s mládežou č. 282/2008, kde je zadané nielen to, čo PsM je, ale aj pojmy ako mladý vedúci, mládežnícky vedúci, pracovník s mládežou, práca s mládežou, neformálne vzdelávanie v práci s mládežou, či špecializované činnosti v práci s mládežou. Odvolávky na PsM je možné nájsť aj v koncepciách, ako napr. Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky voči mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013¹⁰¹, ako aj v jednotlivých akčných plánoch.

Problémy pri definícii

Zadefinovať, čo to práca s mládežou vlastne je, nie je jednoduché. V jednotlivých krajinách EÚ existujú rôzne definície, ktoré sa najčastejšie líšia v škále oblastí aktivít, ktoré do PsM spadajú. Existujú krajiny, v ktorých PsM nie je jasne definovaná. Práve k tejto skupine krajín patrilo donedávna aj Slovensko. Prvú definíciu z hľadiska legislatívy poskytuje Zákon o podpore práce s mládežou, ktorý ju definuje ako „*výchovno-vzdelávaciu činnosť, spoločenskú činnosť, informačnú činnosť a poradenskú činnosť pre mládež, mladých vedúcich, mládežníckych vedúcich a pracovníkov s mládežou.*“¹⁰²

Diskusia o to, čo je PsM v slovenských podmienkach, priniesla konferencia MLÁDEŽ 2030: Prúty a architekti v roku 2013, kedy došlo aj k vytvoreniu prvého návrhu slovenskej verzie definície, s takýmto výsledkom: „*Práca s mládežou je cieľavedomá činnosť, ktorá reaguje na potreby mladých ľudí a vedie k pozitívnemu rozvoju ich osobnosti. Je založená na princípe dobrovoľnej účasti mládeže, partnerského prístupu a vzájomného rešpektu. Jej úlohou je prispievať k zrelosti, nadchádzaniu životného smerovania a sebapoznania jednotlivca aj skupiny. Realizujú ju pracovníci odborne pripravovaní na túto činnosť.*“

Súčasný stav

Práca s mládežou (PsM) sa realizuje vo viacerých oblastiach, ktoré prispievajú k jej multidimenzionálnemu charakteru. Ide o oblasti od sociálnej práce, cez oblasť športu až po vzdelávanie. O jednotlivé podrobnejšie kategórie, kde všade PsM nájdeme, sa pokúsila Rada Európy,

¹⁰¹ Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky voči mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013. Dostupné z:

https://www.iuventa.sk/files/documents/legislativa/2008_klucove%20oblasti%20a%20akcne%20plany%20statnej%20politiky_do_2013.pdf

¹⁰² Zákon č.282/2008 Z. z. o podpore práce s mládežou a o zmene a doplnení zákona č.131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Dostupné z:

http://www.iuventa.sk/files/documents/legislativa/2008_zakon_o_podpore_prace_s_mladezou.pdf

ktorá vytýčila tieto oblasti¹⁰³:

- **Aktivity v čase mimo vyučovania a krúžková činnosť:** Poskytujú základné služby vo vzťahu k všeobecnému, politickému, sociálnemu, na zdravie orientovanému, kultúrnemu, ekologickému a technickému mimoškolskému vzdelávaniu, neformálneho a informálneho charakteru. Narastá tlak, aby kľúčové kompetencie, ktoré by aktivity mimo vyučovania mali rozvíjať, boli chápané ako príprava na pracovný život a posilnenie „zamestnateľnosti“.
- **Medzinárodná práca s mládežou:** Pozostáva z profesionálne vedených aktivít v profesionálne riadenom prostredí, súvisiacom s medzinárodným kontextom.
- **Otvorená práca s mládežou:** Poskytuje priestor (napr. mládežnícke centrá, kluby mládeže), ktoré sú v princípe otvorené všetkým mladým ľuďom z miestnej komunity alebo oblasti. Priestor (čas, program) je len čiastočne štruktúrovaný pracovníkmi s mládežou. Zahŕňa nielen voľnočasové aktivity, ale aj úlohy sociálne, vzdelávacie (taktiež pre marginalizované skupiny) a aktivity na podchytenie mladých ľudí.
- **Participácia a partnerské vzdelávanie:** Zahŕňa rozdielne prístupy pre aktívne občianstvo (na komunálnej, regionálnej, národnej európskej úrovni), neformálne a informálne vzdelávanie, prvotnú prevenciu, sociálnu integráciu, priestor pre spoločnosť a model sociálneho učenia sa od partnera.
- **Práca s mládežou v oblasti prevencie a sociálnej inklúzie:** Zahŕňa poradenstvo, podporu, vzdelávanie, odborné vzdelávanie a kariérové poradenstvo pre sociálne znevýhodnených a pre mládež s nedostatkom príležitostí, s cieľom podporovať ich sociálnu integráciu, formálne vzdelávanie a ich integráciu na trhu práce a/alebo život v dospelosti.
- **Rekreácia:** Hra, rekreácia a voľnočasové služby posilňujú a zjednodušujú efektívne využitie voľného času mladých ľudí. Voľnočasové aktivity môžu zahŕňať hry, šport, kultúrne akcie, zábavu a služby komunitě s cieľom prispieť k rozvoju fyzického intelektuálneho a potenciálneho vývoja mladých ľudí.
- **Poradenstvo pre mládež:** Poradenstvo môže pokrývať školské problémy, kariérové poradenstvo a vstup na trh práce, krízové intervencie pri partnerských a rodinných problémoch, ako aj zdravotné a právne záležitosti.
- **Informovanie mládeže:** Pozostáva z komplexného, koherentného a koordinovaného poradenského servisu, ktorý berie do úvahy špecifické potreby mladých ľudí, je zrozumiteľný pre mládež a ekonomicky prístupný. Je poskytované informačnými centrami mládeže alebo servisom a roztrúsený cez všetky informačné kanály, predovšetkým cez tie, ktoré sú najviac využívané mladými ľuďmi, ako je internet, mobilné telefóny atď.

---

¹⁰³ The Socioeconomic scope of Youth Work in Europe. Dostupné z: <http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/research/socioeconomicsofwork.html>

Podľa typu organizácií, ktoré PsM využívajú, ich môžeme rozdeliť na tri skupiny. Zariadenia na voľný čas a záujmovú činnosť detí a mládeže sú prvým typom organizácií. Celkovo ich je na Slovensku podľa štatistickej ročenky¹⁰⁴ UIPŠ 343. Väčšinou sa venujú vyplňaniu voľného času, ktoré nenesie prvky rozvoja kľúčových kompetencií a neformálneho vzdelávania.

Druhým typom sú mimovládne organizácie na Slovensku najčastejšie tvorené občianskymi združeniami, nadáciami a neziskovými organizáciami. Podľa stránky Ministerstva vnútra SR¹⁰⁵, na Slovensku existuje 340 detských, 68 študentských, 132 mládežníckych, 175 vysokoškolských organizácií. Tie dopĺňajú rôzne iné mimovládne organizácie (vrátane informačných centier mladých), v počte 1074. Spolu je to 1 789 registrovaných organizácií, ktoré svoju činnosť orientujú na deti a mládež.

Tretí typ tvoria neformálne skupiny ako pomerne nový hráč na poli práce s mládežou. Skupina ľudí, ktorá má záujem realizovať projekty, má možnosť utvoriť zoskupenie v podobe neformálnej skupiny. Zároveň si musí stanoviť štatutárneho zástupcu, ktorý bude jednať v mene skupiny a takto sa zaujímať o grant.

Existujúce opatrenia

Financovanie práce s mládežou

Súčasný systém podporuje štátnymi zdrojmi hlavne záujmovú činnosť, do ktorej ide až 98 % financií. Zvyšné 2 percentá sú ďalej prerozdelené subjektom, ktoré sa venujú neformálnemu vzdelávaniu. V zásade existujú tri hlavné zdroje príjmu: vzdelávacie poukazy, podielové dane a granty. Všetky subjekty ale nemajú možnosť uchádzať sa o všetky existujúce zdroje.

Obrázok č. 1: Náskres pôvodu zdrojov a ich využitia.

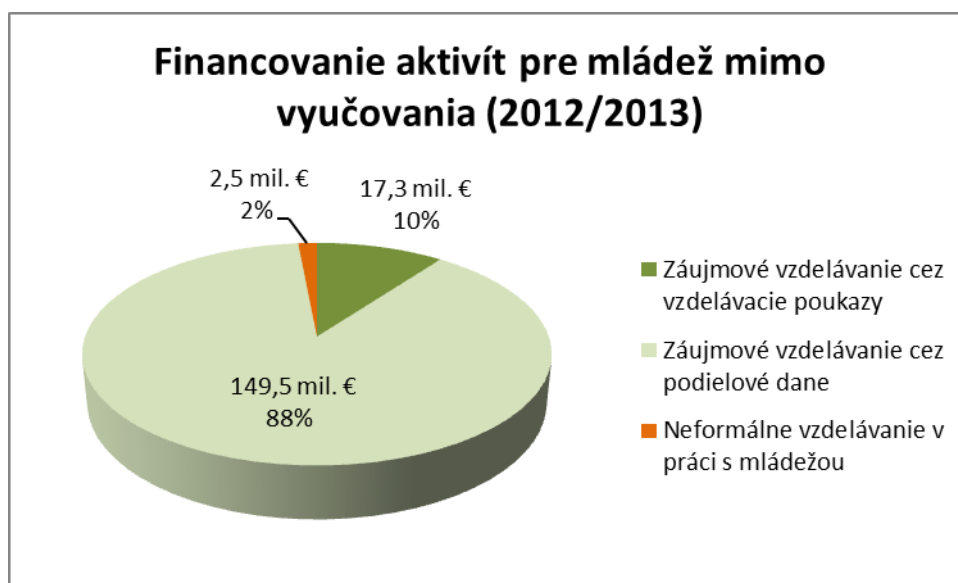
¹⁰⁴ Zariadenia, pravidelná záujmová činnosť, letné tábory, zamestnanci (15.9.2012). Dostupné z: <http://www.uips.sk/prehlady-skol/statisticka-rocenka---zariadenie-na-volny-cas>

¹⁰⁵ Registre a evidencie Ministerstva vnútra SR, <http://portal.ives.sk/registre> - ide o informatívny údaj, keďže organizácie nemajú povinnosť nahlásiť ukončenie svojej činnosti, a preto nie je isté, koľko z nich stále vykonáva svoju činnosť.

Kým príjmy z podielových daní a zo štátneho rozpočtu (vo forme vzdelávacích poukazov) sa dostávajú len do oblasti záujmového vzdelávania, ktoré reprezentujú zariadenia na voľný čas a záujmovú činnosť detí, ostatné subjekty, venujúce sa neformálnemu vzdelávaniu, majú možnosť získavať financie iba zo štátneho rozpočtu cez granty, prípadne musia hľadať iné možnosti spolufinancovania.

Graf č. 4: Pomer financií na mládež z hľadiska ich zdroja a účelu využitia

Štátne zdroje sú v praxi najčastejšie vynakladané na aktivity mimo vyučovania a pravidelnú krúžkovú činnosť pre mládež do 15 rokov.¹⁰⁶ V čase, keď sa na tento typ vzdelávania vytvorili aj vzdelávacie poukazy a pripravovala sa potrebná legislatíva¹⁰⁷, nebol ešte v platnosti zákon o podpore práce s mládežou, ktorý legislatívne zakotvil aj neformálne vzdelávanie. Dalo by sa teda povedať, že je logické, prečo sa systém nastavil práve takto.

¹⁰⁶ Záujmová činnosť nie je upravená zákonom, jej obsah nie je bližšie špecifikovaný a chýba v nej garancia kvality.

¹⁰⁷ Zákon 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení § 7 ods. 8 zo 6. novembra 2003 v znení neskorších predpisov a Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 630/2008 Z. z., ktorým sa ustanovujú podrobnosti rozpisu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pre školy a školské zariadenia v znení neskorších predpisov § 9 z 10. decembra 2008.

Menej logické sa to však javí pri poslednej legislatívnej úprave. Zmeny v zákone č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), ktoré zaviedol zákon č. 324/2012 Z. z., priniesli zrušenie pojmu školské stredisko záujmovej činnosti a zaradili ho pod kategóriu centrum voľného času. Od 1. 1. 2013 sa zmenila aj logika financovania. Peniaze už nejdú na dieťa podľa toho, na aké aktivity sa prihlásilo, ale idú obci podľa miesta bydliska. Bez ohľadu na to, či táto obec má, alebo nemá vytvorené štruktúry, aby poskytovalo nejakú mimoškolskú činnosť.

Opäť však zostávame pri financovaní tradičnej záujmovej činnosti (tzv. krúžkov) a mimo pozornosti zostávajú mladí ľudia aj nad 15 rokov a potreba cieleného rozvoja kompetencií potrebných pre ich lepšie uplatnenie sa v spoločenskom živote i zamestnaní. Deje sa tak aj napriek tomu, že podľa platných všeobecne záväzných právnych predpisov môžu prijať vzdelávacie poukazy všetky školy a školské zariadenia, ktoré tvoria sústavu škôl a sústavu školských zariadení podľa školského zákona, t. j. aj tie školy a školské zariadenia, ktoré navštevuje mládež nad 15 rokov veku. Napriek zmene prerozdelenia podielových daní obciam na záujmové vzdelávanie v centrách voľného času obce môžu naďalej financovať náklady na záujmové vzdelávanie osôb v centrách voľného času vo svojej zriaďovateľskej pôsobnosti do 30 rokov veku, avšak v realite sa táto možnosť využíva veľmi málo a programy pre mládež najmä od 25 do 30 rokov sú skôr vzácnosťou.

Na Slovensku sme mali do konca roku 2013 dve veľké grantové schémy – program EÚ Mládež v akcii a ADAM a niekoľko menších donorov. O granty sa uchádzajú nielen mimovládne organizácie, ale aj neformálne skupiny, či centrá voľného času.

Grantová schéma Mládež v akcii, na roky 2007 – 2013, sa zameriavala na podporu neformálneho vzdelávania mladých ľudí. Program sa delí na 5 akcií, pričom bola vytvorená samostatná akcia pre podporu dobrovoľníckej služby, ako aj projektov mládežníckej demokracie. Všetky akcie kládli dôraz na potrebu aktivizácie mladých, podporu aktívneho občianstva, hodnoty tolerancie, nediskriminácie a pod. Na obdobie 2014 – 2020 program nahradí Erasmus+, ktorého súčasťou sú aktivity zamerané na mladých ľudí, využívajúce princípy neformálneho vzdelávania.

ADAM – Program finančnej podpory aktivít detí a mládeže Ministerstva školstva SR na roky 2008 – 2013, orientoval svoju podporu na organizácie, ktoré svojou činnosťou prispievajú k napĺňaniu štátnej politiky voči deťom a mládeži. Celková výška podpory v rámci programu ADAM za všetky roky 2008 – 2013 činí dohromady 15 947 884 €.

Tabuľka č. 15: Výška rozpočtových prostriedkov určených na Programy ADAM v rokoch 2008 – 2013

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Výška dotácií (v EUR)	3 009 973	2 684 883	2 679 600	2 542 434	2 500 000	2 530 994

Pozitívnu stránkou programu ADAM bolo to, že podporoval pravidelnú činnosť občianskych združení; umožňoval subjektom reagovať na aktuálne otázky v mládežníckej politike prostredníctvom výziev na predkladanie projektov; systematicky podporoval servisné štruktúry (napr. regionálne rady mládeže, informačné centrá).

Medzi slabé stránky patrili: stagnujúca výška podpory na jedného člena OZ; klesajúci rozpočet na podporu projektov; nedostatok informácií o kvalite aktivít neformálneho vzdelávania, ako aj to, že malé organizácie nemali možnosť získať financie na inštitucionálne fungovanie. Nastavenie programu bolo ďalej kritizované rôznymi subjektmi za to, že nekladie dôraz na kvalitu, ale „naháňa“ členstvo bez toho, aby sa s mládežou reálne pracovalo a núti organizácie riešiť projekty, ktoré pre nich nie sú zaujímavé a ani neboli dôvodom ich vzniku. Tieto podnety sa premietli do nových Programov pre mládež na roky 2014 – 2020.

Ďalšie finančné prostriedky poskytuje napr. Nadácia INTENDA, Hodina deťom, SPP, prípadne iní donori. Aby prebiehal dialóg medzi jednotlivými donormi, organizuje IUVENTA v posledných rokoch stretnutia donorov, aktívnych v oblasti podpory mládeže. Cieľom je hľadať synergiu medzi podporovanými projektmi. Hoci je každý subjekt špecifický, niektoré témy sa zvyknú prekrývať. Podnetom pre stretávanie bola aj chýbajúca centrálna analýza aktuálneho stavu grantovej podpory práce s mládežou. Stretnutie potvrdilo potrebu šírenia aktuálnych informácií o živote detí a mládeže na Slovensku a zároveň otvorilo dialóg na hľadanie takých riešení, ktoré prispievajú k vzájomnej spolupráci subjektov pri podpore kvalitných programov a projektov pre mládež. Na stretnutiach sa vytvoril priestor na výmenu informácií a skúseností z realizácie jednotlivých projektových výziev a pri identifikovaní spoločných problémov (ako napr. nízka kvalita predkladaných projektov).

Grantové schémy pre projekty ponúkajú aj niektoré VÚC, ktoré z rozpočtu vyčlenia položku určenú na projekty, ktorými sa zabezpečia ich potreby. Táto podpora je ale nedostačujúca a nepravidelná.

Nové programy pre mládež na roky 2014 – 2020 boli vytvárané v spolupráci so zástupcami organizácií, ktorí boli žiadateľmi v programoch ADAM. To malo zabezpečiť zapracovanie pripomienok,

ktoré žiadatelia mali k pôvodným programom. Program Podpora, ktorý je určený pre mládežnícke organizácie, je napríklad rozdelený na základný a vyšší štandard. Tak sa v tomto programe už zohľadňuje nielen počet členov, ale i kvalita organizácie a práce s mládežou, ktorú so svojimi členmi realizuje, ale i to, nakoľko v svojich aktivitách odráža aktuálne priority Stratégie SR pre mládež. Organizácie sa tak môžu slobodne rozhodnúť, či budú realizovať aktivity iba v súlade s ich poslaním a dostanú tak menej prostriedkov, alebo budú reflektovať aj aktuálne priority štátu a dostanú na to aj dodatočné zdroje.

I keď aj v ďalších programoch sa plánuje jasnejšie prepojenie na aktuálne priority štátu a aj transparentnejšie hodnotenie projektov, celkový objem zdrojov určených na tieto granty má stagnujúcu alebo klesajúcu tendenciu.

Uznanie práce s mládežou

Cieľovou skupinou PsM sú takmer 2 milióny mladých ľudí do 30 rokov (38 % z celkovej populácie), z ktorých väčšina má priemerne 4 hodiny voľného času počas pracovného dňa¹⁰⁸. Tento čas je možné využiť na rôzne aktivity, ktoré môžu prispieť ku kvalitnejšiemu životu mládeže a k nadobudnutiu rôznych nových kompetencií dôležitých nielen pre aktívny občiansky život, ale aj pre uplatnenie sa na trhu práce. Kým v krajinách, ako je Holandsko, Švédsko alebo Nemecko, je PsM uznávaná a prepojená s formálnym vzdelávaním, u nás je proces uznávania práce s mládežou a neformálneho vzdelávania v nej ešte len vo svojich počiatkoch.

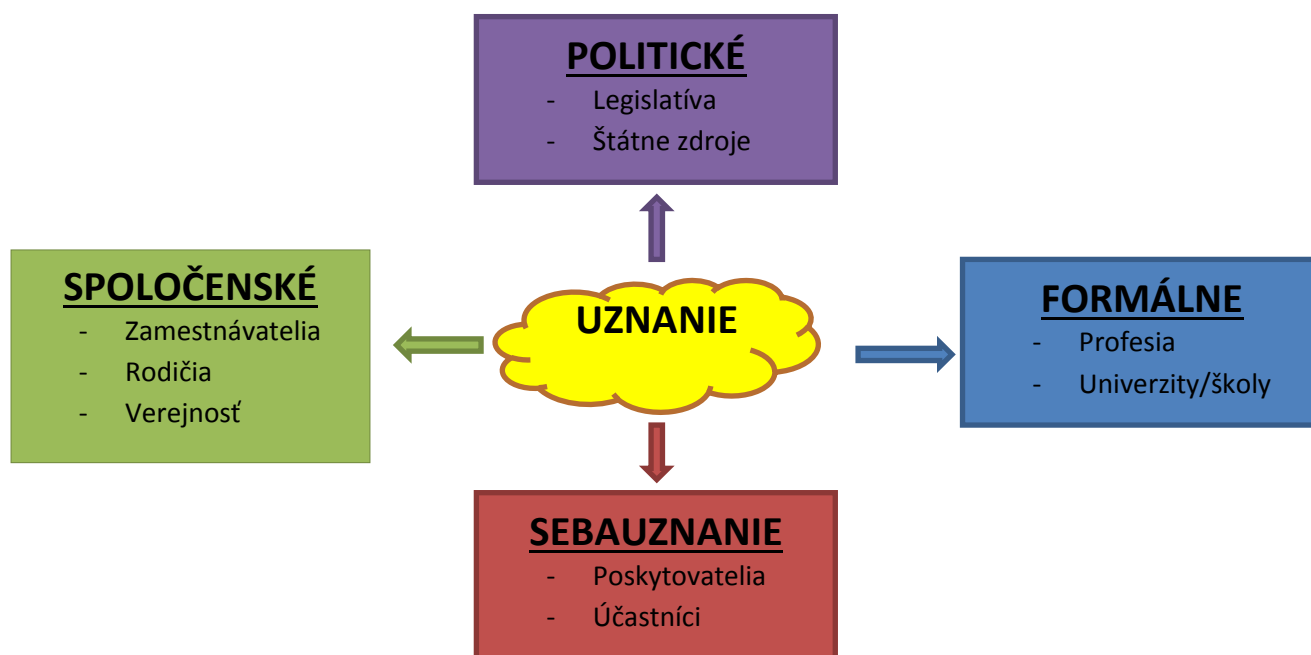
Prečo sa vlastne zaoberať procesom uznania práce s mládežou? Dôvodov je hneď viacero:

- aby došlo k zlepšeniu statusu PsM, je potrebné dať najavo, že PsM má význam a je dôležitá pre osobnostný rozvoj mladého človeka, rozvíja jeho zručnosti, vedomosti a postoje;
- pracovníci s mládežou majú mať príležitosti pre rozvoj svojich schopností a byť patrične ohodnotení za svoju prácu;
- PsM má významnú úlohu v procese výchovy a treba ju podporiť aj väčšími finančnými zdrojmi, aby sa lepšie využil jej potenciál.

---

¹⁰⁸ LENČO, P., GALLO, O. Čo si myslia mladí – ich voľný čas a aktívna účasť na živote spoločnosti. 2007. Dostupné z: https://www.iuventa.sk/files/documents/7_vyskummladeze/spravy/davm021/davm_021_zs.pdf

Obrázok č. 2: Oblasti uznávania práce s mládežou a neformálneho vzdelávania v práci s mládežou

Aktivity smerujúce k „uznaniu“ práce s mládežou, sa vo všeobecnosti sústreďujú do 4 oblastí¹⁰⁹:

Formálne uznanie¹¹⁰ – jeho cieľom je získať pre PsM oficiálny „status“ pre viaceré aspekty práce s mládežou – ide napríklad o uznania profesie pracovníka s mládežou, akreditáciu programov a pod. Na európskej úrovni boli vyvinuté aj niektoré nástroje, ľahko využiteľné aj u nás. Ide napríklad o Europass, ktorý slúži na zdokumentovanie schopností a skúseností získaných v inom štáte, uľahčuje a pomáha v praxi pri hľadaní práce a uchádzaní sa o rôzne vzdelávacie programy a tiež pomáha zamestnávateľovi uľahčiť posúdenie kvalifikácie uchádzača o zamestnanie. Europass má jednotnú štruktúru a jednou z jeho častí je životopis. Europass je v súčasnosti žiadaný hlavne organizáciami, ktoré realizujú projekty zo štrukturálnych fondov Európskej únie. Ďalším nástrojom je Mládežnícky

¹⁰⁹ MARKOVIC, D., ŮNAL, G. M. *Unlocking Doors to Recognition*. 2011. Dostupné z: <https://www.youthpass.eu/downloads/13-62-70/Unlocking%20Doors%20to%20Recognition.pdf>

¹¹⁰ Medzi niektorými zástupcami organizácií pracujúcich s mládežou existuje obava z prílišnej formalizácie neformálneho vzdelávania v práci s mládežou prostredníctvom zavádzania akreditácií a certifikácie aj preto, že zo zahraničia sú známe pozitívne i negatívne príklady.

pas (Youthpass), ktorý je potvrdením kompetencií, ktoré získavajú účastníci projektov programu Mládež v akcii.

Politické uznanie – Je uznávanie PsM z pohľadu štátu – teda v legislatíve (zákonoch, stratégiách), odráža sa vo vyčlenení finančných zdrojov pre túto oblasť, ako aj v podporovaní štruktúr, ktoré sa jej venujú.

Spoločenské uznanie – je zviditeľnenie práce s mládežou v spoločnosti a pochopenie jej pozitívneho prínosu mladými ľuďmi, pre ktorých by to bolo motiváciou, aby sa do PsM zapojili, rodičmi, zamestnávateľmi i širšou verejnosťou. Na Slovensku sa pri tejto príležitosti pripravili animované videá, ktoré populárnou formou informujú o tom, čo je práca s mládežou a neformálne vzdelávanie¹¹¹.

Sebauznanie – Uznávanie práce s mládežou začína už u jej samotných poskytovateľov a účastníkov, ktorí si majú byť vedomí toho, čo im PsM prináša. Európske portfólio pre mladých lídrov a pracovníkov s mládežou¹¹² je nástrojom vyvinutým Radou Európy, ktorý pomáha merať a hodnotiť kompetencie, získané vďaka realizácii PsM. Jednotlivci tak získavajú pomoc pri pomenovaní toho, čo sa naučili a aké úspechy dosiahli. Na rozdiel od Europassu a mládežníckeho pasu nie je dostupný vo všetkých jazykoch. Do budúca sa plánuje jeho prehodnotenie.

Témou uznávania práce s mládežou sa na Slovensku intenzívne zaoberá IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže. Pod jej vedením bol vytvorený národný projekt KomPrax – Kompetencie pre prax, podporený z Európskeho sociálneho fondu, ktorý je doposiaľ najväčším celoslovenským projektom, využívajúci neformálne vzdelávanie na rozvoj kompetencií v práci s mládežou (až 12 000 účastníkov). Jeho aktivity sa nesústreďujú len na vzdelávanie mladých, mládežníckych vedúcich a pracovníkov s mládežou, ale aj na aktivity smerujúce k uznávaniu kompetencií získaných v práci s mládežou v oblastiach formálneho vzdelávania a zamestnávateľov.

Už v roku 2009 vznikla pracovná skupina IUVENTY, ktorá bola platformou pre diskusiu o uznávaní PsM. Následne, v rámci projektu KomPrax – Kompetencie pre prax, IUVENTA realizovala prieskum medzi zamestnávateľmi o tom, ako uznávajú neformálne vzdelávanie v práci s mládežou. Výsledkom bola publikácia „No uznaj!“, sumarizujúca dôvody, prečo sú práca s mládežou a neformálne vzdelávanie dôležité aj pre zamestnávateľov.

¹¹¹ Videá sú dostupné na stránke IUVENTY – Slovenského inštitútu mládeže, v časti video. Dostupné z: <http://www.iuventa.sk>

¹¹² TAYLOR, M. *European Portfolio for youth leaders and youth workers*. 2007. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Portfolio/Portfolio_en.pdf

Základom procesu uznávania neformálneho vzdelávania v práci s mládežou a práce s mládežou samotnej, je dohoda subjektov, ktoré v danej oblasti pracujú. V dôsledku to znamená, že sa tieto subjekty musia stretnúť, diskutovať o aktuálnom stave PsM na Slovensku, o spoločných cieľoch a nástrojoch, akými ich je možné dosiahnuť. Platformami pre takéto stretnutia boli v posledných rokoch konferencie: Ruka v ruke (2011), Neformálne vzdelávanie v práci s mládežou: fáma alebo bežná prax? (2012), Konferencie centier voľného času (2009 a 2012), MLÁDEŽ 2030 (2013) a pod.

V roku 2013 boli vytvorené animované filmy, slúžiace na propagáciu a medializáciu PsM. Tie boli prezentované na konferencii Mládež 2030, ktorá zadefinovala potrebu zvýšiť viditeľnosť PsM. Z konferencie vznikla pracovná skupina, ktorá bola základom aj definovania cieľov v Stratégii SR pre mládež na roky 2014 – 2020 pre oblasť práce s mládežou.

Slovensko sa zapojilo¹¹³ aj do európskeho projektu Grundtvig, ktorého cieľom bolo vytvorenie platformy (vrátane definovania cieľov a hodnôt) pre prípravu dobrovoľných pracovníkov s mládežou v oblasti neformálneho vzdelávania. Výstupom projektu bolo Spoločné vyhlásenie k neformálnemu vzdelávaniu mladých ľudí¹¹⁴, prezentované v Bratislave v apríli 2012. Okrem toho bolo vďaka tomuto projektu realizovaných niekoľko mobilít pracovníkov s mládežou v partnerských krajinách projektu, pričom výstupom boli spoločné manuály¹¹⁵, ktoré budú využité v oblasti neformálneho vzdelávania mladých ľudí v rámci celej Európy.

V oblasti spoločenského uznania boli podniknuté kroky v rámci národného projektu KomPrax, kde sa nachádza advokačná aktivita spočívajúca v realizácii okrúhlych stolov s kľúčovými hráčmi – školami, zamestnávateľmi, realizátormi práce s mládežou a samosprávnymi orgánmi, vo všetkých VÚC Slovenska. Výstupom aktivity je Deklarácia o uznaní prínosu neformálneho vzdelávania v práci s mládežou, ktorú na medzinárodnej konferencii Innovative learning forum v júni 2013 v Bratislave podpísali zástupcovia zamestnávateľov, štátnej a verejnej správy, formálneho školstva i organizácií aktívnych v práci s mládežou.¹¹⁶

Niektoré aktivity boli nasmerované k podpore práce s mládežou a mládežníckych iniciatív, napríklad cez grantové programy (ADAM, Mládež v akcii), alebo na propagovanie, napríklad cez udelenie 8 ročníkov ocenenia MOST, ktoré oceňuje dobrovoľnícku prácu s deťmi a mladými ľuďmi.

---

¹¹³ Projekt bol realizovaný v spolupráci s Francúzskom, Taliansko, Španielskom a Českom.

¹¹⁴ Spoločné vyhlásenie o neformálnom vzdelávaní – Hodnoty, odporúčania a spoločné pedagogické kritériá. Dostupné z: <http://www.iuventa.sk/files/platforma.pdf>

¹¹⁵ Education Booklet: European platform for non-professional youth work. Values, references and common pedagogical criteria. 2012. Dostupné z: <https://www.iuventa.sk/files/key%20word%20booklet.pdf>

¹¹⁶ PEŠEK T., DUDÁČ A. Krok za krokom k uznaniu. Bratislava: IUVENTA, 2013.

Výzvy

Odpoveďou na otázku, ako riešiť súčasný stav, je veľmi komplexná a ťažko obsiahnuteľná. Z aktuálneho stavu sa však dajú definovať oblasti, ktorým je treba sa v budúcnosti venovať, aby sme na Slovensku mali modernú prácu s mládežou, reflektujúce aktuálne európske trendy a reagujúcu na aktuálny výzvy, ktorým čelia mladí ľudia.

Tým, že PsM môžeme nájsť vo viacerých oblastiach, celkový obraz o nej je veľmi fragmentovaný. Navyše, ak organizácie dosahujú v PsM nejaké úspechy, využijú to, pochopiteľne, na propagáciu vlastnej inštitúcie než na propagáciu PsM ako takej. Preto by bola potrebná spoločná iniciatíva, ktorá by zviditeľňovala prácu s mládežou ako celok.

S tým súvisí aj celkové zvyšovanie kvality práce s mládežou na Slovensku. K tomu by mohla napomôcť stratégia rozvoja práce s mládežou, ktorá by definovala, ktorým smerom sa má práca na Slovensku rozvíjať a akým spôsobom. Jej základom by mohla byť evaluačná štúdia, resp. výskum, ktorý by komplexne pomenoval, aké formy práce s mládežou na Slovensku aktuálne existujú, akým výzvam čelia a aký majú na mládež dopad.

Je potrebné zvážiť komplexnosť a náročnosť transformácie centier voľného času na moderné centrá mládeže, resp. vytvorenie nového typu subjektu, ktorý by mohol upravovať Zákon 282/2008 Z. z. o podpore práce s mládežou. Takéto centrá by sa zameriavali aj na znevýhodnené skupiny mladých ľudí, neboli limitované zdrojmi na aktivity pre mladých ľudí do 15 rokov a viacej využívali neformálne vzdelávanie na rozvoj kľúčových kompetencií potrebných pre mladých ľudí na lepšie uplatnenie sa v ich ďalšom živote a zamestnaní a reagovali na aktuálne priority Stratégie SR pre mládež.

Rozhodovanie o tom, či vytvárať nové moderné centrá mládeže, alebo transformovať centrá voľného času, by mohol uľahčiť komplexný výskum, ktorý by zmapoval, aké zdroje na Slovensku do aktivít mimo vyučovania idú a na čo sú využívané. Vrátane zdrojov, ktoré doplácajú rodičia. Takýto výskum by mal byť zadaný v spolupráci rôznych partnerov a sekcií MŠVVaŠ SR, aby niekto jeho výstupy nespochybňoval a slúžil ako relevantný podklad pre budúce rozhodnutia.

Tento výskum by mohol napomôcť aj k nastaveniu efektívnejšieho využívania finančných zdrojov zo strany štátu a zvýšenie objemu, ktorý je smerovaný na neformálne vzdelávanie v práci s mládežou,

ideálne s väčším zapojením samospráv tak, aby mohli prostredníctvom týchto zdrojov reagovať na aktuálne výzvy v oblasti mládeže na regionálnej či miestnej úrovni.

Príprava pracovníkov s mládežou taktiež nie je viditeľná širšej verejnosti a pracovník s mládežou ako profesia oficiálne zatiaľ neexistuje, napriek tomu, že je tento pojem zadefinovaný v zákone 282/2008 Z. z. Do budúcnosti aj pre potreby transformácie centier voľného času či vzniku moderných centier mládeže je nevyhnutné pomenovať, aké kompetencie by pracovník s mládežou mal mať a aj akými cestami je možné ich získať. S tým súvisí jeho zaradenie aj do národnej sústavy povolání a národnej sústavy kvalifikácií. V tejto súvislosti by sa mala rozvinúť aj úžšia spolupráca s vysokými školami, z ktorých viaceré reflektujú aktuálny stav v práci s mládežou a majú záujem na obohacovaní či prispôsobovaní ich kurikula.

Mládež ako skupina je ovplyvňovaná opatreniami rôznych ministerstiev a samosprávnymi orgánov. Oproti Nemecku, kde existuje ministerstvo zaoberajúce sa komplexne mládežou, sú podmienky na Slovensku výrazne nepriaznivejšie. Práca s mládežou, ako špeciálna forma pôsobenia na mladých ľudí, je úzko viazaná len s agendou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, ale je treba naďalej posilňovať v tejto oblasti medzirezortnú a medzisektorovú spoluprácu.

Na poli zviditeľňovania výsledkov práce s mládežou v oblasti rozvoja kompetencií prostredníctvom rôznych nástrojov chýba jednotný smer. Program Mládež v akcii priniesol „Youthpass“, v Rade Európy vznikol Europass, na národnej úrovni v projekte KomPrax vzniká databáza naviazaná na akreditované programy podľa zákona o podpore práce s mládežou, ale jednotná stratégia, ako s nimi narábať a ako ich zviditeľňovať, zatiaľ chýba.

Zdroje

- LENČO, P., GALLO, O. *Čo si myslia mladí – ich voľný čas a aktívna účasť na živote spoločnosti*. 2007. https://www.iuventa.sk/files/documents/7_vyskummladeze/spravy/davm021/davm_021_zs.pdf
- MARKOVIC, D., ÚNAL, G. M. *Unlocking Doors to Recognition*. 2011. <https://www.youthpass.eu/downloads/13-62-70/Unlocking%20Doors%20to%20Recognition.pdf>
- PEŠEK T., DUDÁČ A. *Krok za krokom k uznaniu*. Bratislava: IUVENTA, 2013.
- TAYLOR, M. *European Portfolio for youth leaders and youth workers*. 2007 http://www.coe.int/t/dq4/youth/Source/Resources/Portfolio/Portfolio_en.pdf

ZOZNAM SKRATIEK

ADAM	Aktivity detí a mládeže. Grantový program MŠVVaŠ SR pre oblasť práce s mládežou
CEEPUS	Stredoeurópsky výmenný program pre univerzitné štúdiá (Central European Programme for University Studies)
ECTS	Európsky systém transferu kreditov. (European Credit Transfer and Accumulation System)
EKCYP	Európske vedomostné centrum pre politiku v oblasti mládeže (European Knowledge Centre of Youth Policy)
ESPAD	Európsky školský prieskum o alkohole a iných drogách. (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs)
GHPSS	Globálny prieskum medzi zdravotníckym personálom. (Global Health Professions Student Survey)
IVO	Inštitút pre verejné otázky
LF UPJŠ	Lekárska fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika
LPSI	lokálne partnerstvo sociálnej inklúzie
MPSVaR SR	Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky
MŠVVaŠ SR	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky
MvA	Komunitárny program Mládež v akcii
MZVaEZ SR	Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky
MZ SR	Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky
NEET	mladí ľudia, ktorí nepracujú, neštudujú, ani sa inak nevzdelávajú alebo pripravujú na zamestnanie (not in education, employment or training)
NR SR	Národná rada Slovenskej republiky
NÚCEM	Národný ústav certifikovaných meraní
OECD	Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OSN	Organizácia spojených národov
OZ	občianske združenie
PCŽV	Program celoživotného vzdelávania
PIAAC	Program medzinárodného hodnotenia kompetencií dospelých (Programme for the International Assessment of Adult Competencies)
PsM	práca s mládežou
RMS	Rada mládeže Slovenska
RRA	Regionálne rozvojové agentúry
SAMRS	Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu
SARIO	Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu
SAV	Slovenská akadémia vied
SŠ	stredné školy
STU	Slovenská technická univerzita
ŠIOV	Štátny inštitút odborného vzdelávania
ŠD	štruktúrovaný dialóg
TUKE	Technická univerzita Košice
UK	Univerzita Komenského

UNDP	Rozvojový program Organizácie Spojených národov (United Nations Development Programme)
ÚIPŠ	Ústav informácií a prognóz školstva
ÚPSVaR	Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny
ÚVZ SR	Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky
VÚC	vyššie územné celky
WHO	Svetová zdravotnícka organizácia (World Health Organisation)
ZMPS	Združenie mladých podnikateľov Slovenska
ZŠ	základné školy

SPRÁVA O MLÁDEŽI 2014 – SITUAČNÁ ANALÝZA KVALITY ŽIVOTA MLADÝCH ĽUDÍ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Zostavovatelia: Jana Miháliková
Tibor Škrabský

Autori expertných podkladov, jednotlivých kapitol správy, recenzenti a facilitátori odborných pracovných skupín

VZDELÁVANIE

Expertné podklady: Beáta Brestenská, Univerzita Komenského, Bratislava (formálne vzdelávanie)
Tomáš Pešek, IUVENTA - Slovenský inštitút mládeže, Bratislava (neformálne vzdelávanie)

Text kapitoly: Jana Miháliková, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava

Recenzentka: Ľubica Bagálová, Štátny pedagogický ústav, Bratislava

Facilitátor pracovnej skupiny: Ivan Pavlov, Metodicko – pedagogické centrum, Bratislava; Prešovská univerzita, Prešov

ZAMESTNANOSŤ

Expertný podklad: Ľuboš Sopoliga, Sociálna poisťovňa, pobočka Vranov nad Topľou

Text kapitoly: Jozefína Jambrichová, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava

Recenzia: Daniel Kojnok, Centrum pre rozvoj zamestnanosti, Lučenec

Facilitátorka pracovnej skupiny: Zuzana Poláčková, EPIC (Employment Service), Bratislava

TVORIVOSŤ A PODNIKAVOSŤ

Expertné podklady: Ján Solík, Združenie mladých podnikateľov Slovenska, Bratislava (podnikanie)
Svetlana Chomová – Národné osvetové centrum, Bratislava (kultúra)

Text kapitoly: Tibor Škrabský, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava

Facilitátorka pracovnej skupiny: Marcela Havrilová, Microsoft Slovensko, Bratislava

ZDRAVIE A ZDRAVÝ ŽIVOTNÝ ŠTÝL

Expertné podklady: Hana Rajkovičová, Ministerstvo zdravotníctva SR
Ingrid Babinská, Ústav verejného zdravotníctva UPJŠ, Košice

Text kapitoly: Miroslava Krajčovičová, IUVENTA - Slovenský inštitút mládeže, Bratislava

Recenzia: Zuzana Dankulincová, Lekárska fakulta UPJŠ, Košice

Facilitátorka pracovnej skupiny: Darina Sedláková, Kancelária Svetovej zdravotníckej organizácie v SR, Bratislava

SOCIÁLNE ZAČLEŇOVANIE

Expertné podklady:	Janette Motlová, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava (sociálne začleňovanie) Mária Slovíková, Ústav informácií a prognóz v školstve, Bratislava (sociálno-patologické javy) Terézia Lenczová, Trnavská univerzita, Trnava (rodina) Veronika Reháková, Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR (bývanie)
Text kapitoly:	Janette Motlová, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava
Recenzia:	Ivan Mako – Združenie mladých Rómov, Banská Bystrica
Facilitátor pracovnej skupiny:	Peter Dráľ, Nadácia Milana Šimečku, Bratislava

MLÁDEŽ A SVET

Expertné podklady:	Marcela Hajtmánková, IUVENTA - Slovenský inštitút mládeže, Bratislava (mobilita) Richard Medal, Centrum environmentálnych aktivít, Trenčín (životné prostredie) Norbert Vrabec, Univerzita Cyrila a Metoda v Trnave (informačné a komunikačné technológie) Danka Moravčíková, Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra (vidiecka mládež)
Text kapitoly:	Matej Vanoch, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava
Recenzia:	Vladimír Gerka, Bratstvo pravoslávnej mládeže na Slovensku SYNDESMOS, Prešov
Facilitátor pracovnej skupiny:	Andrej Návojský, Človek v ohrození, Bratislava

PARTICIPÁCIA

Expertný podklad a text kapitoly:	Miroslava Gajdošová, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava
Recenzia:	Ladislav Macháček, Univerzita Cyrila a Metoda v Trnave
Facilitátorka pracovnej skupiny:	Aneta Chlebníčianová, Nadácia pre deti Slovenska, Bratislava

DOBROVOĽNÍCTVO

Expertný podklad a text kapitoly:	Alžbeta Brozmanová – Gregorová, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica Kamila Zofáková, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava
Recenzia:	Matúš Jakub, CARDO – Národné dobrovoľnícke centrum, Bratislava
Facilitátorka pracovnej skupiny:	Alžbeta Brozmanová – Gregorová, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

PRÁCA S MLÁDEŽOU

Expertný podklad:	Miroslava Gajdošová, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava
Text kapitoly:	Tomáš Pešek, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava
Recenzia:	Peter Lenčo, Trnavská univerzita v Trnave; Nadácia pre deti Slovenska, Bratislava
Facilitátorka pracovnej skupiny:	Zuzana Milatová, OZ Kaspian, Bratislava

